

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**СУДОВІ ВИТРАТИ ТА ЇХ РОЗПОДІЛ
В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

студентки 2 курсу 8 м групи
заочної форми навчання
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації
«Цивільне право і процес»

Кравець Тетяни Петрівни

Науковий керівник
к.ю.н., доц.

Батюк Володимир Миколайович

Гарант освітньої програми,
д.ю.н.

Примаць Володимир Дмитрович

Київ-2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 МІСЦЕ ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ВИТРАТ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	
1.1 Генезис судових витрат в цивільному процесі.....	6
1.2 Поняття судових витрат у цивільному процесі та їх характеристика, вплив на доступність до судового захисту.....	19
РОЗДІЛ 2 ВИДИ СУДОВИХ ВИТРАТ ТА ПОРЯДОК ЇХ СПЛАТИ	
2.1 Судовий збір в цивільному процесі.....	31
2.2 Витрати, пов'язані з розглядом справи у цивільному процесі.....	44
2.3 Відстрочення та розстрочення судових витрат, зменшення їх розміру або звільнення від їх оплати.....	59
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ СУДОВИХ ВИТРАТ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	
3.1 Попереднє визначення суми, забезпечення та попередня оплата судових витрат.....	71
3.2 Розподіл судових витрат між сторонами.....	80
3.3 Розподіл витрат у разі визнання позову, закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду.....	89
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103
ДОДАТКИ.....	114

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В правовій державі найголовнішою цінністю існування правового суспільства є захист цивільних прав і законних інтересів. Інститут судових витрат має безпосередній вплив на доступність такого захисту та його ефективність. Але до введення змін у Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК) України законодавчому регулюванню судових витрат не надавалось належного значення та не проводилось радикальних змін. Нові зміни до ЦПК України прийняті 3 жовтня 2017 року кардинально змінили структуру кодексу та значно збільшили об'єм норм, що регулюють судові витрати. Особисте значення належного законодавчого вирішення питань сплати та відшкодування судових витрат є надто важливим для кожного учасника судового процесу, як відповідача і позивача, так і третіх осіб. Інститут судових витрат може бути завуальованим обмеженням доступності до судового процесу та правосуддя через дорожнечу та сувору процедуру судового розгляду. Тому, зміни до минулої редакції ЦПК України, щодо інституту судових витрат, були просто необхідними для здійснення судової реформи та побудови прозорого правосуддя, зменшення впливу суб'єктивного рішення суду та кількості понять, які мають оціночний характер. На сьогодні про остаточні результати цих змін поки рано говорити, бо не все введено в дію, що заплановане законодавцем (електронне правосуддя, електронні докази), можливо, в комплексі зміни дійсно будуть очікуваними. У зміненому ЦПК України започатковані нові правові інститути, зокрема, і ті, які стосуються судових витрат, тому законодавчо збільшено кількість судових витрат та закладений вектор на щорічне зростання судового збору. Слід вказати, що щорічне підвищення прожиткового мінімуму для працездатних осіб автоматично збільшує суму судового збору, а це, в деякій мірі, буде негативним наслідком для осіб, які мають наміри звернутися до суду. А тому дослідження проблем сплати судових витрат є досить актуальним з різних точок зору.

Питанням вивчення проблем судових витрат приділяли значну увагу вчені в різних галузях процесуального права – К. С. Пащенко, М. О. Коломосьць, В.В.

Волік, зокрема, це питання розглядалось в роботах вчених цивілістів. Так, розробці цих питань присвячені роботи вчених: Н. Ю. Сакари, М. Й. Штефана, О. Г. Бортніка, В. В. Комарова, Н. Ю. Голубевої, С.С. Боглі.

Деякі положення оновленого ЦПК України в частині судових витрат є дискусійними та у зв'язку з їх новизною комплексно не досліджені, що також зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою цієї роботи є дослідження судових витрат у цивільному судочинстві, їх видів та характеристики кожного з них, особливості їх розподілу між сторонами, дослідження нововведень в інституті судових витрат, внесення рекомендацій щодо вдосконалення інституту судових витрат.

Для досягнення вказаної мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- вивчити генезис розвитку судових витрат;
- надати правову характеристику судовим витратам в цивільному судочинстві та дослідити їх значення для доступності до судового процесу;
- опрацювати чинне законодавство та практику з сплати судового збору;
- провести аналіз витрат, пов'язаних з розглядом справи з урахуванням доповнень та змін, внесених до ЦПК України Законом України від 03.10.2017 року;
- дослідити нормативні акти та порядок відстрочення, розстрочення, зменшення розміру і підстави звільнення від оплати судових витрат;
- окреслити особливості попереднього визначення суми, забезпечення та попередньої оплати судових витрат з урахуванням змін, внесених до ЦПК України Законом України від 03.10.2017 року;
- дослідити законодавчо визначені правила розподілу судових витрат між сторонами;
- проаналізувати особливості розподілу судових витрат, пов'язаних з розглядом справи у разі визнання позову, залишення позову без розгляду та при закритті провадження по справі.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають між учасниками

справи і судом в сфері оплати і розподілу судових витрат.

Предметом дослідження роботи є судові витрати та їх розподіл у цивільному процесі.

Методи дослідження. При проведенні дослідження в даній роботі використовувався історичний метод для застосування вивчення особливостей та динаміки розвитку судових витрат в історії України; логічний метод при вивченні понять судових витрат, їх видів та розподілу між сторонами; порівняльно-правовий метод застосовувався при вивченні основних змін ЦПК України та інших законодавчих актів в частині судових витрат.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні інституту судових витрат в цивільному судочинстві з урахуванням нової редакції ЦПК України та інших законотворчих актів, виявленні недоліків в вирішенні цих питань з метою захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, наведенні пропозицій щодо удосконалення певних законодавчих норм інституту судових витрат, що мають практичне значення.

У статті «Поняття судових витрат та їх характеристика» окреслені певні твердження випускної кваліфікаційної роботи, вона представлена у збірнику статей «Правове забезпечення підприємницької діяльності». - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. - С. 31-37.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені висновки і пропозиції сприятимуть покращенню можливості звернення до суду за захистом цивільних прав, тому можуть бути використані при подальшому дослідженні судових витрат та в законотворчій діяльності, а результати дослідження можуть бути застосовані в юридичній навчальній роботі.

Структура випускної кваліфікаційної роботи складається із вступу, трьох розділів, які включають в себе вісім підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи становить 122 сторінки, із яких основна частина роботи займає 102 сторінки, список використаних джерел нараховує 100 найменувань.

РОЗДІЛ 1

МІСЦЕ СУДОВИХ ВИТРАТ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1 Генезис судових витрат в цивільному процесі

У комплексному дослідженні інституту цивільно-процесуальних витрат ми обов'язково повинні звернути увагу на історичний розвиток цього явища. Розгляд історії розвитку судових витрат, історичних процесів у русі судочинства може допомогти зрозуміти певні явні закономірності та характеристики, а також тенденції розвитку судових витрат, щоб мати можливість на цьому підґрунті та досвіді вірно прийняти рішення пов'язані з удосконаленням законодавства в інституті судових витрат. Тому для аналізу генезису судових витрат в цивільному судочинстві звичайно потрібно звернутися до історичного розвитку нашої країни. Україна є унікальною державою, яка має свою складну велику історію, країна, що мала різні режими панування, але попри все зберегла свою автентичність. Наша країна за свої етапи формування перебувала у складі багатьох держав: це і Росія, і Польща, і Угорщина, і СРСР, і звісно ж мала вплив різних правових систем. Це ще й важко через те, що повну історію українського права ще й досі не написано. Як зазначив В. С. Нерсисянц: «Для будь-якого наукового дослідження необхідним є тлумачення змісту понять, що розглядаються в ньому. Так як мова про поняття, а не про явища, які вони віддзеркалюють, оскільки безпосереднім предметом вивчення для тієї чи іншої науки виступає не саме явище, а поняття про нього, утворене під певним кутом зору» [61, с. 71]. Досліджуючи інститут судочинства нашої країни, здається, що метою існування цього інституту у різні часи було, крім здійснення судочинства та відшкодування понесених витрат учасникам процесу, ще й поповнення державної казни. Інститут судових витрат, як і сам цивільний процес, є динамічним, мінливим явищем. Залежно від соціальних, економічних, політичних чинників він постійно змінюється, адаптуючись до реалій сьогодення. На сучасному етапі розвитку цивільного процесуального права значимість даного інституту постійно підвищується,

оскільки дає можливість реалізації права особою на звернення до суду за судовим захистом, тобто доступ до правосуддя безпосередньо залежить від фінансової спроможності сплати судових витрат і тому одним із важливих аспектів доступності правосуддя є його помірна платність. Формування обов'язкових платежів, що пов'язані зі справлянням правосуддя (надалі – судових платежів) здійснювалося протягом тривалого часу. Їх історичний розвиток можна поділити на певні періоди.

Вперше згадування про судові витрати можна зустріти в Руській правді Ярослава Мудрого. З доби Київської держави залишалася найстарша поміж слов'янськими й найвидатніша з усіх поглядів пам'ятка українського права - [«Правда Руська»](#). Ця пам'ятка права становить собою збірник норм звичаєвого права та княжих постанов, складений в XI-XII ст. (найдавніший список, що зберігся, походить із кінця XIII ст.). В ній зазначено, що в же той час існували судові збори (штрафи), так звані «вири», які були прописані в законі «про виру». Судовий збір був значним джерелом доходів держави, а також її посадових осіб. Як зазначено Білоусовим Ю. В.: в кодифікації, що судове мито або судові кошти, які називалися «віра», «напіввіра», «дика віра» – це сплата за злочин, коли убивцю не виявлено або громада (верв) не хоче видати його суду, «урок» - збиралися у вигляді різних штрафів, які коливалися від 3 грн до 80 грн. Наприклад: «Коли уб'є муж мужа, то помститися має брат убитого, чи батько або син, або брат старшого сина, або інші брати. Якщо не буде кому завершити кровну помсту, то внести 80 гривень, коли вбитим буде князів муж чи княжого туїна. А якщо вбитим буде горожанин, чи гридень, чи купець, чи боярський туїн, або мечник, або ізгой, або новгородець – 40 гривень сплатити за нього», «Якщо уб'ють княжого мужа під час розбою, а вбивцю не шукають, то платити верву 80 гривень тій верві, в якій голова убитого лежить, а коли простолюдин, то 40 гривень», «Коли якась верв починає платити дику віру, то кілька років оплачує ту провину, оскільки платять за незнайденного злочинця. Якщо злочинець із їхньої верви, то як співучасники мають помагати злочинцю заплатити із 40 гривень свою частку від сплати дружини.», «Якщо суд скасує віру, то пошлину отроку в суді

сплачує оправданий – 1 гривню кун, а хто вчинив наклеп, той має дати 2 гривні, а від того, хто виграв справу «за допомогу» судові, - 9 кун віри» [46, с. 10-12]. На сьогоднішній час сама історія «Правди Руської» має вигляд неписаного кодексу, що існував з язичницьких часів, де був певний розмір плати за вбивство, в залежності від статусу вбитого, за наклеп, за побиття, за крадіжку худоби, коня, одягу. Були люди, які працювали в феодала за «купу» (за позику), називалися «закупи». Як тільки кабальна залежність збільшувалася, за дорученням князя стягувалися судові кари, не дивлячись на те, що при княжій добі був розподіл судів на світські, приватні, духовні, сплата була всюди. Князь Ярослав упорядкував все в закони, обмежив помсту кровну, яка була також інститутом, на початку епохи високого середньовіччя. Помста була скасована, замість неї близьким покривдженого можна було прийняти викуп. Крім того, помста дозволялася лише при повному доведенні злочину. Отже, судовий процес за «Руською правдою» сформував чіткий механізм стягнення судового мита (грошового штрафу), який поклав початок розвитку вітчизняного інституту процесуальних витрат. І, очевидно, яким би роком ми її не датували,- це найдавніша пам'ятка княжої України, а наступна - Остромирове Євангеліє 1056-1057 р., із післямовою диякона Григорія. Ярославова «Правда Руська» в наступні десятиліття і століття доповнювалася, редагувалася його синами і онуками, особливо за Володимира Мономаха. Після нього і його «Статуту» в «Правді руській» мало що змінювалося, себто формування широкої правди закінчилося в XII ст. Далі вона дала життя «Литовському статуту», «Правам, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року. Її сліди помітні в «Соборному уложенні 1649 року» [69].

Поступово з кінця XIV ст. змінюється судоустрій і судочинство в Україні у складі цих князівств. На зміну нормам звичаєвого права «Руської правди» приходять перші збірники литовського процесуального права, а також статuti, збірники магдебурзького права [44, с. 65]. Основними актами регулювання у великому литовському князівстві були Віслицький Статут і Литовські Статuti 1529, 1566, 1588 рр.. У Литовському Статуті 1529р. відображено умови

відшкодування збитків за посів зерна на чужій землі. За неправомірне розорювання межі порушник повинен був компенсувати потерпілому три рублі і стільки ж штрафу [79]. Особливістю правового регулювання за Литовськими Статутами було розмежування збитків і штрафу. У Литовсько-Руську добу XIV-XVIIст. основним джерелом права того часу був «Статут Великого Князівства Литовського» 1588р. Складався з 14 розділів і 488 артикулів/статей, унормував повноваження великокнязівської господарської влади та інших владних інститутів, розширив положення карного, кримінально-процесуального (розділи XI—XIV), а також цивільного, шлюбного-сімейного та земельного права (розділи V—X), закріпив привілеї шляхти, юридично оформив закріпачення селян. Статути цієї доби були основними зводами законів на Україні аж до 1840р. Вчений Я. Падох в нарисі історії зазначив, що в даному кодексі права використання терміну «судові кошти» не зазначено, але були такі витрати: «Був це передусім пересуд або пам'ятне, плачене судові стороною, яка програла... Пам'ятне – це залишок того часу, коли вирок не списувано й не записувано в книги і тягар майбутнього доказування його змісту лежав на суддях і на їх пам'яті... Виживе або виживане – оплата вижем за оглядини вижив порушення права; оглядне – за оглядини іншими особами; помилне возному і виживе за подорожі з урядовими дорученнями та оплати, пов'язані з ув'язненням: потюремне, поланцюжне, поколодне. Гривні, наложені на учасників розправи шляхом судової поліції йшли у користь судових осіб» [64, с. 62-63]. Тобто, як видно з перелічених джерел, існували витрати, які можна вважати судовими коштами.

У період доби Гетьманщини судоустрій ділився на період козацьких судів 1648-1763рр. та період статutowих судів 1763-1783рр. До негативних ознак цієї процесуальної системи належить передовсім поєднання судової і адміністративної влади в одних руках - козацької старшини, яке скасувало і ту незалежність судівництва, що була у попередній добі та майже необмежене число апеляційних інстанцій, що доводило до довголітньої і дуже важкої для населення процесуальної тяганини. Хибою є невідокремлення норм процесу цивільного від

карного. Так існувало Соборне уложення 1649 р. - це був універсальний кодекс кримінального та цивільного права, що регулював соціально-правові відносини у всіх сферах суспільного життя та визначав міру покарання. Приводом для розробки соборного уложення була хвиля міських повстань середини XVII ст. Змінився порядок стягнення судових мит: спрощено їхній розрахунок, з'явилися тверді ставки цих платежів, вони повністю надходили до царської казни, їхній розмір залежав не від соціального статусу особи, а від виду документів, що подавалися до суду. Потім з'явився кодекс «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743р.) (надалі – Права) і в основу цього кодексу законів було покладено Литовський Статут, частково Магдебурзьке право, частково українське звичаєве право. Кодекс містив закони про права верховної влади, про привілеї шляхетського стану, про військову службу, закони про карні й цивільні злочини, про право власності та його порушення, про порядок судового діловодства, про спадщину, про міську самоуправу, про ставлення дідичів до своїх підданих або кріпаків, про становище чужоземців та іновірців [58, с. 12]. Якщо дослідити його, то зрозуміло, що витрати судові також існували. Глава 7 цього кодексу детально описує порядок оплати судових працівників. Так артикул 7 п. 1 цієї глави зазначає оплату писарям, канцеляристам при судах за працю в залежності від виписки різних судових документів від 10 до 25 копійок, притому, що папір, сургуч, віск та чорнило повинен був купувати позивач [68, с. 90]. В артикулі 9 п. 1 описано порядок оплати роботи возного: за вручення судових документів за версту по 1 копійці, за огляд місця події, ушкоджень різних зверху поверстового ще 5 копійок, за кожне відправлення та вручення грошей, майна, винагороди свідка [68, с. 94]. В артикулі 22 п. 2 визначена плата та порядок оплати за ланцюгове, колодочне, ручне, ніжне ув'язнення на свічки, дрова, замки та інші необхідності в розмірі від 10 до 20 копійок в залежності від вини засудженого. Цікаво, що у разі доведення вини, винний сам сплачував тюремну плату, а у разі виправдання - сплачував той, за чією скаргою засуджений. В цьому ж артикулі п. 3 була передбачена компенсація збитків вартівими у разі втечі засудженого та у випадку не знаходження його на протязі

двадцятитижневого розшуку [68, с. 105]. В главі 8 кодексу в артикулах 2 п. 2 визначено витрати за безпідставний виклик до суду у розмірі 3 рублі, а в разі належного виклику до суду сплата канцелярських витрат у розмірі 1.20 копійок [68, с. 113]. Артикул 35 п. 6, 8 зазначає витрати для обвинувачуваного за безпідставну апеляцію, витрати для суду за виконання вироку, скасованого апеляцією [68, с. 151]. Артикул 37 п. 2, 3 - витрати для суддів за неправомірне рішення, в 40 артикулі перераховані всі витрати, які необхідно повернути стороні, яка виграла справу: витрати на харчування, під час розгляду справи, витрати на папір, на оплату праці писарям, возним, іншим судовим службовцям, після звернення до суду сторони із заявою перерахованих витрат, яка виграла справу [68, с. 156-157]. Як бачимо з даного кодексу, з'являється широкий перелік судових витрат та подетальний порядок їх відшкодування. Вивчення «Прав» триває понад 140 років і припадає в основному на останню чверть позаминулого та першу половину минулого століть. Цей період слід вважати найпліднішим у дослідженні історії українського права. Неофіційно, його почали вживати по українських судах в 1743 р., про що свідчить значне число копій кодексу, які збереглися до нашого часу.

Наступною добою є кінець XVIIIст., коли Україна в результаті поділу Польщі потрапила до Російської імперії, крім західних українських земель. Російський уряд не затвердив кодексу «Права». В 1756 р. він був пересланий із Петербурга гетьманові Розумовському і в Глухові призначено нову комісію для його розгляду. Але з цього нічого не вийшло, й кодекс так і не діждався офіційного затвердження. Після поширення в Україні в 1840-1842 рр. дії Зводу законів Російської імперії про «Права» поступово забули. Комаров В. В. у своїй монографії вважає, що виникнення сучасного цивільного процесу в Україні пов'язане із судовою реформою 1864 р. Олександра II, яка внесла значні зміни в судоустрій і судочинство кріпосницької Росії, що відзначалися вузькостановою системою, великою кількістю судових інстанцій, інквізиційним характером судочинства [71, с. 13]. Тяганина і бюрократизм, хабарництво у судовій системі викликали незадоволення у всіх верств населення і тому для захисту прав, свобод

та законних інтересів особи державою було проведено судову реформу та селянську реформу. Зокрема, було маніфестом звільнено селян з кріпацтва, з'явилась можливість випусти земель селянами для їхньої осілости, що не подобалося поміщикам, але селянам потрібна була не тільки земля та воля, а й освіта, потрібен був закон однаковий для всіх незалежно від суспільного стану. Як бачимо, імператор Олександр II і його брат Костянтин Михайлович, були практично прихильниками судової реформи та селянської реформи, але тільки з метою подолання кризи та протестів селян. В незадовільному стані була судова система, яка повністю влаштовувала судових чиновників, тому що останні мали зиск від недосконалої судової реформи. Зміст її полягав в заснуванні судових статутів в 1864р.: Заснування судових установлень, Статут цивільного судочинства, Статут кримінального судочинства, Статут про покарання, що накладаються мировими суддями, тобто цивільне судочинство було відокремлене від кримінального. Цивільне судочинство регулювалось Статутом цивільного судочинства. Він ґрунтувався на Цивільному процесуальному кодексі Франції 1806р., так само, як цивільні кодекси батьох країн Європи. Як за зразок кодекс використали такі європейські країни: Бельгія, Польща, Румунія, Люксембург та інші країни. Застосування Цивільного кодексу Франції 1804р., або «Кодексу Наполеона», зумовило не лише зміни в правовому регулюванні цивільних відносин, але й вплинуло на цивільну практику, українську юриспруденцію та наукову правову думку. Процитуємо Колмакова Н.М.: «На зміну середньовічним інститутам і принципам суду і процесу, що існували до 1864р., прийшли демократичні принципи судочинства, змагальності й диспозитивності, усний і гласний характер процесу, двохінстанційність розгляду справ» [39, с.48]. В результаті реформи Інститут судових витрат був закріплений у першій книзі «Про порядок здійснення судочинства в мирових судових установах». Так в главі 4 ст. 122 «В разі втечі обвинуваченого або ухилення його від суду стягнута з поручителя або представлена в заставу сума після задоволення з неї позову про винагороду за заподіяних провиною обвинуваченого шкода і збитки повертається в капітал на облаштування місць ув'язнення для тих, що підлягають арешту в

мирових дільницях»; ст. 123 «Присуджуючи до сплати грошового стягнення, мировий суддя на випадок неспроможності винного визначає і розмір іншого покарання, замінюючого грошове стягнення»; ст. 135 «За нез'явленням обвинувача до призначеного терміну ні особисто, ні через повіреного без представлення поважної до того причини мировий суддя або постановляє про відмову в скарзі, якщо справа такого роду, що може бути припинене примиренням, або ж, інакше, засуджує обвинувача до грошового стягнення не понад двадцять п'яти рублів і викликає його до нового терміну»; ст. 141 «В разі вторинного нез'явлення обвинуваченого він піддається грошовому стягненню не понад двадцять п'яти рублів, і вирок залишається в своїй силі» [85]. Глава 11 «Про судові витрати» охоплювала статті від 192 по 199. Згідно ст. 192, свідки мали право отримати винагороду за дорожні витрати, а відповідно до ст. 193 - право на отримання винагороди передбачалося, якщо свідки подолали шлях більше 15 верст і встановлювався розмір винагороди по 3 копійки за кожну версту та по 25 копійок за кожний день. Ст. 194 наголошувала «Сплата судових витрат звертається: або 1) на обвинувача, якщо звинувачення визнане недобросовісним, або 2) на обвинувачуваного, якщо він визнаний винним», в ст. 195 – у разі групового вчинення злочину, судові витрати сплачують головні підозрювані, а у разі їхньої неспроможності - інші співучасники [85]. Дуже цікава ст. 196 «В разі відстрочення засідання за нез'явленням однією із сторін, сплата судових витрат по цьому засіданню звертається на ту сторону, з чієї вини розгляд справи відкладений», ми вважаємо, що ця стаття покладена на боротьбу із зловживанням затягування справи. Для незаможних судові витрати сплачувалися за рахунок казни та всі копії судових документів видавалися безкоштовно, для інших - за копію листа по 10 копійок; всі прохання, пояснення, відгуки і скарги у справах про провину, підсудну мировим судам, подавалися на простому папері і таке судочинство звільнялося від будь-яких мит. В статтях: 438 йшла мова про судові витрати за нез'явлення до суду свідка – стягнення не більше 50 рублів; в ст. 651, 652 для присяжних – стягнення перший раз від 10 до 100 рублів, на другий раз від 20 до 200 рублів, а на третій раз від 30 до 300 рублів і притягнення до

відповідальності; ст. 592 для обвинуваченого, що знаходиться на волі в разі неявки до суду стягнення всіх судових витрат за відкладене засідання [85]. Дуже багато судових витрат зазначено в другій книзі про кримінальне судочинство: дорожні витрати та подорожні, всілякі винагороди перекладачів, свідків, експертів, поліцейських, фотографів, витрати на зберігання, дослідження, пересилання речових доказів, на друк, на проведення досліджень і т.д.. З вище наведеного бачимо, інститут судових витрат отримав комплексне і системне регулювання, якому можна позаздрити, навіть, сьогодні.

Відповідно до Статуту цивільного судочинства, як зазначає Богля С.С, в обов'язок приватних осіб, що звертаються за судовим захистом, входила сплата різних мит і збитків. Характерною рисою були їхня чисельність і великі розміри. По судових витратах закон допускав одне виключення з загального правила, засноване на праві бідності, що встановлювалося судом. Умовою для визнання особою права бідності було недостатність коштів на ведення справи. Проведення про право бідності передувало розгляду самої справи. Особа, за якою визнавалося право бідності, тимчасово звільнялася від внеску судових витрат. Іншими словами, особа, що просила про визнання за нею права бідності, не звільнялася від сплати судових витрат, а одержувала тільки відстрочку по їхній сплаті [19, с. 9]. В Україні, поряд із Статутом цивільного судочинства 1864 р., також діяв Австрійський Статут цивільного судочинства 1895 р. Цей Статут поширювався на території Західної України аж до її приєднання до УРСР у другій половині 40-х рр. XX століття. Після прийняття судових статутів 1864 р судовий процес залишався майже незмінним довгі десятиліття. В Статуті була зроблена спроба відмінити судові мита за звернення до цивільного та мирового земського судів, що зазнала невдачі; розмір судових мит збільшився, введено нові види судових платежів; з прийняттям 1893 року Зведення статутів про мита, ставки судових платежів встановлювалися у твердих сумах, спрощувався порядок їхнього розрахунку та сплати [52, с.14].

Найбільший вплив на судову систему мала лютнева революція, оскільки судове будівництво особливо розгорнулося в січні і на початку лютого 1918 р.

Було прийнято «Декрет про суд» № 2 від 15 лютого 1918р. [36]. Частина 5 цього Декрету присвячена судовому миту та судовим витратам: в ст. 18 встановлювався розмір судового мита в процентному відношенні від 2% до 4% в залежності від суми позову, причому можлива була відстрочка судом всіх судових мит та стягнень при відсутності коштів; в ст. 19 задовольняючи цивільний позов, суд присуджував винагороду за понесені витрати на користь тієї сторони, що виграла справу; в ст. 20 йшла мова, що стягування касаційної застави відмінялося, замість нього стягувалося судово мито, як за першу інстанцію, яке не підлягало поверненню. Після проголошення на Україні Радянської влади, знову постало питання про доступність суду та правосуддя. Одними з факторів, які вплинули на вирішення цього питання, були судово мито та судові витрати взагалі. Судові мита спочатку були скасовані Декретом Ради Народних Комісарів УРСР «Про тимчасові революційні податки, що встановлюються місцевими Радами депутатів» від 31 жовтня 1918 р. Також на території України цивільне судочинство здійснювалося на основі «Тимчасового положення про народний суд і революційних трибуналів УРСР» 1919р., Положення Ради народних комісарів «Про народний суд» 1920р., де містився розділ «Про судово мито і судові витрати». Згідно із ст. 82 цього Положення ніяке мито і судові збори у цивільних і кримінальних справах не стягувалися, але судам належало право накладати на сторони штраф на користь держави за недобросовісний позов або недобросовісний спір, а також присуджувати в користь виправданої сторони понесені нею збитки і витрати [41, С. 260–272]. Діяла також «Тимчасова інструкція про основні норми цивільного процесу» 1923р. В вересні 1924р. був прийнятий Цивільний процесуальний кодекс (ЦПК) УРСР, що проголошував «формально» принципи диспозитивності, рівності сторін перед судом і законом, рівноправності сторін у процесі, активності суду, що розглядав справу, змагальності, гласності, національної мови судочинства, усності, безпосередності, безперервності. ЦПК 1924 року встановив наступні судові витрати: судово мито, канцелярський збір, гербовий збір, процесуальні витрати справ (ст. 34). Після значних змін увійшов в дію 1 грудня 1929р. Було збільшено розмір судових мит,

що стягувалися в цивільному та арбітражному процесі, підвищено розмір твердих ставок, введено відсоткові ставки, які залежали від розміру позову; завдяки Інструкції про порядок стягнення судового мита від 15 серпня 1927 року відсоткові ставки судового мита, судові збори набули ознак податків. Надалі постановою ЦВК СРСР від 7 лютого 1933р. були спрощені різні види судових зборів та було введено «єдине державне мито», яке сплачувалося при подачі позову. Радянським законодавством були закріплені розміри та порядок сплати судових витрат, а також встановлене обмежене коло осіб, які звільнялися від сплати таких витрат.

В цей же час на західно-українських землях діяло польське право, аж до 1939 року, коли Галичину, Холмщину, Західну Волинь та Західне Полісся, Лемківщину не приєднали до УРСР. Судові кошти на цих територіях регулювалися «Правилами про судові кошти» від 24 жовтня 1934 року, склалися вони: «*opłaty sądowe i koszty postępowania stanowią sądowe*» rozdział I, przepisy ogólne ART.1 [76]. Відповідно до розділу II правил про судові кошти до судових оплат відносились: 1) оплата за проведення реєстрації ; 2) оплата за подання та вкладення; 3) канцелярська оплата; 4) оплата за перевезення (доставку); 5) застава касаційна. Вартість за реєстрування була в процентах в залежності від суми позову: до 5 тисяч злотих - стягували 2% від суми; до 50 тисяч злотих – то з перших 5 тисяч стягували 100 злотих, а далі 1%; більше 50 злотих – то з перших 50 тисяч стягували 775 злотих, а далі з кожної тисячі по 1% від суми [76]. Враховувались витрати пов'язані з явкою та неявкою свідків, перекладачів, обвинувачуваних, експертів; витрати на слідчі дії, судові огляди; кошти на зберігання, пересилання доказів; кошти на утримання арештованого; кошти на оплату захисників в суді; кошти для оголошень у пресі та інші.

Після приєднання цих земель до складу УРСР, там почали діяти статuti радянського законодавства, як і на решті України. Як зазначено в статті про судовий збір: «...що 10 квітня 1942 року видано наказ Президії Верховної Ради СРСР «Про державне мито», відповідно до якого судові мита припиняють своє існування як окремі податкові платежі і штучно входять до складу створеної

фінансово-правової категорії – державне мито, що об'єднала у собі різні збори; ставки державного мита, що сплачувалося при зверненні до суду, встановлювалися як у твердих сумах, так і пропорційно ціні позову, за рахунок цього надходження до бюджету збільшилися, тому їх існування вважалося доцільним; ...чітко визначено основні елементи державного мита як податкового платежу, що містилися в єдиному нормативному акті (за виключенням розміру ставок); ...поєднувало інтереси держави з часткового відшкодування витрат на утримання судової системи та населення, яке було спроможне їх сплатити» [38].

Наступним етапом в розвитку законодавства про судові витрати виявилось прийняття 18 червня 1963р. ЦПК УРСР, який став найбільш досконалим законодавчим актом, як з точки зору юридичної техніки, так і змісту його інститутів і окремих норм [71, с.82; с.23]. Він набув чинності 1 січня 1964р. ЦПК УРСР 1963р. базувався на «Основах цивільного судочинства СРСР і союзних республік», схвалених Верховною Радою СРСР 8 грудня 1961 р. Цей ЦПК вніс значні зміни в норми інституту судових витрат: було розширено коло осіб, які звільнялися від судових витрат, в повній мірі були регламентовані питання витрат, пов'язаних з розглядом справи. Так нововведенням виявилися судові витрати, які пов'язані з розшуком відповідача, а також витрат, які з'являлися у процесі виконання рішення суду. В цілому ЦПК 1963р. був суттєвим і прогресивним кроком у регламентації цивільного судочинства. Разом з тим він не уникнув цілого ряду недоліків, які були в попередньому законодавстві [71, с.82; с.23].

ЦПК УРСР законом від 15 грудня 1992 р. було перейменовано у ЦПК України. Позитивним кроком є прийняття Декрету Кабінету Міністрів України (далі - КМУ) «Про державне мито» від 21 січня 1993р., який заклав основу правового регулювання. У зв'язку з тим, що в цей період розроблялася нова Конституція України, процес здійснення судово-правової реформи в Україні мав фрагментарний характер. Законодавець обмежився окремими поправками до ЦПК...Новий закон про судову систему був прийнятий лише 7 лютого 2002 р. [52, с. 26]. Основні засади формування судової системи і правосуддя було закріплено в

ст. 124 Конституції України - правосуддя здійснюється виключно судами, ст.125 передбачила створення апеляційних судів та введення апеляції, яка не була відома чинному на той час процесуальному законодавству. Як основні принципи судочинства закріплювались принципи законності, рівності всіх учасників процесу перед законністю і судом, змагальності, гласності та ін. (ст. 129). Як зазначив науковець В.В. Комаров у монографії «...Слід також відзначити, що за численними змінами цивільного процесуального законодавства «загубилася» необхідність у розробці нового Цивільного процесуального кодексу, проект якого був підготовлений ще в 1996 р. і при наявності належної волі він міг би бути прийнятий до закінчення терміну дії Перехідних положень Конституції України. ...Реформи пригальмовувались з політичних причин. 18 березня 2004 р. ЦПК був прийнятий та введений у дію з 1 січня 2005 р.» [52, с. 30]. З 2001 року відбулися зміни із введенням витрат з інформаційно-технічного забезпечення судового процесу, тобто витрат на технічне обладнання судових установ, їхні ставки були встановлені в твердих невеликих розмірах, тому введення не викликало суттєвої протидії з боку платників. З 2011 року, з набуттям чинності Закону України «Про судовий збір» (далі Закон 3674-VI), відбулася трансформація судового збору в самостійний вид судових витрат. С.С. Богля стверджує: «Було створено досить прогресивне законодавство, що в певній мірі попереджало пред'явлення в суді свідомо необґрунтованих позовів та частково відшкодовувало витрати держави на здійснення судової діяльності. Низка позитивних положень законодавства того часу уявляється є актуальним і на теперішній час, зокрема, це стосується встановлення різних ставок державного мита при її пропорційному обчисленні, звільнення від сплати мита і витрат по провадженню по справі тощо» [19, с. 9]. Вже на початок 2018 року ми маємо ЦПК України зі змінами, зокрема, і у главі судових витрат. Новизною є вимога стосовно попереднього визначення сум судових витрат, забезпечення та попередньої оплати сум судових витрат, чого не було раніше.

Отже, дослідивши історію розвитку системи правосуддя нашої країни, можна з впевненістю сказати, що формування інституту судових витрат

відбувалося досить поступово, пропорційно розвитку цивільного права і бере своє коріння ще з часів Київської Русі. Судові витрати пройшли свій шлях реформації від різних штрафів та грошового стягнення до різних судових мит та судових витрат, у вигляді твердих та процентних ставок, але у всі історичні часи використовувалися для покриття витрат, збитків, відшкодувань пов'язаних із судовим процесом та наповненням державної казни. В 1864 році в українській юриспруденції закріплено в кодексі безпосередньо главу «Про судові витрати». Від моменту прийняття ЦПК УРСР 1924 року судові витрати: судове мито, канцелярський та гербовий збір, процесуальні витрати до 1933 року були спрощені у «єдине державне мито». Найпрогресивнішим кроком у розвитку судових витрат був ЦПК УРСР 1963 року, за яким проводилось судочинство з різними правками аж до прийняття нового ЦПК України 2004 року. Правову основу регулювання судових витрат заклав Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» 1993 року. З 2011 року набув чинності Закон «Про судовий збір». Трансформація судових витрат закінчилася відповідними змінами в ЦПК України в редакції від 3 жовтня 2017 року – введенням нових інститутів судових витрат. Безумовно, сьогоднішній інститут судових витрат в правовій системі України є закономірним результатом переходу нашої держави до нових форм політичного, соціального та економічного життя. Слід відзначити про взаємоіснування правового інституту (в т. ч. і судового збору) та держави. Як зазначив Орач Є. М.: «Право не вважали б правом, коли б не існувало б впевненості, що у випадку його порушення можна вжити для захисту своїх прав державну владу, спираючись на її авторитет і зовнішню силу» [62, с. 128].

1.2 Поняття судових витрат у цивільному процесі та їх характеристика, вплив на доступність до судового захисту

Дослідження поняття судових витрат у цивільному процесі викликає необхідність з'ясувати правову природу та загальну характеристику цього правового інституту, необхідність проведення аналізу впливу судових витрат на

доступність до судового процесу, з урахуванням основних змін ЦПК України в частині судових витрат. До дослідження проблем, пов'язаних саме із судовими витратами в галузях адміністративного, кримінального, господарського процесів, зверталися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, але в цивільному судочинстві в юридичній літературі є недостатність уваги до судових витрат, що доводить відсутність безпосередніх досліджень в цьому напрямку. Найчастіше це питання розглядалося тільки в навчальних посібниках та підручниках з цивільного судочинства. Так, на наш погляд, необхідно відзначити наукові розробки С. С. Богля, присвячені правовому регулюванню судових витрат саме в цивільному судочинстві [19, с. 5]. Це спонукає до подальшої дискусії, теоретичного осмислення, задля аргументації на цій основі висновків і пропозицій з метою усунення колізій, прогалин цивільно-процесуального законодавства України для вирішення головних проблем інституту судових витрат.

Тлумачення судових витрат у цивільному судочинстві вченими пропонується по-різному і тому вчені по-різному формулюють поняття судових витрат. Так, С.С. Богля вважає судові витрати виключно витратами держави, що покладаються, в передбачених законом випадках, на сторони процесу з метою їх часткової компенсації і вважає, що в юридичній літературі судові витрати саме держави взагалі залишаються без уваги [20, с. 44]. Н. Ю. Сакара визнає, що судові витрати відшкодовуються особами, які беруть участь у розгляді справи, а державні витрати на утримання органів судової влади до судових витрат не включаються [77, с. 202]. Так автори науково-практичного коментаря ЦПК під керівництвом С. С. Бичкова - під судовими витратами розуміють певні фінансові витрати, що несуть особи, які приймають участь у цивільному процесі в порядку позовного, наказного або окремого провадження. Стягнення таких витрат має на меті компенсувати суду витрати по розгляду цивільних справ та створити несприятливі майнові наслідки для осіб, які вчинили цивільні правопорушення або пред'явили необґрунтовані вимоги до суду [95, с. 195]. Схожа думка і у авторів підручника за редакцією В. В. Комарова : «...особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, обов'язково повинні нести судові витрати по

справі, які складаються з державного мита і витрат, пов'язаних з розглядом справи» [94, с. 141]. С. В. Васильєв судові витрати вважає витратами держави, що покладаються на державний бюджет України, а також на зацікавлених в справі осіб у зв'язку з розглядом цивільної справи [25, с. 287]. Судові витрати науковець Решетнікова І. В. розглядає: «...як грошові кошти, що підлягають виплаті експертам, свідкам, перекладачам, компенсація витрат, які пов'язані з проведенням огляду доказів на місці, на оплату послуг адвокатів, та інші витрати понесені особами, які беруть участь у справі» [74, с. 21]. К.С. Пащенко вважає, що розподіл судових витрат є процесуальною діяльністю суду з покладення на сторону, не на користь якої ухвалено судові рішення, обов'язку компенсувати іншій стороні понесені в судочинстві судові витрати [67, с. 139]. М. Й. Штефан визнає судові витрати як витрати, які несуть сторони та треті особи з самостійними вимогами у справах позовного провадження, а заявники і зацікавлені особи у справах окремого провадження та у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин, за вчинення в їх інтересах цивільних процесуальних дій, пов'язаних з розглядом справи судом і виконанням по ній рішення [97, с. 209]. Тобто, існує перевантаження різними визначеннями, що зумовлює складність в сприйнятті і розумінні характеристики та складу судових витрат. Ми розуміємо, що судові витрати є невідомою складовою цивільного процесу в існуванні інституту судових витрат, встановлюють «платність» процесу судового захисту прав та законних інтересів. С. С. Богля відзначив у статті наступні ознаки: суб'єктний склад осіб, на які вони покладаються і те, що вони є витратами по веденню справи в суді, їхній склад передбачений законом [20, с. 6].

Якщо розглядати інститут судових витрат з точки зору його функцій, то автори також пояснюють їх по-різному. Найпоширенішим в юридичній літературі вважається, що судові витрати виконують компенсаційну функцію, яка визначається компенсацією коштів, які витрачаються державою на утримання судової влади та особами, які звертаються до суду [24, с. 69]. Так тлумачать більшість авторів, саме С. В. Васильєв, крім компенсаційної, виділяє ще превентивну функцію, яка визначається в запобіганні необґрунтованих звернень

до судів та соціальну функцію, яка полягає в забезпеченні фактичної доступності до правосуддя [25, с. 287]. Інші автори Т.О. Коломєць, Р.І. Шевейко додають стримуючу (запобіжну) та стимулюючу функції судових витрат. Стримуюча, та ж превентивна функція – сторона повинна добре обдумати все, перш ніж написати заяву до суду, зважити свої шанси на перемогу, тому що, в разі програної справи, позивач може втратити не тільки кошти понесені у зв'язку з розглядом справи, але й кошти, які витратив відповідач. Це відноситься і до відповідача, тому що не вигідно заперечувати проти позову, так як це може до більших витрат у разі програної справи. Стимулююча функція визначається у примиренні, щоб доводити справу до судового процесу, так як при продовженні спору судові витрати зростатимуть [47, с. 92]. Тобто, необхідно дотримуватися законів, поважати права та інтереси інших осіб. За С. В. Васильєвим в науці цивільного процесу вирізняють такі функції інституту судових витрат: матеріальне забезпечення - часткове залучення фінансових коштів сторін, що приймають участь у справі; відшкодування витрат учасникам судового процесу; вплив на процесуальну поведінку учасників процесу; стимулювання добровільного виконання процесуальних обов'язків; запобігання необґрунтованих позовів; запобігання зловживання процесом та покарання за такі дії [25, с. 287]. В. В. Волік запропонував ввести за зловживання процесуальними правами (також за затягування судового процесу) штрафи, а не застосовувати державне мито як засіб покарання [30, с. 11].

З урахуванням усього викладеного вважаємо, що судові витрати включають понесені грошові кошти позивачів, відповідачів, третіх осіб, у зв'язку з розглядом та вирішенням справи, а у випадку їхнього звільнення від сплати – ці витрати компенсуються державою. Ці витрати по закінченню справи підлягають стягненню з винної сторони відповідно до Цивільного Кодексу (далі – ЦК) України у ч. 1 ст. 22 зазначено: «особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування» [3].

Інститут судових витрат має безпосередній вплив на можливість здійснення судового захисту правового інтересу осіб, на можливість реалізації звернення

щодо правового захисту. Правова держава надає можливість звернення всім громадянам щодо захисту порушених прав, свобод, інтересу та створює законодавство без завуальованих перешкод для реалізації такого права. Відповідно до ч. 1 ст. 124 Конституції України (далі – Конституція) «Юрисдикція судів розповсюджується на всі правовідносини, які виникають в державі» (ця норма підтверджує, що будь-яка особа має право звернутися до суду за захистом свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, свободи або інтересу) та відповідно до ст. 55 Конституції «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом» (ця норма підтверджує, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб) [2]. Як зазначає В. П. Паліюк: «Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі Голдер проти Сполученого Королівства визначає принцип можливості передачі до суду спору цивільно-правового характеру, це основний принцип права; це справедливо відповідно до принципу міжнародного права, що забороняє відмову в правовому суді [65, с. 8].

З метою гарантування однакового тлумачення судами законодавства про судові витрати у цивільних справах та керуючись ст. 36 Закону України «Про судоустрій України» від 02.06.2016р. №1402-VIII (далі Закон №1402-VIII), пленум Вищого Спеціалізованого Суду України (далі – ВССУ) з розгляду цивільних справ роз'яснив у Постанові № 10 від 17.10.2014 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» (далі – Постанова № 10): відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (скорочено Європейська Конвенція з прав Людини (далі ЄКПЛ)) (РИМ, 04.11.1950), рекомендація щодо заходів полегшення доступу до правосуддя № R (81) 7, яка прийнята 14.05.1981 р. Комітетом міністрів Ради Європи та практика ЄСПЛ при застосуванні цієї Конвенції - не вважають сплату судових витрат обмеженням права доступу до судового захисту. Але, враховуючи положення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ та прецедентну практику ЄСПЛ, сплата судових витрат не повинна перешкоджати та ускладнювати доступ до суду, таким чином, щоб завдати

шкоди самій суті цього права та має переслідувати законну мету [14]. В документах Ради Європи зазначено, що для полегшення доступу до судового процесу, розгляд справ не має залежати від оплати необхідної суми державі, яка може бути завищеною у відношенні до справи. Тому, якщо судові витрати стають перешкодою для доступності до правосуддя, то їх необхідно зменшити або анулювати навіть. Україна 17 липня 1997 р. ратифікувала Конвенцію (від 4 листопада 1950 р.) та визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини, тому повинна гарантувати права, які закріплені в ній. Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції, положення Конвенції є частиною національного законодавства України, тому суди при розгляді і вирішенні справ зобов'язані застосовувати норми Конвенції. Додатково, ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» суди повинні застосовувати при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права [7].

Проблемі дослідження доступності правосуддя присвячені наукові праці. Зокрема, науковець Марочкін І. серед всіх елементів доступності визначив саме матеріальність, а тому вважав за потрібне часткове чи повне звільнення від сплати судових витрат, надання юридичної допомоги «вразливим» верствам населення [57, С. 31-34]. Л. Москвич в своїй монографії “Ефективність судової системи” вказує, що судові витрати не повинні ставати перешкодою до доступу правосуддя [59]. Тобто, недешевий судовий процес може зробити правосуддя малодоступним для сторін. Наприклад, у деяких державах ніякі судові витрати по цивільних справах не покриваються за рахунок державних коштів, за винятком тих випадків, коли справа ведеться посадовими особами або публічними організаціями. Але ж водночас, при обов'язковій сплаті судових витрат не можна не згадати ст. 7 ЄКПЛ, відповідно до якої кожен має право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом, який вирішить спір щодо його прав і обов'язків цивільного характеру [1]. Комаров В. В. зазначає, що вперше суть «доступності правосуддя» була законодавчо закріплена в ч. 3 ст. 3 Закону № 1402-VIII (в редакції від 07.02.2002р.), де визначено, що судова система повинна забезпечити

доступність правосуддя для кожних осіб, в порядку встановленому законами та Конституцією України. Аналогом в Україні норми права на судовий захист п. 1 ст. 6 ЄКПЛ є норма, яка закріплена у ст. 55 Конституції [51, с. 5]. Але на відміну від останньої норми в п. 1 ст. 6 ЄКПЛ не зазначена необхідність сплати судових витрат при зверненні до суду, а тому є порушенням права на доступність розгляду справ. Верховний Суд (далі – ВС) у виданні «Вісник Верховного Суду» роз’яснив, що у положенні п. 1 ст. 6 не зазначено саме права на безкоштовне провадження у цивільних справах, а тому вимога сплати судового збору сама по собі не може рахуватися обмеженням права доступності до судового процесу. Але ВС пояснює «...що призначена сума судових зборів, повинна враховувати спроможність позивача сплатити її, а також стадію перебування розгляду справи у той час, коли було накладено обмеження, є надзвичайно важливими чинниками при розумінні того, скористалася така особа своїм безпосереднім правом доступу до судового процесу чи ні» [18]. А тому платність судових витрат є обґрунтованою, так як даний інститут виступає додатково перешкодою від необґрунтованих позовів.

Відповідно до стратегії реформування судоустрою України, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки в цивільне процесуальне законодавство були внесені значні зміни і доповнення, в тому числі і стосовно судових витрат. Так 15 грудня 2017 року набрав чинності ЦПК України в новій редакції, який суттєво змінює і доповнює положення глави 8, яка присвячена судовим витратам в цивільному судочинстві. Такі зміни були вкрай необхідні, оскільки, починаючи з 2003 року (коли був виданий Декрет «Про державне мито») судові витрати в т.ч. і судовий збір, стягувались за правилами сплати державного мита, що було не тільки вкрай негативним, але і помилковим. Дане положення інституту судових витрат склалось не тільки завдяки неналежним законодавчим врегулюванням, але й недостатністю теоретичних розробок цих питань в юриспруденції. А тому дослідження питань сплати судового збору, визначення сум витрат сторін, а також витрат пов’язаних із залученням свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, проведення експертиз і на професійну

правову допомогу є дуже актуальним як для судової практики, так і для держави в цілому. Важливе значення належного законодавчого вирішення цих питань важливо і для учасників судового процесу, оскільки судовий захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб суттєво впливає на можливість реалізації права на їх звернення до суду. Тому необхідність в подальшому науковому і законодавчому вдосконаленню інституту судових витрат не тільки зберігається, але ще й значно посилюється.

Цивільний законодавчий процес в Україні знаходиться на початковій стадії реформування, а тому вивчення проблеми реалізації саме норм судових витрат в новій редакції ЦПК України має важливе значення для розуміння можливості доступного судового процесу. У державі проводяться зміни, які спрямовані на реформування системи правосуддя: реформування структури судової системи, внесення змін у процедуру здійснення правосуддя та доступу до нього, з урахуванням технологічного розвитку. Наприклад, у Великобританії за допомогою банківської картки сплачуються судові витрати, в електронному вигляді можна подати позов, а в Німеччині, навіть, по кримінальних справах введено електронне правосуддя. Зважаючи на те, що в Україні вже мільйони людей користуються Інтернетом, всесвітню мережу почали активно використовувати і наші судові органи (сайти українських судів з інформацією про графіки розгляду справи, про самі справи, про розміри та рахунки розрахунку і т.д.). Поки це явище носить тільки інформаційний характер, що вже покращує і упорядковує роботу судів в Україні, але, на жаль, не настільки розвинуте, як в Європі. Це суттєво допомогло б скоротити судові витрати, так як питання судових витрат – це економіко-управлінська проблема. Ми розуміємо, що повністю судові витрати, які пов'язані з роботою судової системи, перекласти на державу невірно, тому що автоматично збільшиться навантаження на платників податків, до того ж це взагалі вважаємо невірним, так як витрати повинна покривати винна сторона у судовому процесі, а тому необхідний обґрунтований підхід законодавця до цього питання. Захист прав та охоронюваних законних інтересів відбувається шляхом розгляду і вирішення в судовому процесі цивільно-правових спорів. На суд

покладається функція від всіляких соціально-економічних та політичних порушень, а також особистих прав і свобод громадян.

Суть та склад судових витрат врегульовані ст. 133 ЦПК України, відповідно до закону вони складаються із судового збору та витрат, які пов'язані із розглядом справи. До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати: на професійну правничу допомогу; витрати сторін та їхніх представників, що пов'язані з явкою в суд; пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду [4]. Склад судових витрат по окремим його видам не є вичерпним. Початковим етапом цивільного процесу є звернення особи з заявою до суду та підтверджуючим документом про сплату судового збору. Тому наслідком недотримання цієї умови є залишення позову без руху, а в разі неподання такого документа в установлений судом строк, позов повертається позивачеві або залишається без розгляду. При оплаті збору навіть похибка у кілька копійок може стати перешкодою для розгляду цивільного позову. Причинами залишення цивільних позовів без руху є несплата судового збору, сплата в меншому розмірі, ніж передбачено законодавством, або неправильно визначена ціна позову. Згідно із ст. 1 Закону України № 3674-VI «Про судовий збір» від 08.07.2011, який набрав чинності 01.11.2011, (далі – Закон № 3674-VI) судовий збір - це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом [10]. Відповідно до п. 1 ст. 4 Закону № 3674-VI судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі, діють певні ставки судового збору, які встановлюються відповідно до п. 2 ст. 4 згаданого закону [10]. Це є певним недоліком, те що розмір судового збору змінюється постійно,

що є незручно і може бути причиною плутанини у розмірі судового збору, та йде постійна тенденція до зростання. Але, у нашій державі є певні категорії осіб, які визначені законом, що звільняються від сплати судового збору за подання заяви до суду. Перелік таких категорій осіб визначений Законом № 3674-VI. Однак для більшості таких осіб пільги щодо сплати судового збору стосуються лише справи та її руху. Тому інші процесуальні дії, наприклад, заяви про забезпечення доказів або позову повинні сплачуватися ними на загальних підставах. Проте є особи, які повністю звільнені від сплати судового збору, але не від всіх судових витрат.

Новизною ЦПК України є вимога стосовно попереднього визначення сум, забезпечення та попередньої оплати судових витрат, чого не було раніше. Згідно ст. 134 ЦПК України закон зобов'язує кожну сторону подати з першою заявою попередній (орієнтовний) розрахунок суми витрат, які вона понесла та які очікує понести у зв'язку з розглядом справи, він є обов'язковою складовою позовної заяви відповідно ст. 175 [10]. Тобто, знову впливає матеріальна сторона у судовому процесі, що, на нашу думку, впливає на доступність до правового захисту. Іншими словами, якщо ти хочеш подати позов, то ти повинен його забезпечити грошима, тому що суд наділений правом зобов'язати учасника, який заявив клопотання, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов'язанні з відповідною процесуальною дією (викликом свідка, призначенням експертизи, залученням спеціаліста, перекладача, забезпеченням, витребуванням або оглядом доказів за їх місцезнаходженням). Якщо сторона не сплатить визначеної суми авансом чи не внесе у визначений строк коштів для витрат, суд має право відхилити клопотання або скасувати раніше постановлену ухвалу стосовно конкретної процесуальної дії. Вважаємо, що забезпечення позову та попередньої оплати матеріально може стати дуже великою перепорою на шляху до правосуддя в нашій державі. Насамперед, це пов'язано з низьким рівнем доходів населення, що не всі зможуть внести на депозит необхідну суму коштів аби відстояти свої законні права у суді, також можуть бути “недобросовісними” відповідачі, які, таким чином, можуть давити на позивача. Як перешкода для необґрунтованих позовів – це звісно дієво, щоб зменшити навантаження на суди, щоб особи перш

ніж подати позовну заяву, задумалися, чи дійсно це необхідно, чи можливо вирішити спір без звертання до суду. При введенні розумного розміру судових витрат наведений інститут виступає своєрідною перешкодою, для втримування осіб від необґрунтованого звернення до суду. При реформуванні цивільного процесуального законодавства не можливо допускати непомірної дорожнечі судочинства для учасників процесу і водночас з забезпеченням якісного та справедливого правосуддя. Іншими словами, з'являється обтяжливість судового захисту прав і законних інтересів для широких прошарків населення, підприємств і організацій.

Отже, інститут судових витрат має безпосередній вплив на доступність до правового захисту та його ефективність. Сплата та відшкодування судових витрат є надто важливим для кожного учасника судового процесу, тому не повинні ускладнювати доступ таким чином, щоб завдати шкоди самій суті цього права. Тобто, інститут судових витрат повинен бути економічно доступним для фізичних і юридичних осіб, а також економічно обґрунтованим. На наш погляд, положення про те, що окрім судових витрат при подачі позову, треба внести ще суму забезпечення, а можливо й попередню оплату судових витрат, які пов'язані з розглядом справи, та захист прав в суді лише адвокатом - значно погіршує становище позивача і значно зменшує можливість громадян на звернення до суду щодо захисту своїх прав та законних інтересів.

Відтепер, відповідно до гл. 8 ст. 133 ЦПК України, до складу судових витрат, окрім витрат, які пов'язані з розглядом справи, входить судовий збір. Судові витрати включають понесені грошові кошти позивачів, відповідачів, третіх осіб, у зв'язку з розглядом та вирішенням справи, а у випадку їхнього звільнення від сплати – ці витрати компенсуються державою. Регулюються судові витрати статтями 133-142 ЦПК України, судовий збір врегульовано Законом № 3674-VI. Судовий збір справляється по всій території України за подання до суду заяв та скарг, за видачу копій, дублікатів судових документів, при ухваленні окремих судових постанов та рішень. Перелік судового збору вичерпний, на відміну від інших судових витрат, вираховується та сплачується в залежності від зазначених

ставок відповідно до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня кожного року (у 2018 році – це 1762 грн) та зазначених ставок у відсотковому співвідношенні до ціни позову. Тобто, відбувається тенденція до постійного зростання судового збору. Слід вказати, що щорічне підвищення прожиткового мінімуму для працездатних осіб автоматично збільшує суму судового збору, а це, в деякій мірі, буде негативним наслідком для осіб, які мають наміри звернутися до суду.

Вказаний інститут судових витрат не дарма був і є предметом дослідження багатьох вчених. Інститут судових витрат має безпосередній вплив на доступність такого захисту та його ефективність. Особисте значення належного законодавчого вирішення питань сплати та відшкодування судових витрат є надто важливим для кожного учасника судового процесу, як відповідача і позивача, так і третіх осіб. Інститут судових витрат може бути завуальованим обмеженням доступності до судового процесу та правосуддя через дорожнечу та сувору процедуру судового розгляду, а в правовій державі найголовнішою цінністю існування правового суспільства є захист цивільних прав і законних інтересів. Тому, зміни до минулої редакції ЦПК України, щодо інституту судових витрат, були просто необхідними для здійснення судової реформи та побудови прозорого правосуддя, зменшення впливу суб'єктивного рішення суду та кількості понять, які мають оціночний характер. Тобто, інститут судових витрат повинен бути економічно доступним для фізичних і юридичних осіб, а також економічно обґрунтованим. На наш погляд, положення про те, що окрім судових витрат при подачі позову, треба внести ще суму забезпечення, попередню оплату судових витрат, які пов'язані з розглядом справи та додати положення захисту прав в суді лише адвокатом – все перераховане значно погіршує становище позивача і значно зменшує можливість громадян на звернення до суду щодо захисту своїх прав та законних інтересів. Ми змогли зосередитися лише на деяких аспектах судових витрат у цивільному процесі і зрозуміли, що потрібне подальше оновлення та доопрацювання судових витрат з боку законотворців, задля реалізації та досягнення найголовнішої цілі — забезпечення доступності правосуддя, як економічної, так і правової.

РОЗДІЛ 2

ВИДИ СУДОВИХ ВИТРАТ ТА ПОРЯДОК ЇХ СПЛАТИ

2.1 Судовий збір в цивільному процесі

При дослідженні інституту цивільно-процесуальних витрат, вивченні його структури та класифікації його елементів, ми вже з'ясували, що під судовими витратами розуміють витрати сторін або інших учасників процесу, які пов'язані з розглядом справи, завдяки чому держава має змогу хоча б частково фінансувати судову систему, що дає змогу здійснювати правосуддя судами, вирішувати різні цивільно-правові спори. Як зазначено в роботі С.С. Богля: «Необхідні кошти судам виділяються з бюджету відповідно до їхнього фінансування. Складаються з прямих витрат держави на судочинство, витрачаються на виплату заробітної плати суддям та персоналу судів, для експертних установ, на утримання і ремонт приміщень, на придбання устаткування та інвентарю, канцелярських виробів, покриття поштових витрат...Крім таких прямих витрат держава несе й інші витрати: на невироблену продукцію особами, які з'явилися до суду у зв'язку розгляду цивільної справи, сума заробітної плати, яка зберігається за свідками, та ін.» [19, с. 7]. Кір'якова Н. П в «Часописі цивільного і кримінального судочинства» зазначає, що кошти від сплати за судовий збір зараховуються до спеціального фонду бюджету та спрямовуються на забезпечення здійснення правосуддя, зміцнення матеріально-технічної бази українських судів, включаючи створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної телекомунікаційної системи, комп'ютерних локальних мереж, веб-порталу судової влади, сучасних систем фіксування судового процесу, обслуговування і придбання комп'ютерної та копіювальної розмножувальної техніки, запровадження електронного цифрового підпису (далі - ЕЦП) [45, с. 113-121]. Про це чітко вказується в ст. 9 п. 3 Закону № 3674-VI - кошти судового збору спрямовуються на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади [10].

При розгляді цивільних справ в позовному, наказному або окремому провадженні, особи, які приймають участь в судовому процесі, завжди несуть витрати. Такі витрати у цивільному процесі носять назву судових витрат. В першому розділі ми дослідили, що судові витрати складаються з судового збору та витрат, які пов'язані з розглядом справи. Усього виділяємо такі види судових витрат: судовий збір; на професійну правничу допомогу; витрати сторін та їхніх представників, які пов'язані з явкою в суд; витрати, що пов'язані із залученням спеціалістів, свідків, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; витрати, які пов'язані з витребуванням доказів, з проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, які необхідні для розгляду справи [4].

Даний підрозділ присвячений судовому збору. До його запровадження дану функцію виконували державне мито і витрати на інформаційно-технічне забезпечення, але відтепер запроваджено єдиний судовий платіж у вигляді судового збору, який суб'єкти сплачують при поданні до цивільного суду заяв та скарг. Це невід'ємна частина судових витрат і ми вважаємо, що завдяки їй держава покриває необхідні фінансові витрати, які пов'язані у судовій системі з судовим процесом. Як показує аналіз судової практики абсолютну більшість судових витрат складає судовий збір, який запроваджений Законом № 3674-VI від 08.07.2011 року. Науковець Ю. С. Червоний обґрунтовує запровадження судового збору тим, що кошти, які отримував бюджет від сплати державного мита «розмивались» та не направлялись для фінансування судової системи, а також невеликий розмір державного мита не дозволяв обмежити кількість необґрунтованих звернень до суду [34, с. 201]. Закон № 3674-VI наголошує, що цей збір, що справляється по всій території України за подання до суду заяв та скарг, за видачу копій, дублікатів судових документів, при ухваленні окремих судових постанов та рішень, перелік судового збору вичерпний, включається до складу судових витрат; визначає правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти, та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору [10].

Судовий збір і загальнодержавний збір, який зазначений у Податковому кодексі (Далі - ПК), мають спільну ознаку - обов'язковий характер сплати на території України, але в той же час до складу загальнодержавних податків та зборів судовий збір не входить у ПК, оскільки є оплатою за державні послуги, що доводить у власній правовій природі, функціях та призначенні судового збору. Це пояснює в своїй статті «Судовий збір як юридичний факт у цивільному процесі» Р. Ханік-Посполітак, В. Посполітак: «Подача позовної заяви як юридичний факт, тягне за собою прийняття її судом у будь-якому разі. Однак, якщо судовий збір сплачено до подачі позовної заяви і до такої заяви додано платіжний документ, то наслідком є також відкриття судового провадження. В наявності маємо складний юридичний факт – сплата судового збору та подача заяви. Якщо ж судового збору не сплачено, то відбувається прийняття позовної заяви і як наслідок юридичного факту її подання із залишенням її без руху. У цьому разі сплата судового збору після ухвали суду виступає як самостійний юридичний факт, який є підставою для виникнення цивільних процесуальних правовідносин – відкриття провадження по справі» [93, с. 535]. Законом України від 06.10.2005 № 2960 з 1 січня 2006 року судовий збір було вперше включено окремим 27-им пунктом до ст. 14 «Загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі)» Закону України «Про систему оподаткування». Такий платіж фактично може бути здійснено і з території іноземної держави, оскільки відповідно до ст. 2 закону платниками судового збору можуть бути іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи [45, с.113-121].

Щоб розпочати цивільний процес, необхідно звернутися з заявою до суду та надати підтверджуючий документ про сплату судового збору. Тобто, при ненаданні доказів сплати судового збору заява повертається позивачу, проявляється характер примусового стягнення, але сама несплата збору проявляється тільки у позбавленні суб'єктів отримати вигоду на свою користь, але ніхто не змушує сплачувати судовий збір, просто обов'язок є у безпосередньому зв'язку з правом суб'єкта звернутися до суду, можливо, дещо обмеженим. Але, сплата судового збору «пом'якшує» ознаку обов'язковості у

зв'язку з отриманням безпосередньої вигоди [21, с. 41]. Виходить, що оплата судового збору більше пов'язана з отриманням доступу до відповідного права, а не лише з отриманням додаткових заходів захисту. В.В. Волік в монографії зазначає, що при визначенні ставок судового збору їх розміри повинні бути економічно обґрунтованими і не перешкоджати реалізації конституційних прав [29, с. 115].

Крім того, відповідно до ст. 185 ч. 9 ЦПК України, сума судового збору на момент відкриття провадження повинна бути зарахована до спеціального фонду державного бюджету [4]. Н. П. Кучерявенко вважає, коли збір надходить з цільовим надходженням, то він таким чином має цільову прив'язку [54, с. 60]. Це означає, що грошові кошти з цього фонду мають цільове призначення та спрямовуються на фінансування цивільних судів. Як зазначено в Постанові від 25 вересня 2015 року № 10 «Про внесення змін і доповнень до постанови пленуму ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ» від 17 жовтня 2014 року № 10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» (далі – Постанова № 10 зі змінами) в п. 6 «У зв'язку із цим суд повинен перевірити, щоб платіжне доручення на безготівкове перерахування судового збору, квитанція установи банку про прийняття платежу готівкою, що додаються до позовної заяви (заяви, скарги), містили відомості про те, за яку саме позовну заяву (заяву, скаргу, дію) сплачується судовий збір. При цьому платіжне доручення повинно бути підписано відповідальним виконавцем банку і скріплено печаткою установи банку з відміткою про дату надходження та дату виконання платіжного доручення (пункт 2.14 Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 21 січня 2004 року № 22 (зі змінами)). Оскільки законодавством не встановлено певного порядку проставлення на розрахункових документах на переказ коштів відмітки про зарахування судового збору до спеціального фонду, суди, виконуючи наведені вище вимоги закону, повинні перевіряти таке зарахування, використовуючи способи, передбачені ЦПК України, зокрема в разі необхідності отримувати таку інформацію з Державного

казначейства України, що забезпечує казначейське обслуговування цього фонду» [13].

Але дуже часто провадження відкривається, коли судовий збір не зараховано до спеціального фонду. В інтерв'ю в програмі «Право-TV» на це питання роз'яснення дала суддя Касаційного цивільного суду В. Висоцька: «За загальним правилом судовий збір сплачується за місцем розгляду і зараховується до спеціального фонду, є вимоги до позовної заяви і позовна заява, це різновид заяви по суті справи (ч. 2 ст. 174 ЦПК України). Якщо подається позовна заява і надається квитанція про сплату судового збору, то суд не повинен ще на додачу вимагати довідку, про те, що судовий збір був дійсно зарахований до спеціального фонду, так як такої вимоги немає в ЦПК України. Тобто, суд в установленому порядку має право перевіряти чи був зарахований цей судовий збір. Але є ч. 9 ст. 185 ЦПК України, яка каже, що заяви, скарги, клопотання визначені цим ЦПК України, за подання яких передбачено сплату судового збору, залишається без руху, у випадку, якщо на момент відкриття за скаргою суд виявить, що відповідна сума не зарахована до спеціального фонду. Тобто, в цьому разі, коли не позовна заява надходить, а процедурна, яка передбачена вже ст. 182 ЦПК України, заява може бути залишена без руху, якщо не буде зарахований судовий збір до спеціального фонду».

Завдяки електронному прогресу на сьогоднішній час судовий збір можна сплачувати навіть онлайн, що спрощує цю процедуру. Суди на своїх сайтах вказують платіжні реквізити для перерахування судового збору, який можна сплатити онлайн навіть в іноземній валюті (але тільки нерезидентами з урахуванням офіційного курсу гривні до іноземної валюти, встановленого НБУ на день оплати). Наприклад, докладне роз'яснення про порядок оплати судового збору через мережу Інтернет надав Одеський апеляційний адміністративний суд: «Надіслати електронний документ до суду можна маючи доступ до Інтернету, зареєструвавши свою поштову скриньку на порталі судової влади при наявності електронно-цифрового підпису, адже тільки за умови наявності такого підпису електронний документ буде прийнятий і зареєстрований в суді [33]. До того ж

судовий збір при подачі позову в електронній формі повинен бути меншим на 20% [14]. Необхідність оплати судового збору дисциплінує всіх учасників в цивільному процесі, стимулює сторони до сумлінного виконання правових обов'язків та попереджує подачу необґрунтованих позовних заяв. Суддя протягом 5 днів з моменту надходження заяви до суду або закінчення строку, який встановлений для усунення недоліків, але не пізніше наступного дня після отримання судом інформації про місце проживання фізичної особи, вирішує питання про відкриття провадження у справі або про його відмову. Суддя постановляє ухвалу в разі відкриття чи відмови у відкритті провадження, яка надсилається позивачеві разом із поданою заявою та всіма доданими до неї документами. Суд в цій ухвалі зазначає точну суму судового збору, яку необхідно сплатити (доплатити) (ст.185 ч.2 ЦПК України) [4]. Але ми, наприклад, в ухвалах цих сум не побачили - ухвала про повернення позову без руху у зв'язку з несплатою судового збору без зазначення точної суми судового збору (див. додаток А) [91]. Як бачимо в додатку А, така ухвала про повернення заяви була винесена тільки після попередньої ухвали про залишення позову без руху у зв'язку з недоліками, а саме несплатою судового збору. А згідно з вимогами ч. 3 ст.185 ЦПК України – якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, заява вважається неподаною і повертається позивачеві. Зокрема, за ст. 6 п. 5 Закону № 3674-VI за повторно подані позови, що раніше були залишені без розгляду у зв'язку з іншими передбаченими вимогами ст. 175, 177 ЦПК України, судовий збір повинен сплачуватися на загальних підставах [10].

Отже, за законом кожна заява сплачується судовим збором. Відповідно до ст. 6 п. 6 Закону № 3674-VI - сплачується на загальних підставах і в зустрічних позовних заявах, в заявах про вступ у справу третіх осіб із самостійними позовними вимогами; правонаступником, у разі вибуття із справи позивача, якщо судовий збір не був сплачений [10]. Відповідно до ч. 3 ст. 6 Закону № 3674-VI, за подання позовної заяви, що має вимоги як майнового, так і немайнового характеру, судовий збір сплачується за ставками, встановленими для позовних заяв майнового і немайнового характеру або загальною сумою за всіма позовними

вимогами [10]. Наприклад, за подачу заяви про розірвання шлюбу та поділ майна; за подачу заяви про визнання правочину недійсним та визнання права власності на майно; за подачу заяви про захист ділової репутації та відшкодування моральної шкоди – в усіх цих випадках судовий збір буде сплачуватись за кожною позовною вимогою окремо, тобто і за майновий характер (це поділ майна, визнання права власності, відшкодування моральної шкоди), і за немайновий (це розірвання шлюбу, визнання правочину недійсним, захист ділової репутації). Хоча відшкодування моральної шкоди можна віднести і до немайнового характеру, це залежить від вимоги відшкодування моральної шкоди, але в будь-якому випадку в останній ситуації позивач має сплатити два судові збори. Тому що у разі, коли в позовній заяві об'єднано дві і більше вимог немайнового характеру, судовий збір сплачується за кожну вимогу немайнового характеру.

У разі подання позову одним позивачем до декількох відповідачів судовий збір буде сплачуватися за загальною сумою позову, або коли суддя об'єднає кілька однорідних позовних вимог в одне провадження. У разі роз'єднання судом позовних вимог судовий збір, що був сплачений за подання позову, не повернеться і не перерахується, та додатково сплачуватися не буде. Зокрема, в разі подання позову одночасно кількома позивачами до одного або кількох відповідачів, судовий збір сплачується відповідно до загальної суми позову, але кожним позивачем пропорційно до долі поданих позовних вимог окремим документом платіжним; якщо позов немайнового характеру подається одночасно кількома позивачами до одного або кількох відповідачів, то судовий збір оплачується кожним позивачем окремим платіжним документом відповідно ставок, встановлених ст. 4 Закону № 3674-VI [10]. В Постанові № 10 зазначено, що закон не забороняє сплачувати всю суму судового збору одним із позивачів по справі, важливим є факт надходження повної необхідної до сплати суми збору до спеціального фонду. У випадку звільнення одного із позивачів від сплати судового збору, то загальна сума збору пропорційно зменшиться до позовних ним вимог. У випадку звернення декількох позивачів із вимогою немайнового характеру до одного або кількох відповідачів, та ціна позову невизначена і

частину кожного позивача в такій ціні позову неможливо визначити, у випадку одного предмету позову можлива сплата судового збору одним чи кількома позивачами у розмірі, який передбачено п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону № 3674-VI: «У разі якщо судовий збір підлягає сплаті в мінімальному розмірі, а один із кількох позивачів звільнений від сплати судового збору, інший позивач (позивачі) зобов'язаний сплатити суму судового збору в повному обсязі» [14].

Якщо скаргу (заяву) подано про перегляд судового рішення в частині позовних вимог (сум, що підлягають стягненню за судовим рішенням), судовий збір за подання скарги (заяви) вираховується та сплачується лише щодо перегляду судового рішення в частині таких позовних вимог (оспорюваних сум).

Існує два види судового збору простий і пропорційний. Простий судовий збір вираховується відповідно ставок до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а пропорційний – у відсотковому відношенні до ціни позову. Ціна позову – це грошове вираження майнових вимог позивача, яке визначається розміром грошової суми або вартістю майна у позовній заяві до відповідача. Ціну позову визначає позивач при поданні позовної заяви. Якщо розглянути судовий збір у відсотковому співвідношенні до ціни позову, то потрібно звернутись до ст.176 ЦПК України, де чітко прописано в яких позовах і чим визначається ціна позову (див. додаток Б). Зокрема, як зазначено в Законі № 3674-VI ст. 6 п. 2, якщо судовий збір сплачується за подання позовної заяви до суду в розмірі, визначеному з урахуванням ціни позову, а встановлена при цьому позивачем ціна позову не відповідає дійсній вартості спірного майна або якщо на день подання позову неможливо встановити точну його ціну, розмір судового збору попередньо визначає суд з подальшою сплатою недоплаченої суми або з поверненням суми переоплати судового збору відповідно до ціни позову, встановленої судом у процесі розгляду справи [10]. Після розгляду цивільної справи та встановлення остаточної ціни позову суд постановляє ухвалу про стягнення недоплаченого судового збору або повернення передплаченої його частини. Відповідно п. 2 ст. 49 ЦПК України, позивач має право збільшити або зменшити розмір позовних вимог до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового

засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, а відповідно до п. 1 цієї статті – позивач вправі відмовитися від позову (всіх або частини вимог) [4]. Використання позивачем таких прав відповідним чином впливає на порядок сплати судового збору. У разі якщо розмір позовних вимог збільшено або пред'явлено нові позовні вимоги, недоплачену суму судового збору необхідно сплатити до звернення до суду з відповідною заявою [10]. У цьому разі до суду разом із уточненою чи зміненою позовною заявою слід подати документ, що підтверджує сплату судового збору, а у разі зменшення розміру позовних вимог питання щодо повернення суми судового збору вирішується відповідно до ст. 7 Закону № 3674-VI [10].

За Законом № 3674-VI в ст. 3 ч. 1 - судовий збір справляється: за подання до суду позовної заяви та іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством; за подання до суду апеляційної і касаційної скарг на судові рішення, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про скасування рішення третейського суду, заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду та заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України; за видачу судами документів; у разі ухвалення судового рішення, передбаченого цим Законом [10]. Крім того в цій статті в ч. 2 розкривається перелік документів за подання, яких судовий збір не справляється (див. додаток В).

Розмір судового збору залежить від категорії справи, від виду судочинства, від порядку розгляду справи, від інстанції звернення особи, від того, чи це звертається юридичної або фізичної особа та ін. Судовий збір розраховується з врахуванням ціни позову або прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Так, згідно ст. 4 Закону № 3674-VI судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі [10]. Хоча на думку науковця В. В. Воліка: «...врахування ставки у відсотках ставить у неоднакове становище платників судового збору із однаковими

позовними вимогами але з різними цінами позову; це наближає судовий збір до податків та запобігає зверненню зі значними майновими вимогами» [29, с. 121]. Тому, науковець вважає, що у судовий збір не має розраховуватись у відсоткових ставках. Хоча на наш погляд, це не вирішить проблему остаточно і лише створить труднощі при розрахуванні судового збору, тому що ціна позовів різна, тоді можливо зменшити максимальну межу до розумної межі. Згідно вище згаданої статті в другій її частині чітко визначені ставки судового збору відповідно до найменування документа і дії, за яку справляється судовий збір, та платника судового збору. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про державний бюджет на 2018 рік» від 07.12.2017р. № 2246-19, у 2018 році розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 1 січня 2018 році становитиме 1762 гривні [9]. Розмір прожиткового мінімуму впродовж 2018 року тричі змінювався, але для розрахування суми судового збору беруть показники визначені на 1 січня 2018 року, тобто показник 1762 грн. В додатку Г визначені ставки судового збору на 2018р. На додатку вказані оновлені ставки судового збору: змінено та встановлено максимальний розмір судового збору, що підлягає сплаті за подання позовних заяв майнового характеру. В цивільному судочинстві для юридичних осіб за подання позовної заяви майнового характеру судовий збір встановлено в розмірі 1.5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб і не більше 350 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. У попередній редакції максимальний розмір судового збору був відсутній, тобто це має бути позитивом. Водночас судовий збір тепер сплачуватиметься за подання заяви про видачу судового наказу у розмірі 0,1 прожиткового мінімуму та за подання заяви про скасування судового наказу – 0,05 розміру прожиткового мінімуму. Також збільшено ставки судового збору за подання апеляційних та касаційних скарг на рішення суду (щодо всіх форм судочинства). Відповідно, за подання апеляційної скарги сплачується судовий збір у розмірі 150% ставки, що підлягала сплаті під час подання позовної заяви, іншої заяви або скарги; за подання касаційної скарги - 200% ставки, без диференціювання суб'єктів суду. У попередній редакції вказані ставки

дорівнювали 110% і 120% відповідно [78]. Потрібно звернути увагу на судовий збір за скасування судового наказу, так як існує протиріччя в тому ж Законі № 3674-VI. Так, відповідно до ст. 3 ч. 2 цього закону судовий збір за скасування судового наказу не сплачується, далі в цьому ж законі відповідно до ст. 4 ч. 2 (4-2) судовий збір сплачується у розмірі 0,05% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб. На нашу думку, потрібно застосовувати норму вказану в ст. 4, тобто сплачувати 0,05%. Тому що, відповідно до п. 1 ч. 5 ст. 170 ЦПК України, в редакції від 03.10.2017р., до заяви про скасування судового наказу подається документ, що підтверджує сплату судового збору і зазначено, що в разі подання неналежно оформленої заяви, постановляється ухвала про її повернення без розгляду не пізніше 2-х днів з дня її надходження [4]. Тобто, необхідно сплачувати судовий збір за скасування судового наказу відповідно до ст. 4 Закону 3674-VI та ст. 170 ЦПК України.

Ми вважаємо, що у майнових спорах нові цифри ставок для більшості населення дуже великі. Як висловилося юрист Ю. Божко – ці ставки є «просто захмарними» та навела приклад з найпоширенішої категорії справ, така як поділ майна, зокрема квартири. Позовна заява в такій справі є позовною заявою майнового характеру та, відповідно, за її подання з 1 січня 2018 року доведеться сплатити 1 % ціни позову, але не більше 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, тобто не більше 8810 грн. У більшості випадків у таких справах предметом спору є квартири, будинки, земельні ділянки, а тому, з врахуванням цін на нерухомість, позивачу доведеться завжди сплачувати максимальний розмір судового збору. Таким чином, за подання апеляційної скарги на рішення суду необхідно буде сплатити судовий збір у розмірі 13215 грн, а за подання касаційної скарги – судовий збір у розмірі 17620 грн. І це при мінімальній зарплаті в Україні на рівні 3723 грн і середній зарплаті по Україні в розмірі близько 7500 грн, у Києві – до 12000 грн (згідно зі статистичними даними на листопад 2017 року) [22].

Сплачена сума судового збору також може бути повернута, але тільки за клопотанням, особи, яка його сплатила (що відповідає принципу диспозитивності

в цивільному процесі) за ухвалою суду у разі: внесення судового збору в більшому розмірі, ніж встановлено законом (можливе тоді, коли позивач допустив арифметичну помилку під час визначення суми судового збору, який справляється за подання конкретної вимоги (неправильно порахував)) - повертається у розмірі переплаченої суми або зменшення розміру позовних вимог (тільки майнового характеру, для котрих є прямий взаємозв'язок між предметом спору і судовим збором, оскільки цей збір залежить від розміру заявлених вимог (ціни позову), на відмінність від справ немайнового характеру, де зменшення вимог буде розцінюватись лише як часткова відмова від позову, а саме як відмова від конкретної вимоги). Хоча у С. С. Боровика було негативне ставлення до повернення судового збору, у зв'язку із зменшенням розміру позовних вимог. Автор вважає, що правило неповернення судового збору (на той час державне мито) закріплене вірно для попередження безпідставного і необґрунтованого завищення ціни позову при зверненні до суду, це санкція за звернення до суду з необґрунтованими вимогами [40, с. 114]. На відміну від попередньої думки, О. В. Богомол вважає, що у випадку неправильно порахованої суми та надмірної сплати судового збору...судовий збір підлягає поверненню [21, с. 56]. Сплачена сума судового збору повертається у разі: повернення заяви або скарги; відмови у відкритті провадження у справі в суді першої інстанції, апеляційного та касаційного провадження у справі (відповідно до Постанови №10); залишення заяви або скарги без розгляду (крім випадків, якщо такі заяви або скарги залишені без розгляду у зв'язку з повторним неприбуттям або залишенням позивачем судового засідання без поважних причин та неподання заяви про розгляд справи за його відсутності, або неподання позивачем витребуваних судом матеріалів, або за його заявою (клопотанням)); закриття (припинення) провадження у справі (крім випадків, якщо провадження у справі закрито у зв'язку з відмовою позивача від позову і така відмова визнана судом), у тому числі в апеляційній та касаційній інстанціях (ст. 7 п. 1 Закон № 3674-VI) [10].

Отже, законодавець встановлює лише вище зазначені підстави, за яких повертається сплачена сума судового збору. В Постанові № 10 п. 50 ВССУ

акцентує увагу, що у разі зменшення позивачем розміру позовних вимог це є підставою для повернення тільки сплаченої суми судового збору згідно з п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону № 3674-VI, але всі інші судові витрати, у відповідній частині, покладаються на позивача; в п. 44 визначено, що повернення сплаченої суми судового збору вирішується судом, що вирішував питання з відкриттям провадження у справі, чи розглядав справу, навіть тоді, коли сплату помилково сплачено не за місцем розгляду [73, с. 20-21]. Хоча в Законі 3674-VI, чітко написано, що судовий збір повертається лише за клопотанням особи, яка його сплатила, але у випадку реалізації права позивача на звернення до суду цим питанням займається суд. Тобто, повернення збору є на основі заяви, необхідних документів, які є підставою для повного або часткового повернення судового збору та оригіналу документу, для підтвердження сплати судового збору. Суд виносить ухвалу про повернення судового збору, як окремий процесуальний документ або вказує це в резолютивній частині рішення при закінченні розгляду справи по суті, зазначаючи в мотивувальній частині підстави для повернення суми судового збору. Випадки ж, коли позивач сплатив судовий збір, але надалі не звернувся до суду з позовною заявою по захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, нормою вище згаданої статті не охоплюються. Але це регулюється відповідно до п. 5 «Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного або місцевого бюджетів», затвердженого наказом Міністерства фінансів України № 787 від 03.09.2013 року та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25.09.2013 року за № 1650/24182 (далі – Порядок): у разі сплати судового збору без подальшого звернення до суду, розгляд та вирішення питання про повернення судового збору, є відповідне територіальне управління Державної судової адміністрації України (далі – ДСАУ). Саме ДСАУ виконує необхідні дії по вирішенню питання повернення коштів та надає документ (подання), в якому зазначає, що можливе повернення коштів сплаченого судового збору згідно з платіжним дорученням, що були зараховані до Державного бюджету України.

Також Законом № 3674-VI не передбачено граничного строку повернення сплаченої суми збору [15].

Отже, збільшено розмір ставок судового збору та на підставі інфляційних процесів та підвищенні соціальних стандартів відбувається постійне підвищення прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а тому розмір судового збору буде тільки зростати. Слід вказати, що щорічне підвищення прожиткового мінімуму для працездатних осіб автоматично збільшує суму судового збору, а це, в деякій мірі, буде негативним наслідком для осіб, які мають наміри звернутися до суду. Вважаємо, що не всі громадяни зможуть оскаржити рішення в апеляційному та касаційному суді, навіть, якщо будуть вважати незаконним рішення, у зв'язку з неосяжною сумою судового збору. Підсумовуючи, можемо сказати, що перелік підстав повернення сплачених сум судового збору, передбачених ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», є не лише вичерпним, але й не підлягає розширеному тлумаченню. Це, зокрема, зумовлено тим, що суд під час вирішення питань, пов'язаних із судовими витратами, повинен не тільки забезпечити додержання інтересів позивача (заявника) у стягненні судового збору, але й одночасно захистити інтереси держави.

2.2 Витрати, пов'язані з розглядом справи у цивільному процесі

Почнемо з витрат на професійну правничу допомогу, які є найбільш затратною частиною для сторони цивільного процесу у складі судових витрат, врегульовані ст. 137 ЦПК України. В оновленому ЦПК України змінено словосполучення «правнича допомога» на «професійна правнича допомога». Це значить, що представляти інтереси та захищати права сторін в суді має право тільки адвокат, крім випадків у разі надання державної правничої допомоги, у разі представництва у справах, які виникають по трудовим відносинам, а також в справах з малозначних спорів (тобто ціна позову не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (на 2018 р. до 176200 грн)), або якщо суд визнає спір малозначним за клопотанням заінтересованої сторони, але

крім справ з ціною позову більше ніж 500 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (на 2018 р. до 881000 грн.). В таких справах представником має право бути особа з 18 років, яка має цивільну процесуальну дієздатність, а також представництва законним представником для малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [4]. Необхідно також звернути увагу, що рішення в малозначних справах не підлягають касаційному оскарженню. Вважаємо, що законодавець надав більше свободи для суду та зменшив на Верховний Суд навантаження, і водночас - це звуження конституційних прав на справедливий захист, перегляд рішень, що може посприяти подачі однотипних позовів до ЄСПЛ.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 02.06.2016 в Конституції з'явилась стаття 131², в ч. 4, яка передбачає представництво в суді лише адвокатами, і тому числі захист від кримінального обвинувачення. Але встановлений для цих змін перехідний період, з урахуванням норм п. 16¹ Розділу XV Перехідних положень Конституції: У Верховному Суді та судах касаційної інстанції представництво адвокатами з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року; представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року [8]. У всіх розпочатих провадження представництво у суді здійснюється за правилами, які діяли до набрання чинності цього закону, до ухвалення у таких справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню. Конституція, як зазначено у ст. 8, має найвищу юридичну силу, закони та інші нормативно-правові акти, які приймаються на основі Конституції України, повинні відповідати їй, а її норми мають застосовуватися як норми прямої дії [2]. Адвокатом в Україні, згідно із Законом України «Про адвокатуру та Адвокатську діяльність» від 05.07.12 р. № 5076-VI (далі – Закон «Про адвокатуру»), може бути виключно фізична особа, що має повну вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше двох років, що склала кваліфікаційний іспит, пройшла

стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [5]. У ст. 59 Конституції України проголошено, що кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [2]. Тут ми вважаємо, що маємо обмеження з вільним вибором захисника своїх прав, тому що потрібно буде звертатися лише до адвоката, а не, припустимо, до юриста (обмежений вибір конкуренції в сфері надання юридичних послуг, яким доречі можуть скористатися адвокати і підвищити ціни на свої послуги, тим паче, що скасований граничний розмір відшкодування послуг). Хоча, якщо повернутися в площину судових витрат, то з практики, саме при залученні адвоката швидше відшкодовувалися судові витрати, а не при залученні особи, яка надавала юридичні послуги, та й те не завжди, у зв'язку з недостатністю та недоведеністю документальної бази витрат, понесених стороною. Науковець Л. В. Тацій зазначає, що конституційна гарантія при наданні кваліфікованої допомоги є фундаментом для судового представництва, сприяє захищенню заінтересованої особи своїх прав належним чином у суді, а також сприяння суду здійснення правосуддя [81, с. 114].

Слід відзначити, що в Україні є безоплатна правова допомога, яка регулюється Законом України «Про безоплатну правову допомогу» (далі - Закон «Про допомогу»). Відповідно ст. 3 цього Закону – це гарантована Конституцією можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, в тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну допомогу (надання правової інформації, консультацій, складення заяв, скарг правового характеру, крім процесуальних). Її надають органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, центри з надання правової допомоги. А також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу (здійснення представництва в судах, складення процесуальних документів, надається не більше 6 разів протягом бюджетного року та не більше, ніж за шістьма наказами одночасно). В ст.14 цього ж Закону передбачений виключний перелік категорій осіб, які мають право на безоплатну

вторинну допомогу [6]. Згідно з статистичними даними координаційного центру з надання правової допомоги, 53,82% осіб, які отримали цю послугу мали середньомісячний дохід не більше 2-х розмірів прожиткового мінімуму, тобто мали соціальну незахищеність і неспроможність отримати доступ до правосуддя на рівних умовах [27].

Відповідно до ч. 2 ст. 137 ЦПК України витрати на професійну правничу допомогу розподіляються між сторонами разом із іншими судовими витратами. До таких витрат входять: гонорар за представництво в суді та за іншу професійну правничу допомогу, яка пов'язана зі справою, в т. ч. підготовка справи до розгляду, збір доказів, послуги помічника адвоката, все перелічене входить до предмету доказування по справі. Гонорар завжди погоджується із клієнтом на умовах договору. Всі відшкодування на такі витрати підтверджуються: договором про надання правової допомоги (доручення, про надання юридичних послуг); детальним описом наданих послуг та виконаних робіт, їх вартості, здійснених витрат адвокатом по справі, документи, які підтверджують сплату гонорару та інших витрат, які пов'язані із наданням правової допомоги, оформлені у встановленому законом порядку – (квитанція до прибуткового касового ордера, платіжне доручення з відміткою банку або інший банківський документ, касові чеки, посвідчення про відрядження) [28]. Відповідно до ст. 34 Правил адвокатської етики (дала – Правила) адвокат має право, на гонорар, з клієнта стягувати необхідні кошти для покриття витрат, які пов'язані з виконанням доручення, якщо це визначено угодою (оплата запитів адвоката, транспортні витрати, сплата друкарської, копіювальної та іншої технічної роботи, перекладів та нотаріального посвідчення документів), визначається порядок їх погашення та їх обсяг [16]. У разі відсутності документального підтвердження витрат на правничу допомогу, їх розрахунку, суд відмовить у задоволенні таких вимог. Всі витрати повинні бути подані (сплачені або підлягають сплаті) до закінчення судових дебатів у справі або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду за умови, якщо до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву. При цьому якщо сторона з поважних причин не може до

закінчення судових дебатів у справі подати докази, що підтверджують розмір понесених нею судових витрат, суд за заявою такої сторони, поданою до закінчення судових дебатів у справі, може вирішити питання про судові витрати після ухвалення рішення по суті позовних вимог із призначенням окремого судового засідання, яке проводиться не пізніше 15 днів з дня ухвалення рішення по суті позовних вимог (у порядку, передбаченому для ухвалення додаткового рішення) [4]. Як зазначила Н. Зозуля «У даному контексті важливим є те, що якщо раніше гонорар повинен був бути обов'язково оплачений на момент відшкодування, то наразі гонорар має бути або сплачений, або лише підлягати сплаті. Це кардинально змінює всі правовідносини щодо відшкодування витрат на правничу допомогу. Як варіант, рекомендації в такому разі, якщо сторона заявляє відшкодування витрат на правничу допомогу, які ще не оплачені, обов'язково підтверджувати актами факт виконання і приймання цих робіт іншою стороною. Акти надавати суду поетапно як наслідок виконання тих чи інших робіт [42]. О. Захарова зазначає «Що для громадян, які не можуть / не хочуть скористатися правничою допомогою адвоката (з будь-яких причин) або хочуть самі брати участь, навіть маючи представника, передбачена можливість самопредставництва стороною, третьою особою – брати участь у судовому засіданні особисто. Самопредставництво для юридичної особи – це можливість участі у справі через свого керівника або члена виконавчого органу, уповноваженого діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення» [80].

З введенням нововведень в ЦПК України, Закон України «Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу» втратив чинність. В порівнянні з 2017 роком розмір компенсації витрат за правничу допомогу обмежувався Законом на рівні 640 гривень за годину роботи адвоката (40 % від прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 1 січня календарного року за одну годину роботи правничої допомоги: у суді, під час вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді, а при сплаті компенсації за рахунок держави – це було 5%). Це цілком обґрунтовано так, як вартість професійних послуг адвокатів на юридичному

ринку перевищувала раніше встановлений законом граничний розмір. Якщо звернутись до інтернет-ресурсу: наприклад, рейтинг провідних юридичних фірм 2017 року свідчить, що погодинні ставки роботи партнерів у великих або міжнародних фірмах становлять від 300 до 900 дол. США за годину роботи, в середніх – від 150 до 600 дол. США, в невеликих – від 150 до 200 дол. США, а в регіональних – від 65 до 300 дол. США за годину. Проблему намагались вирішити й органи адвокатури України, тому окремими регіональними відділеннями на початок 2018 року приймалися орієнтовні погодинні мінімальні ставки роботи адвоката, розмір яких становить 50% прожиткового мінімуму для працездатних осіб (що є меншим за 35 дол. США) [42]. Н. Зозуля зазначає, що найбільш прийнятою формою ціноутворення для відшкодування витрат на правову допомогу в судовому процесі є «погодинна ставка», адже, застосовуючи її, можна детально та прозоро відобразити всі правові витрати. Водночас прийнятним може бути такий метод, як «фіксований гонорар», якщо при цьому передбачити, на що саме витрачались грошові кошти в розрізі кожної окремо взятої дії [42]. Гонорар має бути розумним та враховувати витрачений адвокатом час. Те, що більшість населення України виявиться неспроможною сплатити гонорар адвокату, виглядає очевидним, тобто люди будуть повністю позбавлені доступу до правосуддя та судового захисту своїх прав та інтересів. Але від тепер відповідно до п. 4 ст. 137 ЦПК України - розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи [4]. Для цього, сторона по справі подає детальний опис наданих робіт (послуг) та здійснених нею витрат, тобто готує детальну «таблицю», в якій зазначає види робіт, прописує етапи виконання та кількість витраченого часу. Але це також не гарантує, що гонорар адвокату буде повністю відшкодований, так як можна звернутися до більш «іменитого» адвоката, в якого послуги дорожчі, також домовитись з

адвокатом або заявити для відшкодування завищену суму, яка фактично не була сплачена адвокату. Тому, суд може обмежити суми, які підлягають сплаті за послуги адвоката, з огляду на розумну необхідність відповідних судових витрат для даної справи. Тобто, якщо гонорар буде завищеним, то суд на власний розсуд визначить необхідну суму до сплати. За п. 5, 6 ст. 137 ЦПК України - в разі недотримання вимог частини четвертої цієї статті суд може, за клопотанням іншої сторони, зменшити розмір витрат на правничу допомогу, які підлягають розподілу між сторонами; обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат на оплату правничої допомоги, які підлягають розподілу між сторонами [4]. В клопотанні необхідно викласти свої заперечення щодо кожної статті витрат в розрізі витраченого часу адвоката. Є можливість, шляхом подання заперечення проти попереднього розрахунку витрат, що можна зробити як усно, так і письмово, але за умови, що вони будуть дійсно обґрунтованими. Але це може зробити і суддя, як наводить приклад О. Дубляк «коли друга сторона не ходить в судові засідання, а суддя бачить, що витрати на правничу допомогу є неспівмірні, і в такому разі суддя повинен самостійно втрутитись у ситуацію та зменшити розмір витрат» [42].

Визначення співмірності є суб'єктивним поняттям і оцінку в конкретній справі дає суд, тому практика є абсолютно різною: в одних випадках суди, розглядаючи питання про стягнення витрат на правову допомогу, погоджувались із розміром заявлених витрат, а в інших - самостійно зменшують їх розмір, обґрунтовуючи, що витрати не були співмірними складності конкретної справи. Як наслідок, юридичні компанії, адвокатські об'єднання, адвокати в кожній справі стикаються з однією й тією самою проблемою - зменшенням розміру витрат на правову допомогу, що підлягають відшкодуванню. Причому в переважній більшості випадків підставою стає оціночний критерій - співмірність. Тому, питання щодо визначення розміру витрат на правову допомогу потребує законодавчого вдосконалення. Адже суд не може й не повинен ставати на бік однієї зі сторін провадження, порушуючи принципи диспозитивності та безсторонності [50]. Витрати фізичних осіб, пов'язані з оплатою правової

допомоги при розгляді судом справ про оголошення померлою фізичної особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку, або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, несуть юридичні особи, на території яких мав місце нещасний випадок внаслідок таких надзвичайних ситуацій [4].

Наступні витрати - це витрати сторін та їхніх представників, у зв'язку з явкою до суду, вони врегульовані ст. 138 ЦПК України. Правила підсудності цивільних справ (за місцем проживання відповідача та позивача, за місцем завдання шкоди і т. д.) зумовлюють переїзд до населеного пункту, де буде розглядатися справа. Всі витрати на переїзд, наймання житла сторони та їх представники несуть самостійно, але після розгляду справи, тій стороні, на користь якої ухвалене судове рішення, компенсуються «добові» іншою стороною (це харчування, міський проїзд та інші витрати, які пов'язані із перебуванням в іншому населеному пункті). Виплачуються за кожний день, в т. ч. за день від'їзду та за день приїзду, враховуються і вихідні, і святкові, і неробочі дні та час перебування в дорозі (разом з вимушеними зупинками). Витрати компенсуються відповідно до «Інструкції про службові відрядження в межах України та за кордон», яка затверджена наказом Міністерства фінансів України 13.03.98 № 59 [95, с. 205]. Крім того, також повинна бути компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять (п. 2 ст. 138 ЦПК України). Заробітна плата повністю виплачується роботодавцем, так як явка до суду це поважна причина відсутності на роботі. Тому найманий працівник компенсацію втраченого заробітку не має права вимагати. Право на відшкодування за втрачений заробіток мають право самозайняті особи (професії письменника, артиста, художника, лектора, лікаря, адвоката, приватного нотаріуса, аудитора, оцінщика, архітектора) та підприємці, так як самостійно забезпечує себе роботою та заробітком. Постановою Кабміну від 28 лютого 2018 року № 155 внесено зміни до Постанови № 590 "Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави" (далі -

Постанова № 590), шляхом встановлення нових розмірів компенсації (див. додаток Д).

Так, за втрачений заробіток - отримує сторона та її представник, у зв'язку явкою до суду, на користь яких ухвалене судове рішення. Компенсація вираховується за кожну годину пропорційно до середньої заробітної плати особи, розрахованої відповідно до абз. 3 п. 2 Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.02.1995 р. № 100 (далі - Порядок № 100), однак загальний розмір виплати не може бути більшим суми, розрахованої за відповідний час, виходячи із трикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб [11]. Відповідно до Порядку № 100 середньомісячна заробітна плата вираховується з урахуванням виплат за два останні календарні робочі місяці, які передують події пов'язаній з виплатою, якщо і цей час не працювали, тоді за попередні два місяці. При відпрацювання менше двох календарних місяців, тоді середня заробітна плата вираховується з урахуванням заробітної плати за фактично відпрацьований час. У випадку відпусток, при частковому збереженні заробітку або взагалі без збереження, такий період виключається з розрахунку [12].

За відрив від звичайних занять - компенсується стороні та її представнику, на користь яких ухвалене судове рішення, у зв'язку з явкою до суду. Відшкодування вираховується пропорційно до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому приймається судове рішення або здійснюється процесуальна дія, та не має перевищувати його розміру, обчисленого за фактичні години відриву від звичайних занять [11].

Отже, право отримати компенсацію за втрачений заробіток та за відрив від звичайних занять зазначено в Постанові № 590 Кабінету Міністрів України та встановлено граничний розмір компенсації відповідно до якого: відшкодування за втрачений заробіток не може бути більшим за суму розраховану у встановлений час, враховуючи трикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб та відшкодування за відрив від занять не може бути більшим

прожиткового мінімуму для працездатних осіб при обчисленні за фактичні години. Така компенсація судових витрат відшкодовується за рахунок та в межах асигнувань бюджетних судів, які винесли дане рішення. У випадку звільнення двох сторін від сплати судових витрат, такі витрати компенсуються державою відповідно фактичного розміру, але не більше граничних розмірів компенсації.

Наступні витрати, що врегульовані ст. 139 ЦПК України - це витрати пов'язані їх залученням (викликом) свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, проведення експертиз.

Показання свідків необхідні у випадках встановлення фактів, що не можна документально закріпити, для перевірки обставин, що були документально оформлені, а документи втрачені та неможливо їх відновити, для дослідження вірогідності засобів доказування. Свідок це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час процесу, яка викликана для дачі показань, що мають значення для справи. Відповідно (ч. 3, ст. 91 ЦПК України) заява про виклик свідка має бути подана до або під час підготовчого судового засідання, а якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, - до початку першого судового засідання у справі. Ст. 94 ч. 3 ЦПК України зазначає, в ухвалі про виклик свідка суд вирішує питання забезпечення чи попередньої оплати витрат свідка, пов'язаних із його допитом [4]. Свідку, у зв'язку з явкою до суду, компенсуються витрати, які пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту та наймом житла, має бути компенсовано за втрачений заробіток (обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку) чи за відрив від звичайних занять (обчислюється пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати) [4].

Експерт, спеціаліст чи перекладач отримують винагороду за виконану роботу, пов'язану зі справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків. Суми виплачуються залученому судом експерту, спеціалісту, перекладачу або особі, яка надала доказ на вимогу суду, особою, на яку суд поклав такий обов'язок, або судом з коштів, внесених для забезпечення судових витрат. У випадку, коли сума витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача,

або витрат особи, яка надала доказ на вимогу суду, повністю не була сплачена учасниками справи попередньо або в порядку забезпечення судових витрат, суд стягує на користь спеціаліста, перекладача, експерта чи експертної установи зі сторони, визначеної судом по правилах про розподіл судових витрат [4]. Тобто, суд може зобов'язати учасника справи авансувати витрати, які пов'язані з викликом свідка, призначенням експертизи, залученням спеціаліста або залученням перекладача. На нашу думку, все це може призвести до того, що звертатися до суду зможуть тільки люди з високими статками. Якщо таку суму не буде внесено, на розсуд суду може бути відмовлено у позові.

В судовому процесі відтепер є поняття «експерт з питань права» для вирішення питань в судовому процесі, які вимагають спеціальних знань в галузі права. Хоч доказом висновків експерта не буде, але вважаємо, при наведенні потрібної аргументації можна вказати необхідне вирішення спору та існує зловживання залучення заангажованих осіб. Як зазначає А. І. Дрішлюк в статті «Деякі новели цивільного процесуального законодавства України: на шляху провадження»: - практика щодо надання сторонами до суду експертних висновків з правових питань вже мала місце в процесі судочинства. Однак, надання такому висновку оцінки є достатньо проблемним на даний час. Тому з врахуванням відповідних змін, зокрема, щодо залучення до розгляду справи експерта з правових питань, та використання безпосередньо стороною та її захисником права на подання до суду відповідного клопотання, суди мають виробити відповідну практику, яка покаже чи є залучення відповідних експертів до справи доцільним та чи допоможуть вони прискорити розгляд справ в судах [37, с. 30].

З 01.01.2018 набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 542 Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 р. № 710, якою затверджена Інструкція про порядок і розміри компенсації витрат і виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками

функцій експертів і спеціалістів. Розрахування вартості проведення судової експертизи вираховується від кількості годин, які потрібні для проведення експертизи, а також складання висновка. Відтепер складність не впливає на вартість однієї експертогодина та складає 143 грн., обраховується від фактично витраченого часу на проведення експертизи [63]. Для порівняння Гайдар В. М. наводить розрахунок вартості експертогодина в 2017 році залежно від складності експертизи, відповідно до наказу Міністерства юстиції 31.01.2017 № 229/5 була такою: особлива складність – 148,8 грн; середня складність – 123,8 грн; проста складність – 99,0 грн. На 2018 рік визначено вартість за надання послуг з письмового перекладу у кількості 1860 друкованих знаків разом із пробілами сплачується – 10 %; за надання послуг з усного перекладу сплачується за годину – 15 % прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно, встановленого на 1 січня поточного року, але не більше його трикратного розміру [32].

За ЦПК України суд може накласти арешт на грошові кошти чи майно такої сторони в межах сум, які присуджені до стягнення, в порядку, встановленому для забезпечення позову. Розмір витрат на підготовку експертного висновку на замовлення сторони, проведення експертизи, залучення спеціаліста, оплату робіт перекладача встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів. Розмір витрат на оплату робіт залученого стороною експерта, спеціаліста, перекладача має бути співмірним зі складністю відповідної роботи, її обсягом та часом, витраченим ним на виконання робіт. У разі недотримання вимог щодо співмірності витрат, за клопотанням іншої сторони, суд може зменшити розмір витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача, які підлягають розподілу між сторонами. Обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат, що підлягають розподілу між сторонами [4]. Слід звернути увагу, що на те, що у новій редакції ЦПК України відсутня норма обмеження або граничного розміру компенсації витрат, які пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз. Виключно для цивільного процесу, якщо у справах окремого провадження виклик свідків, призначення експертизи,

залучення спеціалістів здійснюються за ініціативою суду, а також у випадках звільнення від сплати судового збору або зменшення його розміру, відповідні витрати відшкодовуються з державного бюджету [4].

Наступні витрати врегульовані ст. 140 ЦПК України - це витрати пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи.

Особа, яка надала доказ на вимогу суду, має право вимагати виплати грошової компенсації своїх витрат, пов'язаних із наданням такого доказу. Розмір грошового відшкодування визначає суд на підставі поданих доказів здійснення відповідних витрат [4]. Так, ст. 116 ЦПК України визначає способи забезпечення судом доказів, а саме: допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у т. ч. за місцем їх знаходження, заборона вчиняти та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів; ст. 117 ЦПК України передбачає вимоги до форми та змісту заяви про забезпечення доказів, в т. ч. надання суду підтверджуючих документів сплати судового збору. Законом № 3674- VI у ст. 4 ч. 2 визначено ставку судового збору за звернення до суду із заявою про забезпечення доказів чи позову та встановлено ставку для фізичних 0,2 (у 2018 році - 352.40грн) та 0.5 (у 2018 році - 881грн) для юридичних осіб розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. У разі недотримання вимог ст. 117 ЦПК України, заява про забезпечення доказів підлягає поверненню заявнику ухвалою суду. Так, витребування доказів судом відбувається у тому разі, якщо учаснику справи чи його представнику самотійно не вдається їх отримати. Тобто вони безрезультатно вжили усіх можливих способів отримання інформації, документа, тощо, і тому змушені звернутися до суду із відповідною заявою. Окрім того, отримання доказів, проведення експертизи, тощо, відбувається на підставі відповідної ухвали суду, а не за заявою (клопотанням). Тому у цьому разі саме суд є суб'єктом витребування та отримання необхідних по справі доказів [17, с. 5]. Ст. 118 п. 8. ЦПК України - суд, вирішуючи питання про забезпечення доказів, може зобов'язати заявника надати забезпечення відшкодування збитків, що можуть бути заподіяні у зв'язку із забезпеченням доказів. Таке забезпечення

відшкодування збитків здійснюється за правилами зустрічного забезпечення. Збитки, спричинені забезпеченням доказів, відшкодовуються відповідно ст. 159 ЦПК України - особа, має право на відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову, за рахунок особи, за заявою якої такі заходи забезпечення позову вживалися; відшкодування збитків, заподіяних вжиттям заходів забезпечення позову, здійснюється в першу чергу за рахунок коштів зустрічного забезпечення [4]. Особа, яка подала заяву про забезпечення доказів, зобов'язана відшкодувати судові витрати, а також збитки, спричинені у зв'язку із забезпеченням доказів, у разі неподання позовної заяви.

Розмір витрат, пов'язаних з проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, пов'язаних з розглядом справи чи підготовкою до її розгляду, встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів [4]. Пленум ВСС України приділив значну увагу питанню сплати судового збору за подання до суду заяв про забезпечення доказів або позову, зокрема роз'яснив, що передбачені Законом пільги щодо сплати судового збору стосуються лише справи та її руху, а тому сплата судового збору за подання до суду заяв про забезпечення доказів або позову (ч. 2 ст. 4 Закону) здійснюється на загальних підставах за визначеними ставками незалежно від того, чи звільнені позивачі від сплати судового збору за пред'явлення певних позовів. У п. 6 Постанови зазначено, що вказане правило не стосується деяких категорій осіб незалежно від виду позову, оскільки Законом вони взагалі звільнені від сплати судового збору, тобто і за оскарження ухвал суду та за вчинення інших процесуальних дій (зокрема, категорії, визначені у п. 8, 9 ч. 1 ст. 5 Закону) [82].

У випадках, коли сума витрат, пов'язаних з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, пов'язаних з розглядом справи чи підготовкою до її розгляду, повністю не була сплачена учасниками справи попередньо або в порядку забезпечення судових витрат, суд стягує ці суми зі сторони, визначеної судом відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених ЦПК України. В

ухвалі про огляд доказів за їх місцезнаходженням суд вирішує питання забезпечення чи попередньої оплати витрат осіб, пов'язаних із таким оглядом.

Граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, встановлюється КМУ. Знову звертаємось до Постанови № 590 (див. додаток Д). Компенсація за витрати, пов'язані з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, не можуть перевищувати 50 відсотків розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб за сукупність дій, необхідних для розгляду справи, а за витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту та за наймання житла, - стороні, на користь якої ухвалено судові рішення, її представникові - не можуть перевищувати встановлені законодавством норми відшкодування витрат на відрядження [84].

Законодавець не встановлює перелік процесуальних дій, для проведення яких потребує залучення певних грошових сум, так як у конкретному випадку необхідно виходити з особливостей цивільної справи, що розглядається. Треба розуміти, що перелік витрат (склад витрат), наведений у ст. 140 ЦПК України, не є вичерпним. Витрати, пов'язані з вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, у разі визнання їх судом необхідними, суд стягує ці суми зі сторони, визначеної судом відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених ЦПК України. Суми, що підлягають виплаті залученому судом експерту, спеціалісту, перекладачу або особі, яка надала доказ на вимогу суду, сплачуються особою, на яку суд поклав такий обов'язок, або судом з коштів, внесених для забезпечення судових витрат.

Як бачимо, в ЦПК України в редакції Закону в Україні від 03.10.2017р. внесені суттєві зміни. Перш за все, щодо можливості стягнення витрат на професійну правничу допомогу, яка надається виключно адвокатом, скасування граничного розміру відшкодування за професійну правничу допомогу, забезпечення витрат на правничу допомогу. ЦПК України вимагає скрупульозної підготовки до процесу, максимально збирати та документально підтверджувати

докази витрат. Передбачений механізм передплати на депозит суду судових витрат для реалізації клопотань сторін. У випадку відмови сплатити авансові кошти, суд має право відхилити клопотання.

2.3. Відстрочення та розстрочення судових витрат, зменшення їх розміру або звільнення від їх сплати

Як показує практика, необхідність в рішенні справи судом може виникнути у абсолютно різних людей з різними доходами і матеріальним становищем. Іноді особа просто не має можливості сплатити розмір судового збору для розгляду його справи. Н. Ю. Сакара вважає, що механізм надання пільг або звільнення учасників судового процесу від сплати судових витрат має ґрунтуватися на принципах добровільності вибору отримання чи відмови від отримання пільг у сплаті судових витрат, адресності й індивідуального підходу, відкритості, законності, соціальної справедливості [77, с. 217]. Враховуючи особливості певних категорій справ, статус осіб та інших обставин, чинне законодавство України встановлює пільги по сплаті судового збору. Ці пільги можна розділити на два види: звільнення від сплати судового збору та відстрочення та розстрочення судових витрат, зменшення розміру судових витрат. Як зазначає Ю. Некляєв: «...в нашій державі певні категорії осіб, що визначені законом, звільняються від сплати судового збору за подання позовної заяви (апеляційної та касаційної скарг). Перелік таких категорій осіб визначений Законом № 3674-VI, однак для більшості таких осіб щодо сплати судового збору стосуються лише справи та її руху. Тому інші процесуальні дії, наприклад, заяви про забезпечення доказів або позову повинні сплачуватися ними на загальних підставах. Проте є особи, які повністю звільнені від сплати судового збору (зокрема категорії, визначені у п. 8, 9, ст. 5 Закону № 3674-VI) і зазначені особливості на них не поширюються [60]. Тобто, закон містить перелік осіб, які не платять судовий збір незалежно від категорії справи, інстанції суду, в якому відбувається розгляд справи, і судочинства, за правилами якого така справа розглядатиметься. В

Постанові № 10 вказується, що згідно зі ст. 5 Закону № 3674-VI визначено пільги щодо сплати судового збору, відповідно до якої від його сплати звільняються позивачі за подання окремих позовів, а також деякі категорії осіб, визначені законом, незалежно від виду позову. При цьому позивачі, які звільнені від сплати судового збору при пред'явленні окремих позовів і деякі категорії осіб незалежно від виду позову звільняються від сплати судового збору не лише при пред'явленні позову, а й при поданні апеляційних чи касаційних скарг, заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами та Верховним Судом України» [14]. Це доводить, що сплата судового збору є самостійним юридичним фактом, бо законодавець дозволяє у певних випадках не сплачувати судовий збір певним категоріям суб'єктів, тобто надає певні пільги.

Отже є особи, які звільнені від сплати судового збору у зв'язку з їх особливим статусом. До таких осіб відносяться, як було зазначено вище: інваліди Великої Вітчизняної війни, а також сім'ї воїнів і партизан, загиблих і зниклих безвісти і прирівняні до них особи в передбаченому нормативно-правовими актами порядку; особи з інвалідністю I і II групи, а також законні представники дітей з інвалідністю і недієздатних осіб з інвалідністю; особи, яким наданий статус потерпілих від Чорнобильської катастрофи 1 і 2 категорії. Усі вказані статуси осіб повинні підтверджуватися відповідними посвідченнями або довідками встановленого зразка [56]. Науковець Н. П. Кір'якова вважає за потрібне, з метою дотримання принципів соціальної справедливості, обмежити застосування пільг для зазначених категорій осіб під час подання позову із ціною понад 100 розмірів мінімальної заробітної плати. Обґрунтовує це тим, що трапляються випадки, коли згадані суб'єкти зловживають правом на судовий захист. Зокрема, це стосується ситуацій, коли ці суб'єкти регулярно заявляють позовні вимоги із ціною позову, що перевищує стократний розмір мінімальної заробітної плати. Так, лише у 2014 р. до Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької області громадянин Б., який через інвалідність II групи звільнений від сплати судового збору, подав 32 позовні заяви, що стосуються захисту його майнових прав і пов'язані з визнанням права власності на нерухоме

майно або стягненням сум за договорами позики [45]. Також є категорія справ, в яких усі позивачі звільнені від сплати судового збору. Закон № 3674-VI в ст. 5 містить перелік справ, для розгляду яких позивачі не платять суму судового збору. Так, не треба платити судовий збір позивачам, подаючи позовну заяву про стягнення заробітної плати або відновлення на роботі; у справах про стягнення аліментів, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів чи зміну способу їх стягнення, а також заявники у разі подання заяви щодо видачі судового наказу про стягнення аліментів; у справах про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом або смертю особи; у справах про відшкодування моральної шкоди заподіяного кримінальним злочином; у справах, пов'язаних із стягненням компенсацій жертвам політичних репресій, які були реабілітовані відповідно до закону «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». Не стягується судовий збір з позивачів в деяких справах, що стосуються біженців і осіб, що потребують тимчасового захисту, а також по спорах, пов'язаних з привласненням статусу учасника бойових дій [10]. Є звільнення від сплати судового збору певними особами в конкретних категоріях справ. Так, закон встановлює визначені категорії справ, для розгляду яких, визначені особи або особи з передбаченим статусом, звільняються від сплати судового збору. Наприклад, у справах, пов'язаних із захистом прав і законних інтересів осіб при наданні психіатричної допомоги особи, що страждають на психічне захворювання, і їх законні представники звільнені від сплати судового збору. У справах, що стосуються уточнення списків виборців, безпосередньо виборці не платять судовий збір. Також не стягується судовий збір з військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, - у справах, пов'язаних з виконанням військового обов'язку, а також під час виконання службових обов'язків, герої України і учасники бойових дій не платять суму судового збору при зверненні до суду з позовом про захист їх прав [10]. Якщо особа, що звертається до суду, має одну з передбачених законом пільг по сплаті судового збору необхідно обов'язково вказувати про це в тексті позовної

заяви і у разі потреби додавати документи, які це підтверджують. Наприклад, якщо до суду звертається учасник бойових дій із захисту його прав до позовної заяви необхідно прикласти копію посвідчення, що підтверджує вказаний статус. Якщо позивачем виступає законний представник дитини з інвалідністю, то, окрім підтвердження статусу дитини довідкою або відповідним посвідченням, необхідно підтвердити наявність відповідних повноважень. Так, законним представником дитини можуть бути його батьки або усиновлювачі, а значить наявність того, що відповідає зв'язку між позивачем і дитиною, в чийх інтересах він звертається і має бути підтверджене документально [56]. Тобто, як ми бачимо, звільнення від сплати судового збору залежить від категорії платників, а також від виду юридичних дії, за які справляється судовий збір. Як зазначає Т. Старцева, в 2018 році відбулися зміни ст. 5 Закону № 3674-VI, згідно яким із переліку осіб, що звільняються від сплати судового збору, виключені такі категорії платників (органи влади): Пенсійний фонд України та його органи, органи Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та Фонду соціального страхування України; органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим, структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчі органи міських рад, на які покладено завдання щодо вирішення питань соціального захисту населення; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, структурні підрозділи виконавчих органів міських рад міст обласного значення та об'єднаних територіальних громад, на які покладені функції із здійснення контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення. Отже, тепер вказані органи влади сплачуватимуть судовий збір на загальних підставах [78]. Більше того, як правило, суди вказують, що відсутність необхідного бюджетного фінансування не є підставою для відстрочки сплати судового збору чи від його звільнення. Тобто законодавець позбавив пільг органи публічної адміністрації у справах, пов'язаних із визначенням їх повноважень, що не стосуються матеріального становища суб'єкта, щоб не суперечити принципу рівності та не було випадків зловживання

згаданими державними органами. Так, в порівнянні з 2014 р. пільговий портфель зі сплати судового збору скоротився у 2018 році з 24 позицій пільговиків до 17 позицій.

Пільги для населення із сплати судового збору сприяють реалізації державою свого обов'язку щодо правового та соціального захисту своїх громадян, покращують доступ до правосуддя соціально вразливих верств населення та сприяють таким особам реалізації конституційного права на судовий захист і звернення до суду, сприятимуть подальшому розвитку системи безоплатної правової допомоги – конституційної гарантії та міжнародного зобов'язання, взятого на себе Україною, але з іншого боку можуть зменшити фінансування судової системи, збільшити кількість необґрунтованих позовів. Також звільнення певної категорії осіб від сплати судового збору не зовсім узгоджується з п. 2 ч. 3 ст. 129 Конституції України - це рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом, тобто можна розцінити як надання їм певних переваг перед іншими учасниками судового процесу.

Крім звільнення від сплати судового збору, передбачено відстрочення та розстрочення судового збору, зменшення його розміру. Зазначене питання регламентує ст. 136 ЦПК України та ст. 8 Закону № 3674-VI. На думку Т. О. Коломосьць, така можливість встановлюється для осіб з урахуванням їх майнового стану задля того, щоб оплата судових витрат не була перепорою на шляху до захисту прав [47, с. 114]. Відстрочення сплати судового збору – це дія зобов'язаної особи з оплати необхідної суми після спливу визначеного суддею чи судом терміну часу, який рахується з моменту здійснення процесуальної дії, яка підлягала до сплати. Розстрочення сплати судового збору - це дія зобов'язаної особи з оплати відповідної суми не відразу, а частинами через встановлені суддею або судом терміни часу. Відстрочення переносить сплату на майбутнє, а розстрочення зобов'язує оплату частинами протягом визначеного терміну. Якщо позов, за яким оплата судового збору була відстрочена до вирішення справи судом, або вимога позивача задоволена частково, грошова сума може бути стягнена у доход держави з відповідача, не звільненого від її сплати пропорційно

до тієї частини позову, щодо якої рішення ухвалено не на його користь [53]. У цивільному процесі інколи трапляються випадки, коли особа, яка звертається до суду із позовною заявою чи заявою, що не може сплатити судовий збір, тому що у неї відсутні належні грошові кошти. У зв'язку із цим, суд враховуючи майновий стан сторони, може своєю ухвалою відстрочити (дозволити здійснити оплату через деякий час), або розстрочити (дозволити сплачувати суму частинами протягом певного періоду часу) сплату судового збору на визначений термін, у будь-якому разі не більше як до ухвалення судового рішення у справі (відповідно ст. 8 Закону 3674-VI та п.1 ст. 136 ЦПК) [10; 4]. У разі перенесення цієї дати (у зв'язку з відкладенням розгляду справи або з інших причин) при наявності такого клопотання може бути продовжено й строк (строки), на який відстрочено або розстрочено сплату судового збору, про що судом зазначається у відповідній ухвалі. Майновий стан сторони (належні стороні майнові права та обов'язки) визначається судом у світлі конкретних обставин певної справи, включаючи спроможність заявника сплатити за стадію, на якій перебуває розгляд справи на певний момент. Визначення майнового стану є оціночним, залежить від доказів, якими обґрунтовується рівень майнового стану сторони. Тобто фактичною підставою для відстрочення або розстрочення є майновий стан сторони, зокрема, з огляду на розуміння фінансового стану особи є надія на справедливість, розумність і доцільність, тобто судова практика застосування вказаних приписів наближається до принципів і правил, вироблених практикою ЄСПЛ. У випадках звільнення від сплати судових витрат, ці витрати несе держава, у зв'язку з вирішенням конкретної справи, тобто забезпечується баланс між інтересами держави у стягненні судового збору за розгляд справ та інтересами позивача (заявника) щодо можливості звернення до суду. Процесуаліст П. І. Шевчук зазначив, що закон повинен передбачати тільки компенсаційний механізм надання допомоги, відповідно до якого понесені державою витрати підлягали б відшкодуванню стороною, якій відмовлено у задоволенні вимог, а також використання для цього коштів від страхування громадянами судових витрат. Для забезпечення механізму відшкодування, акумулювання коштів і контролю за їх

витратами можливе створення спеціального фонду, наприклад, при органах юстиції чи державній судовій адміністрації, існування якої передбачено в законопроектах, що знаходяться на розгляді у Верховній Раді України [96, с. 41].

Серед позивачів, які можуть скористатися розстроченням і відстроченням, зменшенням або звільненням від судових витрат, перелічених у ч. 1 ст. 8 Закону 3674-VI, законодавець виокремив фізичну особу (юридичні особи сюди вже не потрапляють), вказавши: якщо розмір судового збору перевищує 5% її річного доходу або ця особа має певний соціальний статус, вона отримує право скористатися цією нормою. Відповідно до закону 3674-VI, особи, які мають певний соціальний статус: військовослужбовці; батьки, які мають дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда, якщо інший з батьків ухиляється від сплати аліментів; одинокі матері (батьки), які мають дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда; члени малозабезпеченої чи багатодітної сім'ї; особа, яка діє в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [10]. Також цим правом можуть скористатися деякі особи, які відповідно до закону подають позови в інтересах інших осіб, або якщо предметом позову є захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав, відшкодування шкоди здоров'ю [70]. Тобто, є позитивність в тому, що чітко встановлено один із критеріїв, за яким можна визначати майновий (фінансовий) стан сторони: річний дохід позивача — фізичної особи та його співвідношення з розміром збору, що підлягає сплаті. Цей критерій дозволяє оцінити фінансовий стан сторони і визначити, як скрутний (незадовільний). Тому, можна впевнено сказати, що судовий збір, що перевищує 5% розмір річного доходу фізичної особи за попередній рік, законодавчо буде обтяжливим для позивача. Але в той же час вирішення питання про те, чи є судовий збір обтяжливим для сторони, залежить від суддівського розсуду та інших обставин. Особа, яка заявить про відповідне клопотання, повинна навести доводи і подати докази (річну довідку про доходи) на підтвердження того, що її майновий стан перешкоджав (перешкоджає) сплаті нею судового збору у встановленому законодавством порядку і розмірі. 5% - це всього лише орієнтир

під час подання заяв, клопотань та прийняття рішень про відстрочення, розстрочення або зменшення збору для інших осіб з урахуванням їхніх доходів за попередній рік, а останнє слово, як завжди залишається за судом. Як приклад, в рішенні ВС/ВГС від 17 травня 2018р. у справі 3 904/9117/17 ВС зазначив наступне: «звільнення, зменшення, відстрочення, розстрочення сплати судового збору за клопотанням сторони є правом суду, а не його обов'язком, тому відбувається на розсуд суду у кожному конкретному випадку на підставі поданих стороною доказів та наведених у клопотання підстав». Тобто, недостатньо тільки написати «плаксиве» клопотання, де розписати усі складнощі теперішнього життя, а необхідно ще подати достатні докази, які підтверджують інформацію викладену в клопотанні. Як приклад, в ухвалі від 25 вересня 2018р. по справі № 0640/3845/18 суд зазначив, що скаржник (військова частина) не є суб'єктом, на якого розповсюджується дія законодавства, щодо зменшення розміру судового збору (згідно ст. 8 Закону 3674-VI), а тому відсутні підстави для задоволення клопотання про відстрочення сплати судового збору [70]. Інші критерії застосування ст. 8 Закону 3674-VI вже надає Верховний Суд. Так, ухвалою від 04.01.2018 (справа №826/14836/16) суд визнав скрутним майновим станом сторони перевищення розміру судового збору над місячним доходом — пенсією [70]. Іншою ухвалою Касаційний цивільний суд Верховного Суду (справа № 645/8921/15-ц) також звільнено позивача від сплати судового збору за подання касаційної скарги [87]. Слід сказати, що в Законі 3674-VI зазначено альтернативу «або» стосовно зменшення або звільнення: суд може зменшити розмір судового збору або звільнити від його сплати, тобто рішення віднесено на розсуд суду [10]. Зменшення розміру судових витрат полягає в наданні можливості сплатити лише частину вартості цих витрат (наприклад, суд може дозволити сплатити судовий збір у половинному розмірі). Авторка Т. Старцева пояснює, що зміни ст. 8 Закону 3674-VI стосуються лише фізичних осіб (щодо річного доходу фізичної особи-позивача, а також щодо категорій позивачів). Тобто, державні органи не можуть посилатися на дані умови для відстрочки, розстрочки, зменшення або звільнення від сплати та щодо предмету позову не налається право державним органам на

відстрочку, розстрочку, зменшення або звільнення від сплати судового збору. Але можливе неоднозначне трактування норми, як звуження можливості державних органів отримувати відстрочку, розстрочку зі сплати судового збору, а також зменшення та звільнення від його сплати, що може стати дієвим інструментом боротьби із шаблонними та необґрунтованими зверненнями державних органів до суду, оскарженнями законних судових рішень, прийнятих на користь громадян та суб'єктів господарювання [78].

Також, відповідно до п. 3 ст. 136 ЦПК України суд може зменшити розмір належних до сплати судових витрат, пов'язаних з розглядом справи або звільнити від їх сплати, з підстав зазначених в п. 1 цієї статті, тобто враховуючи майновий стан [4]. Законодавець стосовно відстрочки та розстрочки, враховуючи майновий стан, в першому пункті цієї ж статті зазначив лише сплату судового збору. До складу судових витрат, як ми знаємо входять витрати, пов'язані із розглядом справи та судовий збір. З наведених двох пунктів, виходить, що розстрочення і відстрочення можливо тільки за сплату судового збору, а зменшення розміру чи звільнення від сплати стосується судових витрат, пов'язаних з розглядом справи. Тобто, унаслідок незадовільного майнового стану сторони суд може зменшити розмір належних до оплати судових витрат, пов'язаних з розглядом справи, або звільнити від їх оплати. Ця норма стосується лише витрат, пов'язаних з розглядом справи, до яких відповідно належать: 1) витрати на професійну правничу допомогу; 2) витрати сторін та їх представників, що пов'язані з явкою до суду; 3) витрати, пов'язані із залученням (викликом) свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз; 4) витрати, пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи. До судового збору дана норма не застосовується, тому звільнити від сплати судового збору або зменшити його розмір суд не зобов'язаний відповідно цієї норми. Л. А. Кондрат'єва зазначає, що практичне застосування цієї норми породжує питання про джерела компенсації цих витрат. Адже зрозуміло, що ухвала суду про звільнення від витрат на правову допомогу або на проведення

судових експертиз сама по собі не є достатньою для того, що б допомога надавалася, а експертиза проводилася безкоштовно [53]. Звільнення від сплати судового збору чи зменшенням його розміру, а також додатково (з ст. 136 ЦПК України) відстрочення і розстрочення судових витрат регулюється ст. 8 Законом № 3674-VI. Рішення про можливість відстрочення чи розстрочення сплати судового збору справи вирішуються тільки судом першої інстанції при відкритті провадження у справі, тому що законодавець обмежує максимальну тривалість надання розстрочення чи відстрочення судового збору до ухвалення рішення у справі, тобто моментом закінчення розгляду справи у суді першої інстанції (див. додаток Е) [92]. Указані питання не можуть вирішуватися суддями доповідачами апеляційного суду та суду касаційної інстанції при вирішенні питань про прийняття апеляційної скарги до розгляду апеляційним судом та відкриття касаційного провадження, на відміну від вирішення питань щодо зменшення розміру та звільнення від сплати судових витрат [53]. Питання про відстрочення або розстрочення судових витрат може порушити перед судом позивач або його представник, подаючи клопотання, а також відповідач у разі подання ним зустрічного позову. Клопотання подається разом із позовною заявою або викладається в прохальній частині позовної заяви. В іншому випадку у суду не буде підстав для відстрочення або розстрочення і тому зобов'язаний буде залишити позовну заяву без руху. Наприклад, особа подала позовну заяву 5 серпня з клопотанням відстрочити сплату судового збору до кінця місяця, суд, відкриваючи провадження у справі, задовольнив клопотання і відстрочив сплату судового збору до 1 вересня поточного року. У випадку з розстроченням: наприклад, відкриваючи провадження у справі, суд ухвалив, що судовий збір позивач має сплатити частинами: до 20 серпня - 60% від розміру збору, а до 1 вересня – решту 40% розміру збору. У випадку, коли у встановлений ухвалою суду строк судові витрати не будуть оплачені, суд має право залишити заяву без розгляду відповідно до ст. 257 ЦПК України. Прикладом може бути ухвала Касаційного цивільного суду Верховного Суду по справі № 727/9974/17 від 27.07.2018 – касаційну скаргу залишено без руху та надано строк для усунення

недоліків (а саме сплати судового збору) до 27.08.2018р., але який не може перевищувати 10 днів з дня вручення цієї ухвали [88]. Якщо оплата судових витрат була відстрочена або розстрочена до ухвалення судового рішення у справі, суд може здійснити стягнення судових витрат за цим рішенням [4]. Враховуючи матеріальне становище сторони, на яку покладається обов'язок сплати судових витрат, пов'язаних з розглядом справи, суд ухвалою може зменшити їх розмір, або взагалі звільнити зобов'язану сторону від їх сплати. Суд вправі застосувати щодо одного й того самого заявника і за однією й тією ж його заявою (скаргою) як відстрочення, так і розстрочення сплати судового збору, або зменшення розміру судового збору, або звільнення від його сплати. Зазначені дії можуть мати місце у різній послідовності або в сукупності [4].

У разі подання позовної заяви після подання заяви про забезпечення доказів або позову розмір судового збору зменшується на розмір судового збору, сплаченого за відповідну заяву про забезпечення доказів або позову. Законодавець надає право особам звернутися до суду із заявами про забезпечення доказів (ст. 116 ЦПК України) або позову (ст.152 ЦПК України) ще до подання позовної заяви. Заяву про забезпечення доказів можна подати до суду до і після подання позовної заяви, в такому разі, особа, яка подала цю заяву, зобов'язана відшкодувати всі судові витрати, а також збитки, спричинені у зв'язку із забезпеченням доказів у разі не подання заяви у строк 10 днів, а також у разі відмови у позові. Заяву про забезпечення позову можна подати до, одночасно з позовною заявою або після відкриття провадження. Але відповідно ст. 159 ЦПК України суд може вимагати відшкодувати збитки, які можуть бути спричинені забезпеченням позову шляхом внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі, визначеному судом [71].

У випадку подальшого звернення до суду із позовною заявою із розміру судового збору, належного до сплати у зв'язку з її поданням, вираховується розмір судового збору, сплаченого за відповідну заяву про забезпечення доказів або позову. Варто також пам'ятати, що за подання заяви про забезпечення доказів або позову сплачується судовий збір у розмірі 0.5% розміру прожиткового

мінімуму для працездатних осіб, а саме 881 грн. станом на 2018 рік для юридичних осіб, а для фізичних осіб 0,2% – тобто 352,40грн. Документ, що підтверджує сплату судового збору, треба додати до заяви. Хоча Р. Колосов зазначає, що заява про забезпечення доказів направлена на встановлення істини в справі, а заява про забезпечення позову на реальне виконання судового рішення. Тобто такі елементи судового процесу, які є вкрай важливими для здійснення справедливого суду, у зв'язку із чим обтяження заяв про забезпечення позову та заяви про забезпечення доказів судовими витратами є передчасні, тому введення цих об'єктів для справляння судового збору можна було уникнути [48]. На нашу думку, для забезпечення виконання п. 4 ст. 136 ЦПК України, введені нормативно-правові акти, в яких встановлено розмір судового збору, що підлягає сплаті при поданні заяв про забезпечення доказів або про забезпечення позову. Крім того, в Постанові № 10 вказано, оскільки передбачені Законом № 3674-VI пільги щодо сплати судового збору стосуються лише справи та її руху, то сплата судового збору за подання до суду заяв про забезпечення доказів або позову (ч. 2 ст. 4 Закону № 3674-VI) здійснюється на загальних підставах за визначеними ставками незалежно від того, чи звільнені позивачі від сплати судового збору за пред'явлення певних позовів. Проте це не стосується деяких категорій осіб незалежно від виду позову, оскільки Законом № 3674-VI вони взагалі звільнені від сплати судового збору, тобто і за оскарження ухвал суду та за вчинення інших процесуальних дій (зокрема, категорії, визначені у пунктах 8, 9 частини першої статті 5 Закону № 3674-VI) [13].

Отже, встановлено чіткий критерій визначення майнового стану при наданні розстрочення, відстрочення або звільнення від оплати судових витрат для фізичних осіб - це перевищення судового збору 5% розміру річного доходу позивача. Критерій має оціночний характер та залежить від суб'єктивного рішення, що є на заваді прозорого правосуддя, а тому є обмеженням доступності до судового процесу. Зі змінами в Законі № 3674-VI з категорії пільговиків виключені органи публічної адміністрації у справах, пов'язаних із визначенням їх повноважень, що не стосуються матеріального становища суб'єкта.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ СУДОВИХ ВИТРАТ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

3.1 Попереднє визначення суми, забезпечення та попередня оплата судових витрат

В ЦПК України в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 року передбачено нові для процесуального законодавства інститути: попереднє визначення суми, забезпечення та попередня оплата судових витрат, як новий погляд на сферу цивільного процесу. Відповідно до ст. 134 ЦПК України разом з першою заявою по суті кожна із сторін процесу повинна подати до суду попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які сторона понесла і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи. Відповідно до ст. 175 ЦПК України попередній розрахунок судових витрат є обов'язковою складовою позовної заяви та відповідно до ст. 178 ЦПК України – відзиву. Такий попередній розрахунок суми судових витрат не обмежує сторону у доведенні іншої фактичної суми судових витрат, які підлягають розподілу між сторонами за результатами розгляду справи [4]. Витрати пов'язані з розглядом справи стягуються за наявності відповідного клопотання про це, і звичайно за умови, що під час подання заяви до суду було надано попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат. Позивач при подачі позову, а інший учасник справи разом із наданням першої заяви, повинен надати суду орієнтовний розрахунок своїх судових витрат, які він поніс й очікує понести в зв'язку з розглядом справи (може міститись у тексті позовної заяви, так і може доданий до неї у вигляді окремого процесуального документа). Але позов має містити тільки обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорується, якщо позов містить відповідні вимоги. Позовні вимоги повинні викладатися не у довільній формі, - позивач має зазначити спосіб захисту, у який він просить захистити його права, а якщо позов пред'явлено до декількох відповідачів – вказуються позовні вимоги до кожного з них. Також позивач

повинен посилається у позовній заяві на норми матеріального права (згідно п. 5 ч. 2 ст. 163 ЦПК України, позивач зобов'язаний вказати правові підстави позову). У ст. 175 ЦПК України відсутня вимога, щоб позивач у позовній заяві вказував норми закону, на яких ґрунтується позовна заява. Водночас у п. 6 ч. 4 ст. 265 ЦПК України від суду вимагають вказувати норми права, на які посилалися сторони. Хоч це і не стосується напряму судових витрат, а з іншого боку, якщо буде адвокат – то тоді він повинен вказувати правові підстави позову, тобто витратити більше часу на пошук відповідних статей ЦПК України, а відповідно повинен бути вищий гонорар пропорційно витраченого часу адвоката. На нашу думку, наведені вимоги покликані зменшити навантаження на суд. В коментарі С. Чванкін акцентує: «...питання зазначення у позові його правових підстав може призвести до формалізації процесу та самого рішення суду – за ЦПК в редакції 2004 року суд на підставі фактичних обставин сам вирішував, яку правову норму застосувати до відносин, що склались між сторонами, а за ЦПК в редакції 2017 року суд такого повноваження не матиме, а отже, якщо позивач від початку отримує неякісну правову допомогу, чи хибно посилається на норму, що не підлягає застосуванню до правовідносин між сторонами, суд вже не зможе застосувати належну норму та захистити право позивача в рамках цього провадження, позивач буде вимушений знову звертатися до суду з іншим позовом» [98]. Зокрема, за подачу позову з суттєвими недоліками, відповідно до ст. 262 ЦПК України, суд може постановити окрему ухвалу відносно адвоката, яку надсилатимуть відповідному органу для вирішення питання про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Можливо, не зазначення правових підстав на думку суду буде розцінюватися як суттєві недоліки позову. Також є штрафні санкції регламентовані ст. 148 ЦПК України – суд може штрафувати представника (суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штрафу у сумі до від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб) [4]. Це все може привезти до збільшення адвокатських витрат, які наперед прорахувати дуже складно.

В разі неподання необхідних документів суд має право відмовити у відшкодуванні судових витрат, або самостійно визначити суму судових витрат, але це право, а не обов'язок суду. Будь-яких критеріїв ЦПК України не містить для прийняття рішення з цього питання, тому воно може вирішуватися на розсуд суду. Це ніяк не може стосуватися компенсації витрат з судового збору — все залишилося як і раніше. Наслідком невиконання обов'язку подачі попереднього розрахунку є залишення позовної заяви без руху відповідно до ст. 185 ЦПК України, а також право суду відмовити у відшкодуванні судових витрат, крім витрат на сплату судового збору відповідно до ст. 134 ЦПК України. Далі, в судовому процесі наданий стороною попередній розрахунок може бути нею уточнений вже з урахуванням фактично понесених витрат, тобто сторони не обмежені в можливостях доведення будь-яких інших фактичних сум уже після результатів розглянутої справи [4]. Ми вважаємо, це позитивним, тому що заздалегідь іноді важко все прорахувати. Але суд, як ми зазначили вище, самостійно може попередньо визначити суму судових витрат (крім витрат на професійну правничу допомогу), пов'язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією. Суму правничої допомоги на практиці буває складно визначити навіть досвідченому адвокат. Досить складно спрогнозувати вартість послуг за ведення конкретної справи, тому що це може залежати від багатьох факторів: обсягу доказів наявних або які потрібно ще отримати, ще від дій протилежної та третьої сторони, від тривалості судового процесу, також від дій самого суду, від непередбачуваних факторів. З економічної точки зору найбільш затратними є витрати пов'язані з проведенням експертиз і витрати на професійну правничу допомогу. Ю. Колос зазначає: «У разі істотного збільшення або зменшення заявленої до відшкодування суми судових витрат порівняно із попереднім (орієнтовним) розрахунком, сторона повинна довести неможливість передбачити такі витрати на час подання попереднього (орієнтовного) розрахунку або поважність причин зменшення суми... За таких умов, враховуючі нові процесуальні вимоги щодо попереднього розрахунку суми судових витрат, позивачу — ще до подання позову (ініціювання справи), а відповідачу — на

початковому етапі справи (одразу після відкриття провадження) необхідно зважено підійти до оцінки обсягу витрат на правничу допомогу за ведення справи в суді відповідної інстанції та врахувати, що істотне збільшення або зменшення фактичних витрат відносно запланованих потребуватиме логічного пояснення (обґрунтування) перед судом» [49]. Наприклад, у разі зловживання процесуальними правами іншої сторони судового процесу, припустимо неодноразове відкладення розгляду справи, можливе збільшення судових витрат, так як кількість засідань збільшиться і другий варіант – відмова від позову, зменшення позовних вимог може призвести до зменшення судових витрат. Але водночас відповідно до ст. 141 ЦПК України - якщо сума судових витрат, заявлена до відшкодування, суттєво перевищує суму, заявлену в попередньому (орієнтовному) розрахунку, суд може відмовити стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні судових витрат у частині такого перевищення, крім випадків, якщо сторона доведе, що не могла передбачити такі витрати на час подання попереднього (орієнтовного) розрахунку. Якщо сума судових витрат, заявлених до відшкодування та підтверджених відповідними доказами, є неспівмірно нижчою від суми, заявленої в попередньому (орієнтовному) розрахунку, суд може відмовити стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні судових витрат (крім судового збору) повністю або частково, крім випадків, якщо така сторона доведе поважні причини зменшення цієї суми [4].

Наступний крок стосовно судових витрат був прийнятий шляхом внесення змін до гл. 8 ЦПК України щодо їх забезпечення. Зокрема, інститут попереднього визначення суми судових витрат та забезпечення судових витрат наявний лише в ЦПК та ГПК України. У суддів з'явився такий новий інструмент як забезпечення судових витрат, який направлений на боротьбу із зловживаннями недобросовісними учасниками судових процесів, щоб не подавали «технічних» безпідставних, незначних позовів та не перевантажували суд такими позовами. В залежності від конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними права дії, що суперечать завданню цивільного судочинства, зокрема і що стосується даного позову, подання декількох позовів до одного й

того самого відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями (п. 2 ч. 2 ст. 44 ЦПК України) [4]. Д. Луспеник пояснює: «...законодавець указує, що дії, перелічені в підпунктах ч. 2 ст. 44 ЦПК України, є такими, що суперечать завданню цивільного судочинства. Однак відносить вирішення питання щодо їх визнання «зловживанням процесуальними правами» на розсуд суду» [55]. При цьому не передбачено механізму, як суд повинен відреагувати на визнання тих чи інших обставин зловживанням правами за клопотанням сторони. Як свідчить практика, суд доволі часто користується такими дискреційними повноваженнями та, не бажаючи з різних мотивів запобігати зловживанню процесуальними правами з боку однієї зі сторін, заплющує очі на дії, які закон визнає такими, що суперечать завданню цивільного судочинства.

Забезпечення судових витрат регулюється ст. 135 ЦПК України і розглядається як захід забезпечення, з урахуванням конкретних обставин справи. Суд має право, за клопотанням відповідача, зобов'язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу та інших витрат, які має понести відповідач у зв'язку із розглядом справи (забезпечення витрат на професійну правничу допомогу), бо відповідно до ч. 6 ст. 135 ЦПК України - у разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення витрат на професійну правничу допомогу суд за клопотанням відповідача має право залишити позов без розгляду [4]. На нашу думку, це виникнення ризику зловживання учасником справи своїми правами щодо забезпечення витрат, бо у позивача просто може не бути можливості заплатити такі витрати, і, як наслідок, позов залишається без розгляду. Правда, відповідно до ст. 135 ЦПК України, таке забезпечення судових витрат застосовується, якщо: позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов; або позивач не має зареєстрованого в установленому законом порядку місця проживання (перебування) чи місцезнаходження на території України та майна, що знаходиться на території України, в розмірі, достатньому для відшкодування

судових витрат відповідача у випадку відмови у позові [4]. Стосовно майна, дуже цікаво, як те майно оцінювати будуть, скільки на це часу піде та зокрема, дуже багато наших громадян дійсно не мають майна, так як проживають по декілька родин в одному помешканні і нерухоме майно може бути власністю батьків. А реєстрація, як відомо, не дає права власності. Тобто, ця категорія громадян потрапляє під забезпечення судових витрат за клопотанням відповідача. Цей механізм дає благає право суду зобов'язати позивача забезпечити відшкодування можливих збитків відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову, але ніяк не захищає позивачів від недобросовісних відповідачів, виходить засобом перешкоджання розгляду справи по суті. Як зазначає ст. 135 ЦПК України - таке забезпечення судових витрат також може бути застосоване, якщо суду надані докази того, що майновий стан позивача або його дії щодо відчуження майна чи інші дії можуть ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду про відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові [4]. Приклад ухвала по справі № 754/4796/18 від 13.06.2018р. – про безпідставність та необґрунтованість клопотання відповідача про забезпечення судових витрат, а тому відмовлено у задоволенні клопотання (див. додаток Є) [89]. Приклад наводить І. Григор'єв: «...можна змодельовати ситуацію, коли відповідач знайде певні декларації фізичної особи або документи про начебто неспроможність позивача відшкодувати витрати в сумі, скажімо, 20000—30000 грн. І буде просити залишити позов без розгляду. При цьому в суду фактично не буде іншого шляху, як задовольнити це прохання. Чи не буде це вкупі з монополією адвокатів на представництво в суді, зі значними розмірами досудових витрат і з таким складним шляхом відшкодування витрат на правову допомогу обмеженням доступу до правосуддя?» [35].

Це лише підтверджує, що доступ до правосуддя став складнішим. Населення не надто вірить та довіряє правовій судовій системі, а тепер і напоятів будуть боятися захищати свої права. Але такі нововведення стають важливим джерелом формування бюджету судової влади. Зрозуміло, що суди не повинні погоджуватися із заявленими надмірно високими компенсаціями, так як сума

забезпечення витрат на професійну правничу допомогу визначається судом з урахуванням приписів ч. 4 ст. 137 ЦПК України (складністю справи, часом витраченим, обсягом наданих послуг, ціною позову), ч. 7 ст. 139 ЦПК України (витрати повинні бути співмірними) та ч. 3 ст. 141 ЦПК України (витрати повинні бути по'язані з розглядом справи, розмір витрат повинен бути обґрунтованим та документально підтвердженим, врахування поведінки сторін і т. д.). Але все приймається на розсуд суду. Що стосовно прив'язки винагороди адвоката в разі позитивного результату до ціни позову, то тут ми не погоджуємося. А якщо позов стосується стягнення заборгованості? Сума велика, тому відповідно і винагорода буде велика. Якщо відповідач подасть заяву про забезпечення витрат на правову допомогу, і суд зобов'яже позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу, за те щоб повернути свої ж кошти. Припустимо, що у позивача таких коштів не буде, тоді позов залишиться без руху. Наприклад, якщо договором передбачена фіксована сума сплати за послуги 5000 грн. і винагорода за виграш справи у розмірі 20% від ціни позову (припустимо, що ціна позову складає 1 000 000 грн.). Незалежно від витраченого часу витрати на правничу допомогу у разі задоволення позову складатимуть 205000 грн. Можна з упевненістю сказати, що основним критерієм визначення розумно необхідного розміру оплати юридичних послуг слід вважати саме обсяг часу і роботи, що вимагаються для належного виконання доручення, а від ціни позову обсяг роботи взагалі не залежить. Прив'язка винагороди адвоката в разі позитивного чи часткового вирішення до ціни позову незалежно від витраченого часу адвоката, на нашу думку, просто не припустима при введених нововведеннях в ЦПК. Адвокат повинен у будь-якому випадку ретельно готуватися до належного виконання доручення. Правового висновку дійшов Верховний Суд в постанові від 12 червня 2018 року у справі № 762/9002/14-ц «....судове рішення не належить до об'єктів цивільних прав (частина перша ст. 177 ЦК України), а його ухвалення у конкретній справі не є результатом наданих адвокатами сторін послуг, а тому не може бути предметом договору (частина

перша ст. 638 ЦК України)...реалізуючи принцип свободи договору, сторони не вправі змінювати імперативну вимогу закону щодо предмета договору про надання юридичних послуг шляхом визначення в безпосередній формі результат розгляду справи судом як складову предмета договору про надання юридичних послуг» [75]. О. І. Угриновська зазначає: «що, якщо умовами договору з адвокатом передбачено сплату авансу і частини гонорару, наприклад, після ухвалення рішення, то до складу процесуальних витрат, пов'язаних з оплатою правової допомоги, відносяться лише фактично сплачена сума авансу та інші фактично понесені до ухвалення судового рішення витрати. Сума гонорару, який буде сплачено в майбутньому, відшкодуванню не підлягає, оскільки ці платежі ще не проведені, а отже, не призвели до витрат сторони провадження» [83, с. 78].

Зокрема, відповідно до ст. 135 ЦПК України, можлива попередня оплата й інших судових витрат для здійснення процесуальних дій: суд може зобов'язати сторони внести на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат, пов'язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією, про що постановляє ухвалу (забезпечення судових витрат); суд може зобов'язати учасника справи, який заявив клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов'язані з відповідною процесуальною дією (якщо клопотання заявили декілька учасників справи, необхідну грошову суму авансом у рівних частках сплачують відповідні учасники справи, а у випадках, коли відповідна процесуальна дія здійснюється з ініціативи суду, - сторони в рівних частках); у разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення судових витрат або несплати у визначений судом строк відповідних сум авансом суд вправі відхилити клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів та ухвалити рішення на підставі інших поданих учасниками справи доказів або скасувати раніше постановлену ухвалу про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування доказів або огляд доказів за

їх місцезнаходженням [4]. Тобто, суд має право покласти на сторони зобов'язання про внесення (авансування) наперед визначеної суми в депозит суду. Відтак, як позивач, так і відповідач, на підставі ухвали суду, може бути зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат. Вказана процедура може бути застосована, якщо є обґрунтовані сумніви у тому, що інша сторона процесу має достатньо коштів або майна для відшкодування судових витрат.

Вище вказане є додатковим до сплати судового збору за заяву про забезпечення доказів чи позову, які ми вже розглянули про розгляді витрат, пов'язаних з витребуванням доказів. Нагадаємо, що ставки визначено Законом № 3674- VI у ст. 4 ч. 2 для фізичних 0,2 (у 2018 році - 352.40грн) та 0.5 (у 2018 році - 881грн) для юридичних осіб розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Хоча є аргументування того, що за подання не тільки заяви про забезпечення, а і за подання клопотання про витребування доказів, виклик свідків, призначення експертизи треба сплатити таку ж ставку судового збору, у зв'язку з тим, що це є відповідно до ст. 116 ЦПК України способами забезпечення доказів судом.

Відповідно ч. 7 ст. 135 ЦПК України - у випадку задоволення позову суд ухвалює рішення про повернення внесеної суми позивачу, а у випадку відмови у позові, закриття провадження у справі, залишення позову без розгляду - про відшкодування за її рахунок витрат відповідача повністю або частково, в порядку, передбаченому правилами розподілу судових витрат. Невикористана частина внесеної позивачем суми повертається позивачу не пізніше п'яти днів з дня вирішення питань, зазначених у цій частині, про що суд постановляє ухвалу [4]. Тобто, тільки у випадку повного задоволення позову – вся сума забезпечених судових витрат повернеться, а якщо позов повністю не задоволено – вся сума забезпечених витрат перейде до відповідача, при частковому задоволенні позову - сума забезпечених судових витрат буде розподілена між сторонами пропорційно розміру задоволених позовних вимог. На наш погляд положення про те, що окрім самих судових витрат при подачі позову, треба внести ще суму забезпечення значно погіршує становище позивача і значно зменшує можливість громадян на

звернення до суду. Тобто, на це не зверне увагу лише економічно сильний прошарок населення. Ми згодні з думкою автора С. С. Богля: «Дорожнеча судового процесу в багатьох випадках робить правосуддя малодоступним для малозабезпечених осіб. Острах бути втягнутим у тривале судочинство з неясним результатом і понести непомірні витрати змушують більш слабку сторону відмовлятися від використання наявного в неї права на позов. У цьому є пряма залежність реальності права на судовий захист від економічних факторів» [20, с. 43].

Введені в ЦПК України новації, щодо вказаних питань, зобов'язують суд більш зважено підходити до їх вирішення. Сподіваємося, що судді не почнуть застосовувати заходи забезпечення та авансування судових витрат без детального аналізу цих нововведень, щоб це не виявилось додатковим заходом впливу з боку правосуддя для зменшення кількості судових заяв, для зменшення навантаження на суд. Забезпечення судових витрат порушує міжнародний принцип права на судовий захист особи, так як може бути засобом перешкоджання розгляду справи по суті. А якщо це поєднати з великими ставками судового збору та вимогою на обов'язкове професійне представництво, то складається враження, що виходячи з дуже хороших намірів виникає обмежена доступність правосуддя, виходить домінування фінансових питань, яке може призвести до ускладнення доступу до правосуддя простим громадянам, тому що більшість з них мають мінімальні доходи, і навіть з врахуванням майнового стану по критерію, що розмір судових витрат має не перевищувати 5% річного доходу громадянина, важко сказати, як це положення спрацює на практиці.

3.2 Розподіл судових витрат між сторонами

Витрати, понесені сторонами у справі, розподіляються між ними за правилами, встановленими статтями 141, 142 ЦПК України. Саме в інституті розподілу судових витрат знаходить своє відображення компенсаційна функція судових витрат. Науковець К. С. Пащенко вважає: «Розподіл судових витрат є

процесуальною діяльністю суду з покладення на сторону, не на користь якої ухвалено судові рішення, обов'язку відшкодувати (компенсувати) іншій стороні понесені в судочинстві судові витрати... Розподіл судових витрат відновлює майнове становище однієї зі сторін процесу, зокрема, й третіх осіб, що свідчить одночасно і про майновий, і про відновлювальний характер відносин по розподілу судових витрат» [66, с. 41]. С. В. Васильєв вважає, що відносини з приводу розподілу судових витрат являють собою особливий вид цивільних процесуальних правовідносин: вони складаються між особами, які беруть участь у справі, засновані на їх рівності, автономії волі і майновій самостійності і мають майновий вартісний характер [25, с. 297].

Порядок розподілу судових витрат зазначається в резолютивній частині рішення (ч. 5 ст. 265 ЦПК України), у разі невирішення питання про судові витрати суд, що ухвалив рішення, за заявою осіб, які беруть участь у справі, чи з власної ініціативи може ухвалити додаткове рішення (п. 3 ч.1 ст. 270 ЦПК України). Ухвали суду щодо визначення розміру судових витрат окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 353 ЦПК України [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 141 ЦПК України - судовий збір покладається на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог; відповідно ч. 2 ст. 141 ЦПК України - інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи, покладаються: у разі задоволення позову - на відповідача, у разі відмови в позові - на позивача, у разі часткового задоволення позову - на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог. З першого погляду начебто усе зрозуміло, але все ж таки чому ЦПК України розрізняє ч. 1 і ч. 2 ст. 141 ЦПК, якщо по суті вони однакові? Тому, що частина перша регламентує безпосередньо судовий збір, а друга частина – інші судові витрати. Відрізняється тим, що про судовий збір існує Закон 3674-VI, яким впершу чергу визнано, що судовий збір при майнових спорах залежить від ціни позову, а при немайнових спорах ставка судового збору чітко визначена згаданим законом, але має враховуватися кількість немайнових спорів, тобто визначено конкретним законом, а також визначені пільги про сплаті

судового збору. Що стосується витрат, то витрати підлягають підтвердженню обов'язковими належними доказами (договорів, рахунків - це зазначено ч. 8 ст. 141 ЦПК України). Що стосується відмінності порядку розподілу судових витрат – то наприклад, інвалід війни звільнений від сплати судового збору, але з нього можуть бути стягнуті витрати пов'язані з розглядом справи.

Відповідно до ч. 3 ст. 141 ЦПК України - при вирішенні питання про розподіл судових витрат суд враховує: чи пов'язані ці витрати з розглядом справи; чи є розмір таких витрат обґрунтованим та пропорційним до предмета спору з урахуванням ціни позову, значення справи для сторін, в тому числі чи міг результат її вирішення вплинути на репутацію сторони або чи викликала справа публічний інтерес; поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, зокрема, подання стороною явно необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо; дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом під час розгляду справи, стадію розгляду справи, на якій такі дії вчинялися [4]. Між сторонами під час розподілу судових витрат враховується низка обставин і тільки перший чинник має об'єктивний характер та може бути чітко визначений судом, інші чинники мають суб'єктивний характер та враховуються на розсуд суду. ЦПК України в новій редакції визначає критерієм: зловживання процесуальними правами, співмірність судових витрат та пов'язаність цих витрат з розглядом саме конкретної судової справи, звичайно ж всі ці витрати повинні бути обґрунтованими та документально підтвердженими. Тобто, повинні бути докази співмірними (не завищеними на думку суду – суд може взяти до уваги виконання аналогічних робіт адвокатами, розмір та суть поданих документів, тривалість та кількість судових засідань, ринкову вартість юридичних послуг, витрат пов'язаних з явкою до суду і т. д.) і фактично сплаченими витратами позивача (на квитанціях, в договорі і т.д. – позивач обов'язково повинен бути платником коштів за витрати, вказане прізвище саме позивача, а не когось іншого з родини). Також, що сплата, приміром, за надання

правової допомоги повинна бути адвокату, як самозайнятій особі, а не як для фізичної особи підприємця (надалі - ФОП). На документах повинен бути вказаний номер конкретної судової справи (на договорі про надання правової допомоги, повинна бути надана інформація про підготовку (заяви, клопотання, пояснення, позову, відзиву, зустрічного забезпечення, і т. д, тобто про витрачений час саме по конкретній справі)). Такі докази подаються до закінчення судових дебатів у справі (розподіл судових витрат буде при прийнятті судового рішення в резолютивній частині) або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду за умови, що до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву (розподіл судових витрат буде після прийняття судового рішення шляхом прийняття додаткового рішення); у разі неподання відповідних доказів протягом встановленого строку така заява залишається без розгляду [4].

Поняття співмірності є поняттям оціночним, залежить від суб'єктивної оцінки суду, ефективність цього механізму ми побачимо згодом. Доречі, якщо сторона вважає, що у протилежної сторони завищені судові витрати (неспівмірні), то потрібно подати клопотання до суду на зменшення розміру судових витрат, повною мірою відповідає принципу диспозитивності цивільного процесу, та довести неспівмірність, і тоді, суд на підставі наданих доказів прийме чи позитивне, чи негативне рішення. Відтак, питання про зменшення неспівмірних витрат може бути ініційоване лише іншою стороною процесу. А якщо не буде такого клопотання, то суд за власною ініціативою не зменшить неспівмірні судові витрати, що також не дуже добре. І найголовніше - у випадку зловживання стороною чи її представником процесуальними правами, або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, суд має право покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору [4]. Якщо на думку суду відбувалося затягування судового процесу (приміром, під час розгляду подавались клопотання про продовження процесуального строку, відкладення розгляду справи, оголошення перерви у судовому засіданні з метою подання доказів та заперечень), то суд може зменшити суму відшкодування або взагалі відмовити. Тому адвокат повинен діяти професійно, з урахуванням появи

цих статей в ЦПК України, щоб не мати негативних наслідків про розподілі судових витрат. Нагадаємо, ще раз, що не завжди можна розраховувати на відшкодування судових витрат, якщо орієнтовний розрахунок судових витрат, буде суттєво відрізнятись в кінці. Так, відповідно ч. 4 ст. 141 ЦПК України - якщо сума судових витрат, заявлена до відшкодування, істотно перевищує суму, заявлену в попередньому (орієнтовному) розрахунку, суд може відмовити стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні судових витрат в частині такого перевищення, крім випадків, якщо сторона доведе, що не могла передбачити такі витрати на час подання попереднього (орієнтовного) розрахунку; ч. 5 цієї ж статті - якщо сума судових витрат, заявлених до відшкодування та підтверджених відповідними доказами, є неспівмірно меншою, ніж сума, заявлена в попередньому (орієнтовному) розрахунку, суд може відмовити стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні судових витрат (крім судового збору) повністю або частково, крім випадків, якщо така сторона доведе поважні причини зменшення цієї суми.

В ухвалі по справі № 359/2379/18 «...відповідно п. 2 ч. 2 та ч. 3 ст. 49 ЦПК України, крім прав та обов'язків, визначених у статті 43 цього Кодексу позивач вправі збільшити або зменшити розмір позовних вимог до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. До закінчення підготовчого засідання позивач має право змінити предмет або підстави позову шляхом подання письмової заяви. В разі одночасної зміни предмета та підстав позову фактично виникає нова матеріально-правова вимога позивача, яка обґрунтовується іншими обставинами, а це за своєю суттю - уже новий позов. ...Зі змісту заяви вбачається, що позивач не лише збільшує наявну позовну вимогу, а одночасно змінює предмет і підставу позову, що в силу вимог ст. 49 ЦПК України, законодавством не передбачено, а тому відмовлено» [43]. Якщо у випадку перевищення судових витрат попередньо заявленої суми зрозуміло чому може бути відмовлено у відшкодуванні витрат (мабуть, таке правило направлене на боротьбу з необґрунтовано завищеними сумами судових витрат стороною, що

перемогла), то у випадку із зменшенням судових витрат, ніж попередньо заявлені, то взагалі незрозуміло, з яких міркувань і чому суд може відмовити у стягненні таких витрат на користь сторони-переможця, окрім судового збору, напевно, щоб не було зловживань.

Виходить, перш ніж звертатися до суду, потрібно дуже ретельно та прискіпливо прорахувати всі позовні вимоги та всі судові витрати, зважено підійти до оцінки обсягу витрат і подати не орієнтовний розрахунок судових витрат, як зазначає законодавець, а максимально точний і ні в якому разі не змінювати. Але суди можуть тривати роками, тому визначити, скільки буде витрачено на адвоката, скількох буде залучено свідків і проведено експертиз, неможливо. Під час розгляду можуть спливати факти, які змінюють стратегію справи та набір процесуальних дій. Тому в разі збільшення або зменшення судових витрат, припустимо не з вини опонента, в ході судового процесу, а в зв'язку з якимись не передбаченими обставинами, навіть звичайним прорахунком, то вище розглянута стаття ЦПК України доводить, що можуть виникнути проблеми із зміною попередньо визначеної суми судових витрат, необхідне логічне пояснення (обґрунтування) суду, а рішення знову ж таки буде прийматися на розсуд суду. Як зазначає К. Наumenко: «Це нововведення не можна вважати доцільним, оскільки не визначено, із чого має виходити сторона при складанні такого розрахунку та як можна заздалегідь передбачити кількість і тривалість судових засідань. Тобто подання такого розрахунку зведеться до складання формального, нічим не підтвердженого документа, коли сторона буде включати до нього необґрунтовано великі суми» [35]. Також, якщо розглядати з точки зору позивача та відповідача, ці дві сторони можуть стати заручниками договорів про надання професійної правової допомоги. Припустимо, заключили договір витрат адвоката на одну суму, а суд присудив відшкодування зовсім іншу або зовсім нічого на користь сторони, якої прийнято рішення, у зв'язку з не достатнім та неналежним доведенням адвокатських витрат. А по договору сторона всерівно повинна заплатити підписану суму в договорі. Тобто, адвокат виходить захищений в матеріальному плані на відміну від іншої сторони договору. Хоча не

підтвердження належним чином витрат на професійну правничу допомогу буде з вини адвоката. В цьому випадку законодавець не захищає сторони процесу, а більш лояльно ставиться до адвоката, створюючи необхідні законодавчі умови та забезпечуючи роботою. Ще на нашу думку, якщо бути дослівними, то потрібно подати не орієнтовну суму витрат судових, а орієнтовний розрахунок судових витрат, що складніше зробити. Тобто всіх судових витрат, всіх складових (включаючи розписані покроково витрати на професійну правничу допомогу, а не просто витрати однією цифрою). Якщо цього не дотриматися, це може бути причиною як не прийняття позову, так і в гіршому випадку – може бути причиною відмови у відшкодуванні витрат.

Якщо позивач звільнений від сплати судового збору і на його користь буде ухвалено рішення суду, то щоб зрозуміти розподіл судових витрат, треба звернутися до ч. 6 ст. 141 ЦПК України - якщо сторону, на користь якої ухвалено рішення, звільнено від сплати судових витрат, з другої сторони стягуються судові витрати на користь осіб, які їх понесли, пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимог, а інша частина компенсується за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [4]. Тобто, якщо позов буде задоволено, позивачу, якого було звільнено від сплати судового при зверненні, то судовий збір стягується з відповідача на користь держави, а судові витрати на його користь з відповідача (ті судові витрати, яка фактично було понесено). Тут ч. 6 ст. 141 ЦПК України повинна розглядатися разом з ч.1 і ч. 2 ст. 141 ЦПК України (коли позов задовольняється, то з відповідача пропорційно задоволених вимог і коли відмовлено, то сам позивач несе ці витрати. Тобто саму ч. 6 ст. 141 ЦПК не можна окремо від ч. 1 і ч. 2 ст. 141 ЦПК України розглядати. Далі в ст. 141 ЦПК України - якщо обидві сторони звільнені від оплати судових витрат, вони компенсуються за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [4]. Вказані норми ч. 6 діяли до змін і залишилися в новій редакції ЦПК України.

Відповідно до ч. 7 ст. 141 ЦПК України - якщо інше не передбачено законом, у разі залишення позову без задоволення, закриття провадження у справі

або залишення без розгляду позову позивача, звільненого від сплати судових витрат, судові витрати, понесені відповідачем, компенсуються за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [4]. Тобто, судові витрати компенсуються за рахунок Державного бюджету України. Відповідно до ч. 2 Постанови № 590, якщо обидві сторони у цивільній справі звільнені від оплати судових витрат, вони компенсуються за рахунок держави в їх фактичному розмірі, але не більше від граничних розмірів компенсації таких витрат, встановлених додатком цієї Постанови; компенсація судових витрат особам, які їх зазнали, здійснюється шляхом перерахування коштів на їх поточні рахунки в банківських установах; підставою для компенсації судових витрат є судові рішення [11]. Компенсує такі судові витрати Державна судова адміністрація (надалі - ДСА) за бюджетною програмою. Таке правило не мало б застосовуватися, якщо позов залишено без розгляду внаслідок повторного неприбуття позивача або за його клопотанням, оскільки таке рішення є результатом волевиявлення позивача, а тому тягар судових витрат відповідача повинен покладатися на позивача, а не на Державний бюджет України.

Відповідно до ч. 10 ст. 141 ЦПК України - при частковому задоволенні позову, у випадку покладення судових витрат на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог, суд може зобов'язати сторону, на яку покладено більшу суму судових витрат, сплатити різницю іншій стороні. У такому випадку сторони звільняються від обов'язку сплачувати одна одній іншу частину судових витрат [4]. Тобто, судові витрати, здійснені позивачем, присуджуються йому відповідно до задоволених вимог, а відповідачу – відповідно до тієї частини вимог, у задоволенні яких позивачеві відмовлено. Спробуємо на практиці зрозуміти розподіл судових витрат: наприклад, при стягненні заборгованості 100 000 грн, позивачем було підтверджено судові витрати на суму 10 000 грн., а судові витрати відповідача склали 12 000 грн. Відповідно до рішення суду позов задоволено частково і стягнуто на користь позивача суму в 90 тис. грн. (компенсація вимог позивача на 90 %). Тому, позивачу повинно бути компенсовано 90 % підтверджених судових витрат, тобто 9 000 грн., а

відповідачеві – 10 % здійснених ним судових витрат, тобто 1 200 грн. Провівши взаємозалік, суд стягує із відповідача на користь позивача 7 800 грн. судових витрат. «По-іншому виглядатиме розподіл судових витрат у випадках, коли позов особи містить декілька вимог не грошового характеру: розмір компенсації судових витрат суд визначає, виходячи із кількості (а не розміру) задоволених/незадоволених позовних вимог. При задоволенні однієї вимоги з двох витрати відшкодовуватимуться за схемою 50 % позивачу і 50 % відповідачу, однієї із трьох вимог – 33 % позивачу і 67 % відповідачу, двох із трьох вимог – 67 % позивачу і 33 % відповідачу і так далі» [66, с. 42]. З судового збору в наведеному прикладі ПДВ не вираховується. Пояснення коли нараховується ПДВ, надав податковий інтернет-ресурс з цього приводу: «Відповідно до п.п. 14.1.185 п. 14.1 ст. 14 ПКУ постачанням послуг – це операція з передачі права на об'єкти права інтелектуальної власності та інші нематеріальні активи, надання майнових прав стосовно об'єктів права інтелектуальної власності. Згідно з п.п. 14.1.191 п. 14.1 ст. 14 ПК постачання товарів – це передача права на розпоряджання товарами, у т. ч. продаж, обмін чи дарування товару, а також постачання товарів за рішенням суду. Враховуючи те, що сума судового збору, який за рішенням суду платнику податку у повному обсязі або частково компенсується другою стороною, не підпадає під визначення операції з постачання товарів/послуг, то ПДВ за такою операцією не нараховується» [99].

Відповідно ч. 11 ст. 141 ЦПК України - суд має право накласти арешт на грошові кошти чи майно сторони, на яку судовим рішенням покладено витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; у межах сум, присуджених до стягнення, в порядку, встановленому цим Кодексом для забезпечення позову [4].

Вирішення питання компенсації судових витрат третій особі, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору регламентуються ч. 12 ст. 141 ЦПК України - стягуються на її користь із сторони, визначеної відповідно до вимог цієї статті, залежно від того заперечувала чи підтримувала така особа заявлені позовні

вимоги (на боці позивача чи відповідача), тому третій особі професійна правнича допомога вже точно не завадить. Ми б запропонували доповнити стосовно третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги відносно предмету спору: в разі задоволення позову судові витрати відшкодовуються пропорційно розміру задоволених позовних вимог, в разі відмови в позові – на позивача та третю особу пропорційно розміру позовних вимог, в разі часткового задоволення позову – на всі сторони пропорційно розміру задоволених вимог, в разі прийняття рішення на користь тільки третьої особи – відшкодовуються відповідачем, а позивач самостійно несе свої судові витрати. Третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у разі пред'явлення позову є позивачем і має всі права позивача.

Суди апеляційної чи касаційної інстанції мають право скасувати судові рішення нижчестоящих судів і ухвалити нове рішення або змінити їх рішення, не передаючи справи на новий розгляд (відповідно до ч. 13 ст. 141 ЦПК України). Так повноваження суду касаційної інстанції відповідно до ч. 1 п. 3 ст. 409 ЦПК України - має право скасувати судові рішення повністю або частково і ухвалити нове рішення у відповідній частині або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд; повноваження суду апеляційної інстанції відповідно до ч. 1 п. 2 ст. 374 ЦПК України – має право скасувати судові рішення повністю або частково і ухвалити у відповідній частині нове рішення або змінити рішення [4]. Якщо суди скористаються цим повноваженням, вони повинні заново розподілити судові витрати між сторонами відповідно до правил ЦПК України.

3.3. Розподіл витрат у разі визнання позову, закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду

У процесі розгляду і вирішення цивільних справ сторони наділяються широкими процесуальними правами і можуть вільно ними розпоряджатися. Сторони користуються рівними правами, тобто ініціатива припинити справу може виходити як від позивача так і від відповідача. Відповідно до ст. 49 ЦПК України - позивач вправі відмовитися від позову (всіх або частини позовних вимог),

відповідач має право визнати позов (всі або частину позовних вимог) на будь-якій стадії судового процесу; позивач вправі збільшити або зменшити розмір позовних вимог до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження; відповідач має право подати зустрічний позов [4]. Тобто, до закінчення підготовчого засідання позивач має право шляхом подання письмової заяви змінити предмет або підставу позову, при спрощеному провадженні не пізніше ніж за п'ять днів до початку першого судового засідання у справі (розмір позовних вимог завжди визначається самим позивачем, а суд може їх задовольнити в повному чи частковому обсязі), а відповідач — пред'явити зустрічний позов.

Як ми сказали, ініціатива може бути від обох сторін. Відповідно до ч. 3 ст. 142 ЦПК України - у разі відмови позивача від позову понесені ним витрати відповідачем не відшкодовуються, а витрати відповідача за його заявою стягуються з позивача. Однак якщо позивач не підтримує своїх вимог унаслідок задоволення їх відповідачем після пред'явлення позову, суд за заявою позивача присуджує стягнення понесених ним у справі витрат з відповідача [4].

«Відмова від позову — це одностороннє волевиявлення позивача, спрямоване на відмову від судового захисту своєї вимоги і на закриття порушеного позивачем процесу. Відмова позивача від позову — це прояв реалізації принципу диспозитивності, тому ця дія здійснюється під контролем суду...Визнання позову відповідачем — це одностороннє волевиявлення відповідача, спрямоване на припинення спору з позивачем. Право відповідача на визнання позову повністю або частково також є проявом принципів диспозитивності і змагальності» [86].

Якщо відповідач погоджується з вимогами позивача у позові, хоче їх повністю задовольнити, тоді відповідач повинен написати заяву про визнання позову та подати її до суду, тобто відповідач у цьому випадку бажає припинити розгляд справи. У наслідку подання такої заяви судове рішення буде на користь позивача, а тому також стягнення з відповідача понесених витрат позивачем (за заявою позивача). Суд ухвалює рішення про задоволення позову. Таке рішення, яке

винесе суд, можна оскаржити. В другому випадку, коли позивач бажає припинити розгляд справи, то він може написати заяву про відмову від позовних вимог або заяву про залишення позову без розгляду та подати їх до суду. Для позивача різниця у випадку написання цих двох заяв велика і треба добре знати, яку саме заяву написати. У випадку написання та подання до суду позивачем заяви про відмову від позовних вимог, які зазначили у позові, потім повторно звернутися з такими ж позовними вимогами до суду вже не можна (не допускається між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав). Суд постановить ухвалу про закриття провадження (ст. 255 ЦПК України). А у випадку написання та подання заяви позивачем про залишення заяви без розгляду, то потім повторно можна буде звернутися до суду з цими ж позовними вимогами. Суд постановляє ухвалу про залишення позову без розгляду (ст. 257 ЦПК України). І всі понесені позивачем судові витрати у цих випадках не будуть відшкодовуються відповідачем. А відповідачу можуть відшкодовуватися судові витрати відповідно ч. 5, 6 ст. 142 ЦПК України - у разі закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача; ...суд може вирішити питання про розподіл судових витрат протягом п'ятнадцяти днів з дня постановлення ухвали про закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду, рішення про задоволення позову у зв'язку з його визнанням [4]. Тобто, перш ніж звернутися до суду з позовними вимогами, не потрібно розраховувати на те, що можна передумати і забрати позов без будь-яких грошових втрат. Законодавець передбачив такі необґрунтовані дії позивача та відповідне відшкодування за понесені витрати, які можуть виникнути у зв'язку з такими діями у відповідача. Проте обов'язковою умовою для можливості задоволення вимоги про компенсацію понесених судових витрат відповідачем є наявність необґрунтованих дій: «...чи діяв позивач недобросовісно та пред'явив необґрунтований позов; чи систематично протидіяв правильному та швидкому вирішенню спору; чи недобросовісний позивач мав на меті протиправну мету –

ущемлення прав та інтересів відповідача; чи були дії позивача умисні та який ступінь його вини й чим це підтверджується» [31].

Сторони можуть закінчити справу мировою угодою на будь-якій стадії цивільного процесу, зробивши спільну письмову заяву. Як зазначає О.Г. Бортнік, відносно правової природи інституту мирової угоди в науці існують різні погляди: одна група вчених розглядає мирову угоду як договір, зокрема як новацію, інша – зосереджує увагу на процесуальній природі мирової угоди, третя група відстоює позицію, відповідно до якої при укладенні мирової угоди учасники процесу повинні керуватися як нормами матеріального, так і процесуального права [23, с. 9].

У справі № 908/1604/17 ВС вказав, що мирова угода не є договором у цивільно-правовому розумінні... мирову угоду не можна розглядати як договір у цивільно-правовому розумінні і визнавати недійсною у позовному провадженні, оскільки порядок її укладання та затвердження регламентовано відповідними положеннями [26].

Все ж таки такі дії сторін є проявом принципу диспозитивності в цивільному судочинстві. Мирова угода — домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків щодо предмета позову. Відповідно ч. 1 ст. 207 ЦПК України – мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб [4]. Право укладання мирової угоди мають позивач, відповідач, треті особи, які заявляють самостійні вимоги, а також їх представники, за умови, що такі повноваження спеціально обумовлені у довіреності. Така угода затверджується ухвалою суду, в резолютивній частині якої зазначаються умови угоди. Укладення мирової угоди є підставою для закриття провадження. Відповідно до ч. 4 ст. 207 ЦПК України - ...затверджуючи мирову угоду, суд цією ж ухвалою одночасно закриває провадження у справі [4]. Затвердження судом мирової угоди з одночасним

припиненням провадження у справі є одноактною (нерозривною) процесуальною дією і не може розглядатися як два самостійних акти - окремо щодо затвердження мирової угоди і щодо припинення провадження.

До ухвалення судового рішення суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення. Мирова угода сторін виключає можливість повторного звернення до суду по спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Тому перед тим як затвердити мирову угоду, потрібно добре все обдумати. Мирова угода не може створювати прав та обов'язків у інших осіб, а також обмежувати ці права. Предметом мирової угоди є врегулювання спору, який розглядається в суді. Тому домовленість сторін не повинна виходити за межі предмету позову. В мировій угоді допускається врегулювання питань, які пов'язані з предметом спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб.

Законодавець також захищає інтереси осіб від імені, яких діє їх представник, оскільки представники не завжди можуть діяти добросовісно. Тобто якщо дії представника суперечать особі, яку він представляє, то суд може постановити ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди.

Затвердження судом мирової угоди як форма вирішення спору є спрощеною процесуальною процедурою, в якій не передбачено обов'язку доказування та оцінки доказів. Мирова угода – фактично власне вирішення сторонами справи на власний розсуд, при цьому сторони не обмежені у способі врегулювання справи. У такій угоді сторони також можуть передбачити і питання розподілу між ними судових витрат. Якщо під час укладення мирової угоди сторони цього не зробили, то суд своєю ухвалою розподіляє між ними судові витрати у рівних частинах. Ухвала про затвердження мирової угоди є виконавчим документом, а наслідком невиконання угоди особами, які її уклали, є право потерпілої сторони подати таку ухвалу до виконавчої служби для її примусового виконання. І тому, коли в суді постає питання складення мирової угоди, найперше за все треба подбати, щоб мирова угода була максимально конкретна та її можна було виконати. Ці

нововведення є безперечним позитивом для укладання мирових угод та їх подальшу реалізацію.

Спеціальних вказівок щодо змісту ухвали в частині визнання мирової угоди ст. 207 ЦПК України не містить. Тому це питання слід вирішувати, виходячи із загальних положень ст. 260 ЦПК України про зміст ухвали суду, але відповідно до суті мирової угоди. Цивільно-процесуальне законодавство передбачає, що примирення сторін може бути оформлене на будь-якій стадії судового процесу, тобто на апеляційній, касаційній також (ч. 7 ст. 49 ЦПК України) [4].

Слід врахувати і той факт, що законодавство України не лише допускає, а й заохочує сторони до укладення мирової угоди як під час здійснення судочинства, так в новій редакції ЦПК є таке нововведення - як повернення 50% судового збору. Так ч. 1, 2 ст. 142 ЦПК України, а також ч. 3, 4 ст. 7 Закону 3674-VI регламентують відповідно - у разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті суд у відповідній ухвалі чи рішенні у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50 % судового збору, сплаченого при поданні позову; у разі укладення мирової угоди, відмови від позову, визнання позову відповідачем на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення скажнику (заявнику) з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги [4; 10]. На питання «Якщо відповідач визнав позов, то чи стягується з нього 50% судового збору та який механізм повернення позивачу судових витрат у разі визнання відповідачем позову?» - суддя Касаційного цивільного суду В. Висоцька програмі «Право-TV» дала таке роз'яснення: за цією новелою, в разі коли відповідач визнав позов, то йому повертається 50% судового збору. Що стосується обов'язкової умови: це повинно бути визнання позову до початку розгляду справи по суті із сплаченого позивачем судового збору 50% буде повернуто позивачу з державного бюджету. Про це повинно бути зазначено в

рішенні суду, оскільки при визнанні відповідачем позову буде тільки рішення, а не ухвала. Залишок 50%, які позивачем було сплачено в цьому разі здійснюється за загальним правилом, як ми вважаємо, пропорційно розміру задоволених позовних вимог і відповідно до ч. 1 ст. 141 ЦПК України. «Якщо учасники спору в досудовому порядку або порядку спрощених проваджень досягнуть врегулювання своїх спірних питань, то вони заощадають, як мінімум, 50% тих сум, які необхідно буде витратити при розгляді справи на судових засіданнях», — відзначає доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка О. Захарова [80]. Як приклад ухвала по справі № 754/257/18 від 27.07.2018р., де суд повертає 50% судового збору позивачу (див. додаток Ж) [90].

Ми розуміємо, що кожна судова справа унікальна, тому єдиного підходу до компенсації та розподілу судових витрат бути не може. Як бачимо в частині розподілу витрат є значущі нововведення в ЦПК України, які дають сторонам більше можливостей. Для економії своїх коштів та зусиль, сторони частіше будуть розглядати альтернативні способи врегулювання спорів та знаходження консенсусу між сторонами, добровільне примирення та врегулювання спорів з найменшими економічними витратами. На сьогодні про остаточні результати цих змін поки рано говорити, бо не все введено в дію, що заплановане законодавцем (електронне правосуддя, електронні докази), можливо, в комплексі зміни дійсно будуть очікуваними. Кожна судова справа унікальна, тому передбачити всі можливі моменти дуже складно, в зв'язку зі змінами в ЦПК України можуть виникнути законодавчі колізії норм та положень, але сподіваємося на вчасне тлумачення Верховного Суду, щодо роз'яснення спірних питань в правовому законодавстві. Змінений ЦПК України вимагає дуже скрупульозної підготовки до судового процесу, не пробачить не продуманих кроків та необґрунтованих позовів, зловживань процесуальними правами сторін, за все законодавець карає гривнею.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження присвячене інституту судових витрат дає можливість зробити наступні **висновки**:

1. Формування інституту судових витрат відбувалося пропорційно розвитку цивільного права, починаючи з часів Київської Русі. Судові «кошти» пройшли свій шлях реформації від різних штрафів та грошового стягнення до різних судових мит та судових витрат, у вигляді твердих та процентних ставок, але у всі історичні часи використовувалися для покриття витрат, збитків, відшкодування пов'язаних із судовим процесом та наповненням державної казни. Виникнення сучасного цивільного процесу в Україні пов'язане із судовою реформою 1864 р., в результаті якої був закріплений Інститут судових витрат. Від моменту прийняття у 1924 року ЦПК УРСР положення про судові витрати, до яких ввійшли: канцелярський та гербовий збір, судове мито, інші процесуальні витрати до 1933 року було спрощене у «єдине державне мито». Великого значення у розвитку судових витрат набув ЦПК УРСР 1963 року, за яким судочинство проводилось, з різними правками, аж до прийняття нового ЦПК України 2004 року. Правову основу регулювання судових витрат заклав Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» 1993 року. З 2011 року Закон України «Про судовий збір» повністю врегулював судовий збір. Трансформація судових витрат закінчилася відповідними змінами в ЦПК України від 3 жовтня 2017 року, а також введенням нових інститутів судових витрат.

2. Інститут судових витрат має безпосередній вплив на доступність до правового захисту та його ефективність. Сплата та відшкодування судових витрат є надто важливим для кожного учасника судового процесу, тому не повинні ускладнювати доступ таким чином, щоб завдати шкоди самій суті цього права. Тобто, інститут судових витрат повинен бути економічно доступним для фізичних і юридичних осіб, а також економічно обґрунтованим. На наш погляд, положення про те, що окрім судових витрат при подачі позову, треба внести ще суму забезпечення, а можливо й попередню оплату судових витрат, які пов'язані з

розглядом справи та додати положення захисту прав в суді лише адвокатом – все перераховане значно погіршує становище позивача і значно зменшує можливість громадян на звернення до суду щодо захисту своїх прав та законних інтересів.

3. Відтепер, відповідно до гл. 8 ст. 133 ЦПК України, до складу судових витрат, окрім витрат, які пов'язані з розглядом справи, входить судовий збір. Судові витрати включають понесені грошові кошти позивачів, відповідачів, третіх осіб, у зв'язку з розглядом та вирішенням справи, а у випадку їхнього звільнення від сплати – ці витрати компенсуються державою. Регулюються судові витрати статтями 133-142 ЦПК України, судовий збір врегульовано Законом України № 3674-VI.

4. Судовий збір справляється по всій території України за подання до суду заяв та скарг, за видачу копій, дублікатів судових документів, при ухваленні окремих судових постанов та рішень. Перелік судового збору вичерпний, вираховується та сплачується в залежності від зазначених ставок відповідно до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня кожного року (у 2018 році – це 1762 грн) та зазначених ставок у відсотковому співвідношенні до ціни позову. Тобто, існує тенденція до постійного зростання судового збору. Аналізуючи зміни в частині судового збору, зазначаємо, що за подання заяв майнового характеру тепер встановлений максимальний розмір судового збору: для юридичних осіб - не більше 350 розмірів, а для фізичних осіб – не більше 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; з'явилась можливість сплати судового збору в частині вимог; відбулося зменшення розміру судового збору, що справляється за подання заяви - до 0,1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб; зазначене стимулювання до врегулювання спорів мирним шляхом – це повернення 50% судового збору у разі укладення мирової угоди; запровадження пільгового коефіцієнта 0,8 для пониження розміру ставки судового збору при поданні документів в електронній формі (на 20%); але відтепер збір сплачується за подання заяви про видачу судового наказу у розмірі 0,1 та за подання заяви про скасування судового наказу – 0,05 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб; значно збільшено ставки судового

збору за подання апеляційної та касаційної скарги до 150% і 200% ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви відповідно.

5. Термін судові витрати на «правничу допомогу» замінено терміном на «професійну правничу допомогу». Такі судові витрати регулюються ст. 137 ЦПК України. Представниками в суді відтепер мають бути лише адвокати (за винятком справ у малозначних спорах та надання правничої допомоги державою), що на наш погляд є обмеженням доступу до судового захисту. Скасований граничний розмір компенсації витрат на професійну правову допомогу, але законодавством відразу ж передбачена співмірність та документальна обґрунтованість витрат. Введений обов'язковий орієнтовний розрахунок витрат на професійну правничу допомогу з подачею заяви - це характеризує складність підготовки до судового процесу. За клопотанням витрати на професійну правничу допомогу можуть бути сплачені в порядку забезпечення – з однієї сторони для покриття можливих збитків відповідача, а з іншої – вважаємо, засіб перешкоджання для позивача розгляду справи по суті, ще один фактор обмеженості доступу до захисту прав позивача.

6. Судові витрати сторін та представників, які пов'язані з явкою в суд, врегульовані ст. 138 ЦПК України. Їхнє право отримати компенсацію за втрачений заробіток та за відрив від звичайних занять зазначено в Постанові Кабінету Міністрів України № 590 та встановлено граничний розмір компенсації : не може бути більшим за суму розраховану у встановлений час, враховуючи трикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб за втрачений заробіток та не може бути більшим прожиткового мінімуму для працездатних осіб при обчисленні за фактичні години за відрив від звичайних занять.

7. Сторони можуть компенсувати витрати судового процесу у зв'язку з залученням спеціалістів, свідків, перекладачів, експертів, проведенням експертиз. Такі витрати врегульовані ст. 139 ЦПК України. Свідку компенсуються витрати, які пов'язані з переїздом та наймом житла, за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять. Інші залучені, отримують винагороду за роботу, тільки якщо це їхні службові обов'язки. Тут зокрема, відсутня норма граничного розміру

компенсації витрат. Зазначаємо, що ці витрати відтепер, як і витрати на правову професійну допомогу, також можуть бути стягнуті в порядку забезпечення судових витрат або попередньо сплачені на депозит суду, що безпосередньо впливає на доступність до судового процесу, бо потребує додаткових економічних затрат. В судовому процесі з'явилося поняття «експерт з питань права» для вирішення питань в судовому процесі, які вимагають спеціальних знань в галузі права. Хоч доказом висновків експерта не буде вважатися, але міркуємо, при наведенні потрібної аргументації можна вказати необхідне вирішення спору, тому також існує зловживання залучення заангажованих осіб.

8. Для судових витрат, які пов'язані з необхідністю витребування доказів, проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження, забезпеченням доказів та вчинення інших дій, необхідних для розгляду справи, встановлено Кабінетом Міністрів граничний розмір компенсації не більше 50 % розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб за сукупність таких дій. Такий перелік наведений, в ст. 140 ЦПК України, не є вичерпним і суд, у разі визнання важливості інших дій для розгляду справи, може стягнути ці витрати відповідно до правил ЦПК України щодо розподілу судових витрат.

9. Встановлено чіткий критерій визначення майнового стану при наданні розстрочення, відстрочення або звільнення від оплати судових витрат для фізичних осіб - це перевищення судового збору 5% розміру річного доходу позивача. Критерій має оціночний характер та залежить від суб'єктивного рішення, що є на заваді прозорого правосуддя, і, як наслідок, є обмеженням доступності до судового процесу. Зі змінами в Законі України № 3674-VI з категорії пільговиків виключені органи публічної адміністрації у справах, пов'язаних із визначенням їх повноважень, що не стосуються матеріального становища суб'єкта. Врегульовано Законом України № 3674-VI та ст. 136 ЦПК України.

10. З'явилися нові інститути судових витрат - попереднього визначення суми судових витрат, забезпечення та попередньої оплати судових витрат, які врегульовано статтями 134, 135 ЦПК України. Разом з першою заявою подається

обов'язковий попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, який в ході судового процесу може бути уточнений. При забезпеченні судових витрат на депозитний рахунок суду вноситься сума для забезпечення майбутніх витрат, як захист відповідача від збитків, а з іншої сторони – перешкоджання для позивача розгляду справи по суті. Суд має право покласти на сторони внесення (авансування) наперед визначеної суми витрат на депозит суду. Дані інститути судових витрат суттєво обмежують можливість на захист прав і законних інтересів осіб, тому що основним чинником виступає фінансова сторона. Вважаємо, що вони сприятимуть малодоступності правосуддя, бо існує пряма залежність від економічного фактору.

11. Розподіл судових витрат між сторонами врегульовано ст. 141 ЦПК України. Відтепер законодавством передбачена співмірність та обов'язкова документальна обґрунтованість судових витрат, пов'язаність їх з розглядом конкретної справи, врахування судом поведінки сторін, як засобу боротьби зловживанням процесуальними правами. Суд має право накласти арешт на грошові кошти чи майно сторони, на яку судовим рішенням покладено витрати; при частковому задоволенні вимог можливо сплатити різницю іншій стороні; у разі звільнення сторін від сплати судового збору, витрати компенсуються за рахунок держави; у разі забезпечення чи попередньої оплати судових витрат на депозит суду, компенсація витрат відбувається з депозитного рахунку суду відповідно до розподілу витрат.

12. Розподіл витрат у разі визнання позову, закриття провадження, залишення позову без розгляду врегульовано ст. 142 ЦПК України. Нововведенням в розподілі судових витрат є повернення 50% судового збору з державного бюджету у разі укладення мирової угоди. Ця норма окрім ЦПК України врегульована також Законом № 3674-VI.

Вважаємо, що існують моменти в законодавстві судових витрат, в які потрібно внести зміни та доповнення, тому наші **пропозиції**:

- пункт два частини другої статті 3 Закону України «Про судовий збір» - виключити. (Судовий збір не справляється за подання заяви про скасування судового наказу);
- пункт один частини другої статті 8 Закону України «Про судовий збір» після слів «фізичної особи» додати в дужках (крім юридичної особи). (Як відомо, якщо в законі немає чіткої заборони, то це не значить, що це не дозволено. Тому, щоб суди, навіть, як виняток, не розглядали юридичних осіб в даному випадку);
- частину другу статті 15 ЦПК України викласти в такій редакції:
 “ 2. Представництво у суді як вид професійної правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом, крім випадків, встановлених законом; представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється фахівцем-юристом. (Залучення до участі у справі адвокатів чи інших фахівців-юристів є безперечним правом будь-якої особи і не може бути обмежене судом відповідно до ст. 59 Конституції. Пропонуємо, що ці витрати не будуть включатися до судових витрат на відміну від витрат на професійну правничу допомогу, тобто не будуть підлягати компенсації, але кожен зможе мати доступ до правосуддя та захистити свої права);
- в частині сьомій статті 135 ЦПК України слова «про відшкодування за її рахунок витрат» викласти в редакції «про відшкодування за рахунок внесеної суми».
- в частині четвертій статті 135 ЦПК України слова «які має понести відповідач» викласти в редакції «які поніс відповідач». (Забезпечення судових витрат може бути перешкоджанням відповідача розгляду справи по суті, тому тільки до прив'язки реально сплачених коштів відповідачем за послуги адвоката та без прив'язки до ціни позову. Так як ухвалення в конкретній справі не є результатом наданих послуг адвокатами, а тому не може бути предметом договору);
- в пункті 1 частини 2 статті 137 ЦПК України слова «а також вартість послуг помічника адвоката» виключити. (Адвокат самостійно заключає трудовий

договір з помічником, тому проконтролювати реальність і вартість наданих послуг помічником адвоката не можливо, і суму можливо написати будь-яку);

- частину п'яту статті 137 ЦПК України викласти в такій редакції:

“5. У разі недотримання вимог частини четвертої цієї статті суд може, за клопотанням іншої сторони та з власної ініціативи суду (за рахунок співставлення подібних витрат), зменшити розмір витрат на правничу допомогу, які підлягають розподілу між сторонами. (Іноді справи розглядаються без безпосередньої участі в засіданні протилежної сторони);

- частину п'яту статті 141 ЦПК України виключити. (Не зовсім зрозуміла позиція законодавця - якщо судові витрати менші за заявлений орієнтовний розрахунок, законодавець може відмовити у відшкодуванні таких витрат. Точно прорахувати не можливо – а тут, і в разі збільшення, і в разі зменшення витрат від попередньої суми розрахунку може бути відмова у відшкодуванні витрат);

Зазначені пропозиції сприятимуть покращенню можливості звернення до суду за захистом цивільних прав, тому можуть бути використані при подальшому дослідженні судових витрат та в законотворчій діяльності, а результати дослідження можуть бути застосовані в юридичній навчальній роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 17.07.1997р. № 995_004 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-15 (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
6. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02. 2006 № 3477-IV // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
8. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1401-19>.
9. Про Державний бюджет України на 2018 рік : Закон України від 07.12.2017 № 2246-VIII // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.

10. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011р. № 3674-VI (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>.
11. Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних, адміністративних та господарських справ і порядок їх компенсації за рахунок держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2006 № 590 (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2006-%D0%BF>.
12. Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.1995 № 100 (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF>.
13. Про внесення змін і доповнень до постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року № 10 "Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах" : Постанова Пленуму ВССУ від 25.09.2015 № 10 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-15>.
14. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах : Постанова Пленуму ВССУ від 17.10.2014 № 10 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14>.
15. Про Порядок повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів : Наказ Міністерства фінансів України від 03.09.2013 № 787 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1650-13>.
16. Правила адвокатської етики : Правила З'їзду адвокатів України від 17.11.2012р. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12>.
17. Бек. У. Основні стадії доказової діяльності адвоката у цивільному процесі / У. Бек // Підприємництво, господарство і право / Цивільне право і процес. -

1 /2018 (263). - С. 4-7.

- 18.Берназюк Я. Право на доступ до судового захисту в контексті дотримання строків звернення до суду, практика ЄСПЛ / Я. Берназюк // Судебно-юридическая газета. - 22 серпня 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/541546/>.
- 19.Богля С. С. Судові витрати у цивільному судочинстві : автореф. дис. на здобуття канд. юрид. наук : 12.00.03 / Богля Степан Степанович ; Нац. унів-т внутр. справ. - Харків, 2005. - 22 с.
- 20.Богля С. С. Поняття судових витрат у цивільному процесі України / С. С. Богля // Право і безпека. - 2003. - № 2 - 3. - С. 41-44.
- 21.Богомол О. В. Судові витрати у господарському судочинстві України : монографія / О. В. Богомол ; Київ : Центр учбової літератури, 2015. - 168 с.
- 22.Божко Ю. Новий Цивільний процесуальний кодекс : коротко про головне кандидат / Ю. Божко // «ПРАВОВИЙ ФРОНТ». - 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA011181.
- 23.Бортнік О. Г. Мирова угода у цивільному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / О.Г. Бортнік. - Х., 2007. - 9 с.
- 24.Васильєв С. В. Господарський процес України : підручник / С. В. Васильєв. - Харків : Еспада, 2010. - 288 с.
- 25.Васильєв С. В. Гражданский процесс. Курс лекций. - Х. : Эспада, 2010. - 634 с.
- 26.Верховний Суд сказав, що мирова угода не є договором у цивільно-правовому розумінні // Українське право. - 20 червня 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ukrainepravo.com/news/ukraine/verkhovnyy-sud-vkazav-shcho-myrova-ugoda-ne-ye-dogovorom-u-tsyvilno-pravovomu-rozuminni/?month=07&year=2018>.
- 27.Вишневецький А. Горє адвокатам, які бачать свій заробіток лише в системі

- БПД / А. Вишневецький // Юридика газета. - 2017. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/interview/gore-advokatam-yaki-bachat-sviy-zarobitok-lishe-v-sistemi-bpd--andriy-vishnevskiy-.html>.
28. Відшкодування витрат на професійну правничу допомогу // Адвокатське бюро «Юрій Жук та Партнери. - 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://kanon.ks.ua/ua/novosti/ukrainska-vidshkoduvannya-vitrat-na-p.html>.
29. Волік В. В. Правове регулювання обов'язкових платежів, що пов'язані зі справами правосуддя : монографія / В. В. Волік ; Київ. міжнар. ун-т. - К. : Ноулідж, Донец. вид-ня, 2010. - 183 с.
30. Волік В. В. Правове регулювання обов'язкових платежів, що пов'язані зі справами правосуддя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне прав» / В. В. Волік. - К., 2010. - 19 с.
31. ВССУ роз'яснив підстави компенсації судових витрат // Закон і Бізнес. - 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/print/118483vischiy_specializovaniy_sud_ukraini_z_rozglyadu_civilnih_i_k.html.
32. Гайдар В. М. Вартість судових експертиз і послуг перекладачів / В. М. Гайдар. - 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://barristers.org.ua/news/z-1-sichnya-2018-zmineno-vartist-sudovyh-ekspertyz-poslug-perekladachiv/>.
33. Голубева Н. Ю. Електронне правосуддя: Україна і світовий досвід впровадження / Н. Ю. Голубева // Legal IT Club. - 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://loyer.com.ua/uk/elektronne-pravosuddya-ukrayina-i-svitovij-dosvid-vprovadzhennya/>.
34. Гражданский процесс Украины : учебник для студ. юрид. спец. вузов / Ю. С. Червоний [и др.] ; ред. Ю. С. Червоний; Одесская национальная юридическая академия. - К. : Истина, 2006. - 399 с.
35. Григор'єв І. Ціна допомоги: скільки і від кого адвокати зможуть отримати за свої послуги в суді? / І. Григор'єв // Закон і Бізнес. - 26 травня 2017.

- [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zib.com.ua/ru/128796-skolko_i_ot_kogo_advokati_budut_poluchat_za_svoi_uslugi_v_su.html.
- 36.«Декрет о суде» 15 февраля 1918 г. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/o_sude2.htm.
- 37.Дрішлюк А. І. Деякі новели цивільного процесуального законодавства України: на шляху провадження / А. І. Дрішлюк // Новели цивільного процесуального кодексу України : матер. кругл. столу / за заг. ред. д. ю. н., проф. Н. Ю. Голубевої ; Нац. ун-т. – Одеса : Фенікс, 2018. - 112 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9460/Novelu%20Tsyvilnogo%20protsesualnogo%20kodeksu%20Ykr%202018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 38.Журавель А. Я. Судовий збір як вид судових витрат у цивільному судочинстві : законодавче забезпечення та правозастосування / А. Я. Журавель // універ-т економіки та права «Крок». - 10.03.2017. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1726/>.
- 39.Записка о судебной реформе в западном крае и в частности в Киевской губернии / Н. М. Колмаков. - К. : Типография М. П. Фрица, 1872. - 33 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe.
- 40.Захист прав суб'єктів господарювання в арбітражних судах України / С. С. Боровик, В. В. Джунь, С. М. Мудрий. - К. : Оріяни, 2001. - 228 с.
- 41.Землянский П. Т. Положение о народном суде Украинской Советской Социалистической Республики. Харьков 1920 г. / П. Т. Землянский // (на материалах УССР). - Киев : Ред. - изд. отд. Киев. науч.- исслед. лаб. ВНИИ МВД СССР, 1972. - 306 с.
- 42.Зозуля Н. Витрати на правничу допомогу: як правильно стягнути та в якому розмірі / Н. Зозуля // Українське право. - 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/vytraty-na-pravnychu-dopomogu-yak-pravylnostyagnuty-ta-v-yakomu-rozmiri/.
- 43.Інтерактивна перевірка контрагентів. - 2018. [Електронний ресурс]. -

- Режим доступу : <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/76885257/>.
44. Історія держави і права України : навч. посіб. / О. Кузьминець, В. Калиновський, П. Дігтяр. - К. : Україна, 2000. - 429 с.
45. Кір'якова Н. П. Деякі аспекти необхідності вдосконалення положень Закону України "Про судовий збір" / Н. П. Кір'якова, Н. В. Хараджа // Часопис цивільного і кримінального судочинства. - 2015. - № 3. - С. 113-121. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2015_3_7.
46. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях / уклад. : Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін. ; за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. - К. : Правова єдність, 2009. - Т.1. - 1168 с.
47. Коломоець Т. О. Витрати в адміністративному процесі за законодавством України: питання теорії та практики : монографія / Т. О. Коломоець, Р. І. Шевейко ; Запорізький національний університет. - Запоріжжя, 2011. - 189 с.
48. Колосов Р. Нове в законодавстві про судовий збір / Р. Колосов // Юридичний вісник. - 2014. - № 5. - С. 65-70. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_5_13.
49. Колос Ю. Компенсація витрат на правничу допомогу в цивільному процесі / Ю. Колос // Юрист і Закон. - 25 січня 2018. - № 3. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://vkr.ua/ua/publications/articles/kompensatsiya_vitrat_na_pravnicchu_dopomogu_v_tsivilnomu_protsezi/.
50. Колосюк С. Наявність оціночного критерію невинуватено обмежує право сторони на компенсацію судових витрат / С. Колосюк // Закон і Бізнес. - 2018. - № 25-26. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/133505-kriteriy_spivmirnosti_obmezhue_pravo_na_vidshkoduvannya_sudo.html.
51. Комаров В. В. Право на справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві : навч. посіб. / Комаров В. В., Сакара Н. Ю. - Х. : Нац. юрид. акад. України, 2007. - 42 с.

52. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України / В. В. Комаров. - Х. : Право, 2012. - 624 с.
53. Кондрат'єва Л. А. Судові витрати в цивільному процесі / Кондрат'єва Л. А., Прокопюк А. Л. // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. - 2011. - Випуск 597. - С. 74-78.
54. Кучерявенко Н. П. Налоговое право Украины : учебное пособие / Г. В. Бех [и др.] ; ред. Н. П. Кучерявенко. - Х. : Легас, 2004. - 488 с.
55. Луспеник Д. Новий ЦПК змушує сторони ретельніше готуватися до справи / Д. Луспеник // VECTORNEWS. - 16 травня 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.vectornews.net/news/politics/62660-noviy-cpk-zmushuye-storoni-retelnishe-gotuvatisya-do-spravi.html>.
56. Льготы по уплате судебного сбора в 2018 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://www.bitlex.ua/blog/articles/post/pilgy_zi_splaty_sudovogo_zboru_u_2018_rotsi.
57. Марочкін І. Є. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації / Судова реформа в Україні. Проблеми та перспективи / Мат.наук.- практ. конф. 18-19 квітня 2002р., м. Харків. - К. ; Х. : Юрінком Інтер, 2002. - С. 31-34.
58. Мірошников І. Ю. Судове слідство в апеляційній інстанції : автореф. дис. на здобуття канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза» / І. Ю. Мірошников ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2006. - 20 с.
59. Москвич Л. М. Ефективність судової системи : концептуальний аналіз (монографія) / Л. М. Москвич. - Х. : Вид-во "ФІНН", 2011. - 384 с.
60. Некляєв Ю. Судові витрати як невід'ємна складова цивільного процесу / Ю. Некляєв // Юридична газета. - 2015. - № 26. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/sudovi-vitrati-yak-nevidemna-skladova-civilnogo-procesu.html>.
61. Нерсисянц В. С. Право и культура : моногр. / [В. С. Нерсисянц, Г. И. Муромцев, Г. И. Мальцев и др.]. - М. : Изд-во РУДН, 2002. - 423 с.

- 62.Орач Є. М. Римське приватне право / Є. М. Орач, Б. Й. Тищик. - К. : Ін Юре, 2012. - 392 с.
- 63.ОНДІСЕ інформує про зміни, які чекають експертну галузь у зв'язку із змінами законодавства. - 2017. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ondise.minjust.gov.ua/2181-2/> .
- 64.Падох Я. Суди і судовий процес старої України : нарис історії. : Нью - Йорк - Париж - Сідней -Торонто - Львів, 1990. - 128 с.
- 65.Паліюк В. П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В. П. Паліюк. – К. : Фенікс, 2004. - 264 с.
- 66.Пащенко К. С. Новели розподілу судових витрат в адміністративному судочинстві України / К. С. Пащенко // Наше право. - 2015. - № 6. - С. 40-45.
- 67.Пащенко К. С. Правове регулювання судових витрат в адміністративному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Пащенко К. С. ; Київський міжнародний університет. - К., 2012. - 220 с.
- 68.Права за якими судиться малоросійський народ 1743 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://history.org.ua/LiberUA/966-02-0202-4/966-02-0202-4.pdf>.
- 69.Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / Склад та підготував до друку проф. С. Юшков. - К. : ВУАН, 1935. - Редакція IV. - С. 137-144. (На основі тексту Архівної комісії АН СРСР, № 240, Новгородський 1-й літопис XVст.) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm>.
- 70.Пригуза П. Д. Судовий збір, який перевищує 5 % річного доходу фізичної особи, тепер вважається обтяжливим для позивача / П. Д. Пригуза // Закон і Бізнес. - 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/131569-sudoviy_zbir_ponad_5_richnogo_dohodu_vvazhaetsya_obtyazhlivi.html.
- 71.Проблемы науки гражданского процессуального права / [В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова] ; под ред. проф. В. В. Комарова. - Харьков : Право, 2002. - 440 с.

72. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, В. В. Баранкова та ін. ; за заг. ред. професора В. В. Комарова. - Х. : Харків юридичний, 2008. - 716 с.
73. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах // Часопис цивільного і кримінального судочинства. - 2014. - № 6 (21). - С. 6-23.
74. Решетнікова І. В. Судові витрати : коментарій та матеріали до ЦПК / І. В. Решетнікова. - 2-ге видання. - Х. : Волтерс Клувер, 2010. - 192 с.
75. Розподіл витрат судом на професійну правничу допомогу . - 2018. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://protocol.ua/ua/rozpodil_vitrat_sudom_na_profesiynu_pravnichu_dopomogu_yak_mae_buti/.
76. Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 24 października 1934r. – Przepisy o kosztach sądowych [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340930837/O/D19340837.pdf> .
77. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія / Н. Ю. Сакара. - Х. : Право, 2010. - 256 с.
78. Старцева Т. Стаття сплата судового збору у 2018 році: основні нововведення / Т. Старцева // Ліга. - 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://blog.liga.net/user/tstartseva/article/29190>.
79. Статут великого княжества 1529 года // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Litva/XVI/1520-1540/Statut1529/framevved.htm>.
80. Судові витрати в цивільному судочинстві: платити доведеться за все і наперед // Судебно - юридическая газета. - 2017.- № 19-26 . [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://sud.ua/uk/news/publication/104666-sudebnye-raskhody-v-grazhdanskom-sudoproizvodstve-platit-pridetsya-za-vse-i-napared>.
81. Тацій Л. В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01 / Тацій Лариса

Василівна. - Х., 2009. - 176 с.

82. Угриновська О. Деякі зауваги щодо Постанови Пленуму ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами законодавства про судові витрати» / О. Угриновська // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2015. - Випуск 61. - С. 330-336.
83. Угриновська О. І. Витрати на правову допомогу: проблеми відшкодування / О. І. Угриновська // Університетські наукові записки. - 2009. - № 1 (29). - С. 76-82.
84. Уряд затвердив нові граничні розміри компенсації витрат за розгляд справ у суді // «Українське право». - 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ukrainepravo.com/news/ukraine/uryad-zatverdyy-novi-granychni-rozmiry-kompensatsiyi-vytrat-pov-yazanykh-z-rozglyadom-tsyvilnykh-adm/>.
85. Устав уголовного судопроизводства от 20.11.1864 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137>.
86. Уточнення позовних вимог згідно ЦПКУ від 2018 року . - 26 липня 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://advokat4you.in.ua/utochnennya-pozovnih-vimog-zgidno-z-tspku-vid-2018-roku/>.
87. Ухвала Касаційного цивільного суду Верховного Суду у провадженні № 61-40743ск18 справа № 645/8921/15-ц від 30.07.2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76614838>.
88. Ухвала Касаційного цивільного суду Верховного Суду у провадженні № 61-40298ск18 справа № 727/9974/17 від 27.07.2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75716914>.
89. Ухвала Деснянського районного суду м. Києва у цивільному провадженні по справі № 754/4796/18 від 13.06.2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74865415>.
90. Ухвала Деснянського районного суду м. Києва у цивільному провадженні по справі № 754/257/18 від 27.07.2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75605131>.
91. Ухвала Подільського районного суду м. Києва у цивільному провадженні

- по справі № 758/14866/17 від 10.05.2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74928375>.
92. Ухвала Подільського районного суду м. Києва у цивільному провадженні по справі № 758/2683/18 від 05.04.2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73246481>.
93. Ханик-Посполітак Р. Ю. Судовий збір як юридичний факт в цивільному процесі: «Про судовий збір» / Р. Ю. Ханик-Посполітак // Юридичні факти в системі правового регулювання. Юридичні науки, 2012. - С. 535-538.
94. Цивільне процесуальне право України : підручник / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, Є. Г. Пушкар та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Харків : Право, 1999. - 592 с.
95. Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін. ; за заг. ред. С.С. Бичкової. - К. : Атіка, 2008. - 840 с.
96. Шевчук П. І. Питання про доступність правосуддя та правової допомоги потребує законодавчого вирішення / П. І. Шевчук // Вісник Верховного Суду України. - 2000. - № 2 (18). - С. 38-41.
97. Штефан М. Й. Цивільний процес : підручник / М. Й. Штефан – К. : Ін. Юре, 1997. - 608 с.
98. Чванкін С. Позов до суду за новим ЦПК: що зміниться? / Чванкін С. - 2017. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://kievskisud.od.ua/press-department/all-news/6456-pozov-do-sudu-za-novim-tspk-shcho-zminitsya>.
99. Чи є об'єктом оподаткування ПДВ сума судового збору, який за рішенням суду платнику податку компенсує друга сторона? - 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://epodatok.com.ua/ua/news/15921>.
100. Як оплатити судовий збір онлайн, пояснив суд // Закон і бізнес. - 17.08.2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/134131yak_oplatiti_sudoviy_zbir_onlayn_poyasniv_sud.html.

Додаток А

Справа № 758/14866/17

УХВАЛА

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

10 травня 2018 року Подільський районний суд м.Києва у складі судді Супрун Г.Б., розглянувши матеріали позовної заяви ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа:Служба у справах дітей Подільського району м. Києва про стягнення аліментів та позбавлення батьківських прав, -

ВСТАНОВИВ:

Позивач звернувся до суду з позовом в якому просить стягнути з відповідача аліменти на її користь на утримання дочки ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1 та позбавити батьківських прав відносно дочки.

Ухвалою суду від 13.12.2017 р. позов залишено без руху та надано позивачу строк для усунення недоліків позову, а саме: для сплати судового збору.

Копію ухвали про залишення позову без руху позивача отримала 03.04.2018 року, що підтверджується рекомендованим повідомленням про вручення поштового відправлення, проте станом на 10.05.2018 р. недоліки позову не усунуті.

Згідно з вимогами ч. 3 [ст. 185 ЦПК України](#) - якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, заява вважається неподаною і повертається позивачеві.

На підставі викладеного, керуючись вимогами ч. 3 [ст. 185 ЦПК України](#), -

УХВАЛИВ:

Позов ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа:Служба у справах дітей Подільського району м. Києва про стягнення аліментів та позбавлення батьківських прав - повернути позивачу.

Повернення позову не перешкоджає повторному зверненню із позовом до суду, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для повернення заяви.

Ухвала може бути оскаржена до Апеляційного суду м.Києва через Подільський районний суд м.Києва шляхом подачі апеляційної скарги протягом 15 днів з дня отримання копії ухвали. Учасник справи, якому ухвала суду не була вручена у день її складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження, якщо апеляційна скарга буде подана протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення відповідної ухвали суду.

Суддя Г. Б. Супрун

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74928375>

Додаток Б
Таблиця 1.2**ЦІНА ПОЗОВУ ВИЗНАЧАЄТЬСЯ:**

у позовах про стягнення грошових коштів - сумою, яка стягується, чи оспорюваною сумою за виконавчим чи іншим документом, за яким стягнення провадиться у безспірному (безакцептному) порядку

у позовах про визнання права власності на майно або його витребування - вартістю майна

у позовах про стягнення аліментів - сукупністю всіх виплат, але не більше ніж за шість місяців

у позовах про строкові платежі і видачі - сукупністю всіх платежів або видач, але не більше ніж за три роки

у позовах про безстрокові або довічні платежі і видачі - сукупністю платежів або видач за три роки

у позовах про зменшення або збільшення платежів або видач - сумою, на яку зменшуються або збільшуються платежі чи видачі, але не більше ніж за один рік

у позовах про припинення платежів або видач - сукупністю платежів або видач, що залишилися, але не більше ніж за один рік

у позовах про розірвання договору найму (оренди) або договору найму (оренди) житла - сукупністю платежів за користування майном або житлом протягом строку, що залишається до кінця дії договору, але не більше ніж за три роки;

у позовах про розірвання договору найму (оренди) або договору найму (оренди) житла - сукупністю платежів за користування майном або житлом протягом строку, що залишається до кінця дії договору, але не більше ніж за три роки;

у позовах про право власності на нерухоме майно, що належить фізичним особам на праві приватної власності, - дійсною вартістю нерухомого майна, а на нерухоме майно, що належить юридичним особам, - не нижче його балансової вартості

у позовах, що складаються з кількох самостійних вимог, - загальною сумою всіх вимог

СУДОВИЙ ЗБІР НЕ СПРАВЛЯЄТЬСЯ:

1.заяви про перегляд Верховним Судом України судового рішення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

2.заяви про скасування судового наказу(колізія норм ст. 2 та ст. 4 Закону 3674-VI)
3.заяви про зміну чи встановлення способу, порядку і строку виконання судового рішення;
4.заяви про поворот виконання судового рішення;

5.заяви про винесення додаткового судового рішення;
6. заяви про розірвання шлюбу з особою, визнаною в установленому законом порядку безвісно відсутньою;

7.заяви про встановлення факту каліцтва, якщо це необхідно для призначення пенсії або одержання допомоги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;

8.заяви про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

11.заяви про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
12.заяви про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
12-1.заяви про видачу обмежувального припису;

13.позовної заяви про відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою, а так само незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури або суду;

14. заяви, апеляційної та касаційної скарги про захист прав малолітніх чи неповнолітніх осіб;
16. заяви про встановлення факту смерті особи, яка загинула або пропала безвісти в районах проведення воєнних дій або антитерористичних операцій;

15.клопотання про визнання і виконання рішення іноземного суду відповідно до міжнародного договору України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України та яким не передбачено плату під час звернення до суду, подання апеляційної та касаційної скарг у таких справах;

Додаток Г
Таблиця 3.2

Найменування документа і дії, за яку справляється судовий збір, та платника судового збору	Ставка судового збору	
	Формулювання Закону	В перерахунку до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, з 1 січня 2018 року -1762грн
1	2	3
1.За подання до суду:		
1) позовної заяви майнового характеру, яка подана:		
Юридичною особою	1,5 % ціни позову, але не менше 1 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить і не більше 350 прож. мін-му для прац-х осіб	1,5 % ціни позову, але не менше 1762 грн. і не більше 616 700 грн.
Фізичною особою або фізичною особою - підприємцем	1% ціни позову, але не менше 0,4 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить і не більше 5 розмірів прож. мін-му для прац-х осіб	1% ціни позову, але не менше 704, 80грн. та не більше 8810грн.
2) позовної заяви немайнового характеру, яка подана:		
Юридичною особою або фізичною особою- підприємцем	1 розмір прож. мін-му для прац-х осіб становить	1762грн.
Фізичною особою	0,4 розміру прож. мін-му для прац-х осіб	704, 80грн.
3) позовної заяви		
Про розірвання шлюбу	0,4 розміру прож. мін-му для прац-х осіб	704, 80грн.
Про поділ майна при розірванні шлюбу	1% ціни позову, але не менше 0,4 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить та не більше 3 розмірів прож. мін-му для прац-х осіб	1%ціни позову, але не менше 704, 80грн. та не більше 5286грн.
4) заяви про видачу судового наказу; заяви у справах окремого провадження4 заяви про забезпечення доказів або позову; <u>заяви про перегляд заочного рішення</u> ; заяви про скасування рішення третейського суду; заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду; заяви про видачу виконавчого документа на підставі рішення іноземного суду; заяви про роз'яснення судового рішення, які подано:		
Юридичною особою або фізичною особою- підприємцем	0,5 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить	881грн.
Фізичною особою	0,2 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить	352, 40грн.
4-1) заяви про видачу судового наказу	0,1 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить	176, 20грн.
4-2) заяви про скасування судового наказу	0,05 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить	88, 10грн.
5) позовної заяви про захист честі та гідності фізичної особи, ділової репутації фізичної або юридичної особи, а саме:		

Продовження Таблиці 3.2

1	2	3
Позовної заяви немайнового характеру	0,4 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить	704, 80грн
Позовної заяви про відшкодування моральної шкоди	1,5 % ціни позову, але не менше 1 % розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить	1.5% ціни позову, але не менше 1762 грн.
6) апеляційної скарги на рішення суду; заяви про приєднання до апеляційної скарги на рішення суду; апеляційної скарги на суд. наказ, заяви про перегляд суд. рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами	150% ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги	150% ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги
7) касаційної скарги на рішення суду; заяви про приєднання до касаційної скарги на рішення суду	200% ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги	200% ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги
9) апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної касаційної скарги на ухвалу суду:		
Юридичною особою або фізичною особою- підприємцем	1 розмір прож. мін-му для прац-х осіб становить	1762 грн.
Фізичною особою	0,2 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить	352, 40грн.
3. За видачу судами документів:		
1) За повторну видачу копії судового рішення	0,003 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить за кожний аркуш паперу	5, 30грн.
2) За видачу дублікату судового наказу та виконавчого листа	0,03 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить* Сплачується до початку функц-ня Єдиного держ. реєстру вик-х проваджень	52, 90грн.
4) За видачу в електр-му вигляді копії тех-го запису суд-го засідання	0,03 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить	52, 90грн
5) за вигот-ня копії суд. рішення у разі, якщо особа, яка не бере (не брала) участі у справі, якщо суд. рішення безпосередньо стосується її прав, свобод, інтересів чи обов'язків, звертається до апарату суду із заявою про виг-ня копії згідно із Законом «Про доступ до суд. рішень»	0,003 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить за кожний аркуш паперу	5, 30грн.
б) За виг-ня копій документів, долучених до справи	0,003 розміру прож. мін-му для прац-х осіб становить за кожний аркуш паперу	5, 30грн.

Додаток Д
Таблиця 4.2

ГРАНИЧНІ РОЗМІРИ
компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних, адміністративних та господарських справ

у цивільних справах	в адміністративних справах	у господарських справах	Граничний розмір
За втрачений заробіток - стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, її представникові у зв'язку з явкою до суду	за втрачений заробіток - стороні, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, її представникові у зв'язку з явкою до суду		обчислюється за кожну годину пропорційно до середньої заробітної плати особи, розрахованої відповідно до абзацу третього пункту 2 Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 р. N 100; загальний розмір виплати не може перевищувати суми, розрахованої за відповідний час, виходячи із трикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб
За відрив від звичайних занять - стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, її представникові у зв'язку з явкою до суду	за відрив від звичайних занять - стороні, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, її представникові у зв'язку з явкою до суду		обчислюється пропорційно до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому приймається процесуальне рішення або здійснюється процесуальна дія, і не може перевищувати його розміру, обчисленого за фактичні години відриву від звичайних занять
Витрати:			
пов'язані з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи	пов'язані з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи	пов'язані з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи	не можуть перевищувати 50 відсотків розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб за сукупність дій, необхідних для розгляду справи
пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту та за наймання житла, - стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, її представникові	пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту та за наймання житла, - стороні, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, її представникові		не можуть перевищувати встановлені законодавством норми відшкодування витрат на відраджання

(до постанови Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. N 590 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2018 р. № 155))

Справа № 758/2683/18

У Х В А Л А

05 квітня 2018 року суддя Подільського районного суду м. Києва Захарчук С. С. , розглянувши заяву ОСОБА_1 про звільнення від сплати судового збору,-

В С Т А Н О В И В :

ОСОБА_1 подано заяву про звільнення від сплати судового збору.

Відповідно до ч. 1 [ст. 136 ЦПК України](#) суд, враховуючи майновий стан сторони, може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору на визначений строк у порядку, передбаченому законом, але не більше як до ухвалення судового рішення у справі.

Відповідно до ч. 3 [ст. 136 ЦПК України](#) з підстав, зазначених у частині першій цієї статті, суд у порядку, передбаченому законом, може зменшити розмір належних до сплати судових витрат, пов'язаних з розглядом справи, або звільнити від їх сплати.

Доказів того, що через майновий стан позивач не має можливості сплатити судовий збір суду не надано.

Виходячи з вищевикладеного, підстав для звільнення ОСОБА_1 від сплати судового збору немає.

Керуючись [ст. 136 ЦПК України](#), -

У Х В А Л И В :

У задоволенні заяви ОСОБА_1 про звільнення від сплати судового збору - відмовити.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Суддя С. С. Захарчук

2/754/4389/18

Справа № 754/4796/18

У Х В А Л А**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

13 червня 2018 року Деснянський районний суд м. Києва в складі:

головуючого - судді - Лісовської О.В.

за участю секретаря - Грей О.П.

позивача ОСОБА_1

представника позивача ОСОБА_2

представника відповідача ОСОБА_3

розглянувши у відкритому судовому засіданні у м. Києві клопотання відповідача про забезпечення судових витрат у цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_4 про усунення перешкод у користуванні квартирою, -

ВСТАНОВИВ:

Позивач ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до відповідача ОСОБА_4 про усунення перешкод у користуванні квартирою.

30.05.2018 року до суду надійшло клопотання відповідача про забезпечення судових витрат. Клопотання мотивоване тим, що даний позов має ознаки завідомо безпідставного, оскільки у ньому йдеться про факти, що не мали місце, позивач є пенсіонером-інвалідом, а тому відшкодування його витрат на правничу допомогу може бути у подальшому ускладнено.

У судовому засіданні представник відповідача підтримав клопотання, просив його задовольнити.

Позивач та його представник заперечували проти задоволення клопотання, зважаючи на його безпідставність.

Зваживши доводи клопотання, вислухавши думку учасників судового розгляду, вивчивши письмові матеріали справи, суд приходить до наступного висновку.

Як вбачається з письмових матеріалів справи, позивач ОСОБА_1 звернувся до суду із позовом до відповідача ОСОБА_4 про усунення перешкод у користуванні квартирою.

Відповідно до ч. 1 [ст. 135 ЦПК України](#) суд може зобов'язати сторони внести на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат, пов'язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією, про що постановляє ухвалу (забезпечення судових витрат).

Але при подачі даної заяви відповідачем не надано будь-яких належних доказів на підтвердження того, що він поніс витрати на правничу допомогу, або понесе їх у майбутньому, не надано розрахунок таких витрат.

Зважаючи на викладене вище, вимоги діючого законодавства, суд приходить до висновку про безпідставність та необґрунтованість поданої заяви та відмову в її задоволенні.

На підставі викладеного, керуючись [ст. 134, 135 ЦПК України](#), -

УХВАЛИВ:

У задоволенні клопотання відповідача про забезпечення судових витрат - відмовити.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Повний текст ухвали виготовлений 18 червня 2018 року.

Головуючий: Лісовська О.В

2/754/3231/18
Справа № 754/257/18

У Х В А Л А
Іменем України

27 липня 2018 року м. Київ

Деснянський районний суд міста Києва
під головуванням судді Бабко В.В.

за участю секретаря судового засідання Базік А.В.

розглянув у відкритому судовому засіданні питання цивільну справу за ОСОБА_1 до
ОСОБА_2, треті особи - ОСОБА_3, ОСОБА_4 про розірвання договору купівлі-продажу , -

В С Т А Н О В И В

Позивач ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом про розірвання договору купівлі-
продажу. Ухвалою Деснянського районного суду м. Києва від 23 лютого 2018 року відкрито
провадження по цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи - ОСОБА_3,
ОСОБА_4 про розірвання договору купівлі-продажу.

До суду надійшла заява від позивача, відповідно до якої позивач відмовляється від позову та
просить суд повернути 50% сплаченого судового збору.

Відповідно до ч.1 п. 5 [ст. 257 ЦПК України](#) суд постановляє ухвалу про залишення
позову без розгляду, якщо позивач до початку розгляду справи по суті подав заяву про
залишення позову без розгляду.

Відповідно до п.4 ч. 1 [ст. 255 ЦПК України](#), провадження по справі слід закрити, оскільки
позивач відмовився від позову і відмова прийнята судом.

Відповідно до ч. 1 [ст. 142 ЦПК України](#) у разі укладення мирової угоди до прийняття
рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову
відповідачем до початку розгляду справи по суті суд у відповідній ухвалі чи рішенні у порядку,
встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50
відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову.

Суд, дослідивши матеріали справи, вважає, що заява не суперечить закону і підлягає
задоволенню, відповідно до п.4 ч.1 [ст. 255 ЦПК України](#) та ч. 1 [ст. 142 ЦПК України](#).

Керуючись статей [142, 255 ЦПК України](#),

У Х В А Л И В

Провадження по справі за заявою ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи - ОСОБА_3,
ОСОБА_4 про розірвання договору купівлі-продажу - закрити.

Повернути ОСОБА_1 50% судового збору в розмірі 4000,00грн (квитанція про сплату
судового збору № 684963 від 20.07.2017року, ідентифікаційний код отримувача НОМЕР_1 АБ
«УКРГАЗБАНК», р/р 26203924467517.100101.980, код банку отримувача 320478) за подачу до
Деснянського районного суду міста Києва позовної заяви ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи -
ОСОБА_3, ОСОБА_4 про розірвання договору купівлі-продажу.

Ухвала набирає законної сили негайно після її проголошення, якщо інше не передбачено
цим Кодексом. Ухвали, що постановлені судом поза межами судового засідання або в судовому
засіданні у разі неявки всіх учасників справи, розгляду справи без повідомлення (виклику)
учасників справи, набирають законної сили з моменту їх підписання суддею (суддями).

Ухвала суду першої інстанції оскаржується в апеляційному порядку окремо від рішення
суду у випадках, передбачених [статтею 353 ЦПК України](#).

Ухвала може бути оскаржена до Апеляційного суду м. Києва протягом п'ятнадцяти днів з дня її
проголошення.

Суддя

Бабко В.В.